

Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre
Filozofická fakulta
Katedra translatológie

Tradícia a inovácia v translatologickom výskume VII

Inovácia tradície, tradícia inovácie?

Zostavili
Zuzana Jánošíková – Mária Koscelníková – Jana Ukušová

Nitra 2019

Tradícia a inovácia v translatologickom výskume VII:
Inovácia tradície, tradícia inovácie?

Editori: Mgr. Zuzana Jánošíková, PhD.
                              Mgr. Mária Koscelníková
                              Mgr. Jana Ukušová

Vydavateľ   Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre
                              Filozofická fakulta

Jazykoví redaktori   Mgr. Zuzana Jánošíková, PhD.
                              Mgr. Mária Koscelníková
                              Mgr. Jana Ukušová

Technická úprava   Mgr. Peter Horváth

Grafický redaktor   Mgr. Peter Horváth

Recenzenti   prof. PhDr. Edita Gromová, CSc.
                              PhDr. Martin Djovčoš, PhD.

© Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, Filozofická fakulta, autori textov

Táto publikácia je výstupom z projektu VEGA 2/0166/19 Preklad ako súčasť dejín kultúrneho procesu III. Preklad a prekladanie – texty, osobnosti, inštitúcie v interdisciplinárnych a transdisciplinárnych vzťahoch.

ISBN 978-80-558-1459-9

Obsah

Typy premenných v preklade softvéru <i>Marián Kabát</i>	7
Překladatelská kritika a její důležitost pro překladatelskou estetiku <i>Petr Kabelka</i>	23
Reedice klasických translatologických textů – proč a jak? <i>Lukáš Klimeš, Kateřina Středová</i>	35
Preklad piesní v audiovizuálnych dielach pre detského diváka <i>Mária Koscelníková</i>	43
Ekvivalentnosť frazeologizmov v translatológii a prekladateľskej praxi <i>Kristína Nováková</i>	59
K otázkam ekvivalencie, ekonómie jazyka a pragmatizmu v preklade právnych textov <i>Jarmila Pátková</i>	69
Vplyv prítomnosti vizuálnej podpory v podobe uceleného textu na proces simultánneho tlmočenia v rámci didaktickej praxe <i>Ján Tupý, Michal Homola</i>	79
O preklade lyrickej básne <i>Peter Žiak</i>	91
Police Transinterpreting or when Legal Translation and Interpreting Meets Translator Studies <i>Arben Shala</i>	103
Assessing Active Listening and Discourse Analysis Skills in Consecutive Interpreting from English into Romanian in Undergraduate Students. A Study on Linguistic and Paralinguistic Elements <i>Ina Sîtnic</i>	117

Predslov

Rovnako ako sa moderné spoločnosti snažia neustále inovovať svoje technológie, tak aj translatológovia reflektujú bohaté podnety vo svojom výskume a snažia sa obohatiť akademický priestor čoraz inovatívnejšími prístupmi k tradičným metódam. Siedmy ročník konferencie doktorandov a mladých výskumníkov *Tradícia a inovácia v translatologickom výskume VII*, ktorú organizovala Katedra translatológie FF UKF Nitre, sa niesol v duchu inovácie tradície a tradície inovácie. Aktuálne vydanie zborníka prináša aj tentokrát nové pohľady, nové prístupy, ako aj doposiaľ neprebádané témy z rôznych oblastí translatológie s cieľom odpovedať na ich dynamický vývoj.

Zborník, ktorý držíte v rukách, je súhrnom príspevkov odprezentovaných doktorandmi a mladými vedeckými výskumníkmi pôsobiacimi na katedrách a v ústavoch translatológie, resp. na lingvistických katedrách, na slovenských univerzitách (Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, Univerzita Komenského v Bratislave), na univerzitách v Českej republike (Univerzita Karlova v Prahe, Ostravská univerzita) či v Moldavsku (Moldavská štátna univerzita). V jednotlivých príspevkoch majú tematické zastúpenie všetky oblasti translatologického výskumu. V rámci audiovizuálneho prekladu je to v súčasnosti často skloňovaná problematika lokalizácie či preklad piesní v audiovizuálnom diele. Oblasť umeleckého prekladu reprezentujú príspevky venované prekladu lyrickej básne a neustále aktuálnej problematike ekvivalentnosti frazém. V odbornom preklade sa ekvivalentnosť skúma z hľadiska funkčného a pragmatického prekladu, zatiaľ čo v rámci kritiky prekladu je predstavená problematika modelov hodnotenia. Tradično-inovatívny je aj príspevok venovaný reedícii diela *České theorie překlada*. Oblasť tlmočenia je zastúpená príspevkami venovanými simultánnemu tlmočeniu v spojení s vizuálnou predlohou, konzekutívnemu tlmočeniu a posúdeniu zručností aktívneho počúvania a diskurznej analýzy a tiež náročnosti policajného tlmočenia a prekladu v Kosove.

Pestrosť uvedených tém reflektuje už spomínaný dynamický vývoj na poli translatológie. Konferencia *Tradícia a inovácia* a predkladaný výstup z nej dáva priestor o danom vývoji diskutovať, skúmať ho, ďalej interpretovať a týmto spôsobom myslenie o translatológii posúvať stále dopredu. Veríme, že sa nám tradíciu každoročného vydávania tejto doktorandskej publikácie podarí zachovať aj v ďalších rokoch.

Zuzana Jánošíková, Mária Koscelníková, Jana Ukušová

Typy premenných v preklade softvéru

Marián Kabát

7

Mgr. Marián Kabát je externý doktorand na Katedre anglistiky a amerikanistiky Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v odbore všeobecná jazykoveda. Na rovnakej katedre zároveň vyučuje predmety zamerané na úvod do prekladateľského procesu, umelecký a odborný preklad. Výskumom sa zameriava na lokalizáciu a didaktiku umeleckého a odborného prekladu. Umeleckému a odbornému prekladu, hlavne však lokalizácii, sa venuje aj ako prekladateľ na voľnej nohe.

Mgr. Marián Kabát | marian.kabat@uniba.sk
Univerzita Komenského v Bratislave
Filozofická fakulta, Katedra anglistiky a amerikanistiky

Abstrakt: Predkladaný príspevok sa venuje premenným v kontexte prekladu a lokalizácie herného aj neherného softvéru a webových lokalít. Autor premenné definuje ako integrálnu súčasť softvérových produktov, s ktorými jednotlivé softvérové produkty pracujú na programovacej rovine. Zároveň premenné rozdeľuje do štyroch typov, ktoré postupne popisuje, vysvetľuje a ozrejmjuje ich vplyv na výsledný preklad. Všetky prípady sú doplnené o názorné príklady s vysvetlivkami, ktoré problematiku premenných ilustrujú aj z praktickej stránky.

Úvod

Preklad softvéru obsahuje svoje špecifiká, ktoré ešte neboli v našom translatickom kontexte dostatočne popísané. Jedným z týchto špecifik sú aj tzv. premenné, ktorým sa v tomto príspevku chceme podrobnejšie venovať.

8

V softvéri sa nachádzajú reťazce textu s premennými. Ide o rôzne označenia, ktoré reprezentujú softvér a ktoré sa pri používaní produktu nahrádzajú rôznymi číselnými alebo textovými hodnotami (Localization Guide, Variables, 2018).

Pri premenných si musí prekladateľ dávať pozor, pretože ich porušenie alebo odstránenie by mohlo mať za následok nesprávne fungovanie softvéru alebo jeho úplnú nefunkčnosť. Prekladateľ musí odhaliť význam danej premennej a tiež, akým vetným členom sa nahradí, aby vetu vedel vhodne syntakticky upraviť (Jožio, 2015).

Herné i neherné softvérové texty a texty webových lokalít obsahujú rôzne premenné, ktorými ovládajú rozloženie a funkcie lokalizovaného obsahu. Premenné sú zväčša čiastočne preložiteľné texty v zložených ({ }) alebo lomených (< >) zátvorkách.

Existuje viac typov premenných a ku každému treba pristupovať inak:

- zástupné symboly,
- jednoduché premenné,
- gramatické premenné s plurálovými formami,
- premenné s možnosťou výberu.

Hlavným cieľom tohto príspevku je jednotlivé typy premenných predstaviť a popísať, aby sa v nich prekladatelia vedeli orientovať, dokázali rozlíšiť preložiteľné a nepreložiteľné časti premenných a tým prispeli k lepšej kva-

lite preloženého softvéru. Zároveň sa v príspevku venujeme aj možným úskaliam prekladu, ktoré môžu pre používanie premenných v textoch vzniknúť.

1 Všeobecné informácie o premenných

Premenné sú pomerne netypický prekladateľský problém a sú vlastne hlavne prekladu softvéru (je jedno, či herného, neherného alebo webových lokalít, aj preto v príspevku medzi týmito formami nerozlišujeme). Najmä začínajúci prekladatelia by si preto mali dávať pozor a informácie v jednotlivých premenných správne identifikovať. V tejto časti sa preto chceme venovať hlavným všeobecným vlastnostiam, ktoré pre premenné platia.

Prekladateľ vždy musí skontrolovať, ktorej premennej sa v danom reťazci venuje. Môže sa totiž stať, že pre rozdielnu syntax východiskového a cieľového jazyka sa poradie premenných v preklade zmení. Logicky v takom prípade treba vymeniť aj informácie v premenných, inak by vo výslednom softvéri došlo k chybe.

Zadávateľ niekedy poskytne dodatočné informácie o premenných vo forme lokalizačných balíkov (Ženíšek 2013) alebo prekladateľ môže pracovať v špecializovanom nástroji CAT, ktorý takéto informácie automaticky zobrazuje (Bernal-Merino, 2007). Tieto informácie prekladateľovi dopĺňajú kontext, o ktorý sa pri preklade môže oprieť, takže dokáže vytvoriť konkrétnejší preklad. Naopak v prípade, ak prekladateľovi kontext chýba a nevie zistiť, čo daná premenná predstavuje, musí vytvoriť všeobecnejší preklad.

Pri preklade informácií v premenných si treba dávať pozor na interpunkciu a medzery (prekladateľ by ich mal dodržať podľa originálu). Aj vynechanie alebo doplnenie jednej medzery môže v premennej vytvoriť chybu, pre ktorú ju softvér nebude vedieť prečítať a vo výsledku buď do textu nič nedoplní, alebo prestane fungovať.

Premenné v jednom reťazci (v príspevku používame pojem reťazec, pretože lokalizácia sa vykonáva pomocou nástrojov CAT, ktoré text fragmentujú na reťazce, nie vždy na vety) sú na začiatku vždy číslované začínajúc od 0 (`{0}`). Ak sa v premennej nachádza viac údajov, poradové číslo premennej je v reťazci vždy na prvom mieste (`{1, plural, one {comment} other {comments}}`). Ak je premenná zložitá, slovo nasledujúce za poradovým číslom určuje funkciu premennej, napríklad:

Príklad	Vysvetlenie
{0, plural, one {comment} other {comments}}	Premenná na označenie plurálu. Začína na {0, plural ...
You can create {0, plural, =1 {# folder} other {# folders}} for free.	Premenná na označenie plurálu. Začína na {0, plural ...
{0, select, DESIGNER{Designer} ADMIN{Administrator} other{Member}}	Premenná s možnosťou výberu. Začína na {0, select ...
{0, number, integer}	Premenná, za ktorú sa dosadí číslo. Začína na {0, number ...
Hello {0} !	Jednoduchá premenná, za ktorú sa môžu dosadiť rôzne údaje. Stojí osamote.
This is {0}VERY IMPORTANT{1} information!	Zástupné symboly sa vyskytujú vo dvojiciach a obklopujú preložiteľný text.

Premenné sú zväčša ohraničené zloženými zátvorkami. Vo všeobecnosti rozlišuje vonkajšie a vnútorné zložené zátvorky, pre ktoré platia isté pravidlá:

- Text vo vnútorných zložených zátvorkách sa prekladá a môžeme ho nazvať prekladová časť premennej.
- Text vo vonkajších zložených zátvorkách, ale nie vo vnútorných zložených zátvorkách, je súčasťou softvéru, neprekladá sa a môžeme ho nazvať softvérová časť premennej.
- Text mimo premennej je štandardný text, ktorý sa prekladá.
- Ak zložené zátvorky neobsahujú vnútorné zložené zátvorky (posledné tri príklady z tabuľky vyššie), text sa neprekladá.
- Ak text obsahuje mriežku (#), ako v príklade 2, za mriežku softvér doplní celé číslo.
- V jednej premennej sa môže nachádzať aj ďalšia, vnorená, premenná.

Po takomto všeobecnom predstavení premenných teraz prejdeme k popísaniu jednotlivých typov premenných, ktoré sme uviedli vyššie. V príkladoch pri jednotlivých typoch sa budeme opierať predovšetkým o angličtinu, ak to bude potrebné, uvedieme aj príklad v slovenčine.

2 Zástupné symboly

Zástupné symboly predstavujú najjednoduchšiu formu premenných a používajú sa najmä na vytvorenie odkazov (hypertextové/aktívne prvky, na ktoré sa dá kliknúť) alebo na vytvorenie či upravenie formátovania textu (tučné písmo alebo nadpis).

Pre zástupné symboly platia vo všeobecnosti tieto základné pravidlá:

- Zástupné symboly vytvárajú páry a obklopujú preložiteľný text. Zástupné symboly, ktoré tvoria pár, nesmú mať zmenené poradie.
- Pár zástupných symbolov môže byť označený po sebe nasledujúcimi číslami (`{0}` a `{1}`) alebo číslom a rovnakým číslom s lomkou (`{0}` a `{/0}`).
- Pozíciu páru zástupných symbolov v preklade možno zmeniť (ak je pár na začiatku, možno ho presunúť na koniec).
- Poradie v páre zástupných symbolov sa zmeniť nesmie a musí obklopuvať sémanticky rovnaký text ako v origináli (ak pár tvorí `{0}` a `{1}`, nesmie sa v preklade poradie zmeniť na `{1}` a `{0}`).
- Zástupné symboly do prekladu nemožno pridávať, ak sa nenachádzajú aj v origináli.
- Zástupné symboly z prekladu zväčša nemožno odstrániť, ak sa už nachádzajú v origináli.
- V prípade niektorých jazykov (napr. čínština alebo japončina), ktoré nepoužívajú niektoré typy formátovania textu (tučné písmo, kurzívu), možno zástupné symboly odstrániť.

11

Uvedieme si niekoľko príkladov na zástupné symboly v texte:

Režazec so zástupným symbolom	Výsledná podoba režazca	Vysvetlenie
Coming <code>{0}very{1}</code> soon!	Coming very soon!	<code>{0}</code> a <code>{1}</code> v tomto prípade zvýraznia slovo <i>very</i> tučným písmom.
<code>{4}Suggested{5} font combinations:</code>	<i>Suggested</i> font combinations:	<code>{4}</code> a <code>{5}</code> zvýraznia slovo <i>suggested</i> kurzívou.

{0}One Time Use{/0} license	One Time Use license	{0} a {/0} vytvoria hypertextové prepo- jenie.
Licence type: {0}One Time Use{1}	Licence type: One Time Use	{0} a {1} vytvoria hypertextové prepo- jenie.

Ak jeden reŕazec obsahuje viac párov zástupných symbolov, možno pozíciu páru presunúť, ale nesmieme zmeniť číselné poradie v páre ani textový obsah páru, napríklad:

Reŕazec so zástupnými symbolmi	Finálna podoba reŕazca	Vysvetlenie
There is a lot of {0}interesting tutorials{1} in the {2}Design School{3}.	There is a lot of interesting tutorials in the Design School.	{0} a {1} predstavujú tučné písmo, {2} a {3} vytvárajú hypertextové prepojenie.
The {2}Design School{3} contains a lot of {0}interesting tutorials{1}.	The Design School contains a lot of interesting tutorials .	{0} a {1} predstavujú tučné písmo, {2} a {3} vytvárajú hypertextové prepojenie.

Na tomto príklade vidíme, že páry zástupných symbolov v texte možno vymeniť, ale keby sme vymenili aj textový obsah páru, vytvorili by sme hypertextové prepojenie s iným názvom ako v origináli. Po kliknutí na takúto prepojenie by sa používateľ dostal na inú internetovú stránku, ako by bolo definované v programe.

Čo sa prekladu týka, zástupné symboly pre prekladateľov nepredstavujú reálnu hrozbu. Ak prekladateľ dbá na ich poradie a sémantický obsah, nemal by sa dopustiť žiadnej závažnej chyby. Za zmienku možno stojí, že za prvým zástupným symbolom páru sa nepíše medzera a pred druhým zástupným symbolom páru sa medzera tiež nepíše.

3 Jednoduché premenné

Jednoduché premenné sa používajú na doplnenie rôznych údajov do reŕazca. Jedna jednoduchá premenná môže predstavovať rôzne typy infor-

máci, napríklad dátum, číslo, mernú jednotku, obrázok, meno, priezvisko, názov spoločnosti, názov dokumentu/obrázka/súboru atď.

Aj v prípade jednoduchých premenných platí niekoľko základných pravidiel, na ktoré musí prekladateľ dbať:

- Prekladateľ sa musí uistiť, že jednoduché premenné v preklade sú v správnom poradí a sémanticky na správnom mieste.
- Pozíciu jednoduchých premenných možno v cieľovom texte zmeniť.
- Ak sa jednoduché premenné v origináli nenachádzajú, nemožno ich doplniť.
- Jednoduché premenné z prekladu možno odstrániť len vo veľmi špecifických prípadoch.
- Ak sa za jednoduchú premennú má doplniť slovo alebo dátum, bude v nominatíve.

Uvedieme si niekoľko príkladov na jednoduché premenné v texte:

Reľazec s jednoduchou premennou	Finálna podoba reľazca	Vysvetlenie
Start date: {0}	Start date: May 4, 2016	{0} nahradí dátum.
\${0} USD each. \${0, number, fixed2} USD/year.	\$250 USD each. \$119.4 USD/year.	{0} nahradí finančná suma (číslo) alebo iné fakturačné údaje.
{0} created a design in the {1} team!	John created a design in the Testing team!	Tu sa doplnia informácie o používateľovi, napr. meno alebo názov spoločnosti.
You cancelled your {0} subscription.	You cancelled your monthly subscription.	Doplní sa merná jednotka, napr. dátum (deň, mesiac) alebo čas (hodiny, minúty).
Your subscription for {0} will begin on {1}.	Your subscription for Company will begin on 1st August 2016 .	{0} nahradí názov spoločnosti, {1} nahradí dátum.

{0} created {1}!	John created Company Sales Pitch!	{0} nahradí meno autora, {1} nahradí názov diela.
{1} was created by {0}!	Company Sales Pitch was created by John!	Efekt je rovnaký ako v príklade vyššie, ale zmenilo sa poradie jednoduchých premenných.
View {0, number, integer} of {1, number, integer} comments.	View 1 of 7 comments.	{0} a {1} sú počty objektov.
Select Settings <0>.	Select Settings 	<0> zastupuje obrázok.

14

Jednoduché premenné pre prekladateľa už predstavujú reálny problém. Ak sa za jednoduchú premennú v texte má dosadiť číslo alebo dátum, problém nenastáva. Ak sa však doplní podstatné meno, vzniká pre prekladateľov do slovenského jazyka celá rada problémov, ktoré vyvstávajú najmä z toho, že rod podstatného mena sa odráža aj v rode prídavného mena a slovesnej osobe. Uvedieme si jednoduchý príklad:

Anglický jazyk	Slovenský jazyk
<0> added items.	Používateľ <0> pridal položky.

Prekladatelia sa v takýchto prípadoch musia uchýľovať k používaniu deskriptorov alebo predradených (popisných) slov, ktorými súhrnne pomenujú entitu, ktorá sa má za jednoduchú premennú doplniť (v tomto prípade meno používateľa).

Kým v anglickom jazyku sa pri časovaní slovesa v tretej osobe singuláru podoba nemení podľa rodu (he/she/it added), v slovenskom jazyku sa forma mení (on pridal/ona pridala/ono pridalo). Prekladateľ pri práci nevie určiť, aké meno s akým rodom sa za jednoduchú premennú dosadí, takže musí počítať so všetkými troma možnosťami, ktoré zhrnie deskriptorom, napr. používateľ. Následne sa sloveso vo vete gramaticky naviaže na deskriptor a v tretej osobe singuláru vezme podobu príslušného rodu.

Tento problém vyvstávajúci z medzijazykových rozdielov často spôsobuje ťažkopádne konštrukcie, ktoré niekedy hraničia so zrozumiteľnosťou (napr. Používateľ Marián Kabát pridal možnosť používateľa (6).). Jedno-

duchým premenným a problémom, ktoré v texte pre prekladateľa vytvárajú, sa bližšie venujeme v inom príspevku (Kabát, 2019).

4 Gramatické premenné s plurálovými formami

Niektoré premenné pracujú s plurálovými formami podstatných mien, ktoré sa skloňujú na základe počtu entít. Do záverečnej podoby reťazca sa doplní vhodná vyskloňovaná podoba určená počtom entít, o ktorých sa v reťazci píše. Takéto premenné si vyžadujú špecifický prístup.

Uvádzame príklad, v ktorom sme pre lepšiu čitateľnosť text farebne odlišili. V praxi sa prekladá iba text čiernou farbou, modrý a zelený text predstavuje programovací jazyk, ktorý sa musí ponechať. Okrem toho nesmieme zmeniť ani poradie jednotlivých informácií uvedených v premennej.

Za znak mriežky (#) sa doplní reálny počet položiek (napr. počet priechodov) a následne sa v texte zobrazí priradená forma slova. Text mimo zložených zátvoriek je preložiteľný a možno ho presúvať podľa potreby.

You can create {0, plural, =1 {# folder} other {# folders}} for free.

15

Možné podoby uvedeného príkladu:

- You can create 1 folder for free.
- You can create 3 folders for free.

Takéto premenné sú ovplyvňované rôznymi gramatickými formami podstatných mien, ktoré vznikajú pri skloňovaní v závislosti od počtu entít. V premenných sa môžeme stretnúť s rozličnými pravidlami na tvorbu plurálových foriem (ktoré závisia od počtu entít). V softvérovej časti premennej sa môžu nachádzať takéto formy:

- Zero – nula entít
- One – jedna entita (alebo aj plurálová forma pre jazyky, ktoré majú rovnaký tvar pri počtoch končiacich na 1, napr. 1, 11, 10 551)
- Two – dve entity (platí pre jazyky, ktoré rozlišujú duál)
- Few – malý počet entít (v slovenčine 2 až 4 entity)
- Many – veľký počet entít (v slovenčine 5 a viac entít)
- Other – všeobecná plurálová forma, ktorá sa používa, ak má jazyk len jednu plurálovú formu alebo označuje veľký počet položiek (rovnaká funkcia ako príkaz Many).

Nesmieme zabúdať, že preložiteľné časti premennej treba vždy prekladať v kontexte reťazca, keďže daná plurálová forma sa ešte môže ďalej skloňovať.

Takýto typ premennej pre prekladateľa tvorí hrozbu iba v prípade, ak prekladateľ nesprávne prečíta obsah celej premennej, takže jej buď správne nepochopí, alebo preloží časti, ktoré sa prekladať nemajú. Okrem toho prekladateľ nesmie pri preklade prekladových častí premenných zabúdať na kontext, ktorý si môže vyžadovať, aby sa doplnili slová v inom páde než v nominatívne.

4.1 Pridávanie ďalších plurálových foriem do premennej

Niekedy sa môže stať, že zdrojový reťazec neobsahuje potrebné plurálové formy, ktoré si vyžaduje cieľový jazyk. V takomto prípade musí prekladateľ potrebné formy doplniť manuálne. Pridané plurálové formy musia spĺňať formát a štruktúru uvedenú v príkladoch.

EN	You can create {0, plural, one {# folder} other {# folders}} for free.
SK	Zdarma môžete vytvoriť {0, plural, one {# priečinkov} few {# priečinky} many {# priečinkov} other {# priečinkov}}.

16

Možné finálne verzie uvedeného príkladu:

- Zdarma môžete vytvoriť **1** priečinkov.
- Zdarma môžete vytvoriť **3** priečinky.
- Zdarma môžete vytvoriť **6** priečinkov.

Táto časť príspevku sa vzťahuje aj na slovenský jazyk, ktorý pozná viacero tvarov jedného podstatného mena. Jednotlivé tvary závisia od počtu entít (0, 1, 2 – 4, 5 a viac). Prekladateľ v takomto prípade musí do premenných pridávať potrebné plurálové formy, ktoré sa v origináli nenachádzajú. Zároveň musí dbať na formát celej premennej, ktorý nesmie narušiť, napr. nesprávne použitou zloženou zátvorkou. V tomto prípade sa z prekladateľa stáva tak trochu aj programátor, keďže upravuje kód celého softvéru.

Na druhej strane sa v praxi môžeme stretnúť aj so situáciou, kedy zadávateľ do prehľadnej tabuľky vypíše všetky možnosti jednej vety podľa vyššie uvedených variantov a prekladateľ musí preložiť iba tie, ktoré platia pre jazyk, do ktorého prekladá. Situácia by mohla vyzeráť napr. takto:

Zero	You can create <0> folders for free.
One	You can create <0> folder for free.
Two	You can create <0> folders for free.
Few	You can create <0> folders for free.
Many	You can create <0> folders for free.
Other	You can create <0> folders for free.

Prekladateľ do slovenského jazyka by v tomto prípade prekladal iba riadky 1, 2, 4 a 5, keďže tie platia pre slovenský jazyk.

4.2 Gramatické premenné a plurálová forma slovies

Niektoré premenné ovplyvňujú aj podobu slovesa, keďže aj tá závisí od počtu subjektov danej vety. V nasledujúcom príklade reprezentuje značka {0} jednoduchú premennú, za ktorú sa doplní meno používateľa (napr. Ján Novák).

EN	{0} {1, plural, =0 {has} one {and # other have} other {and # others have}} purchased premium elements.
SK	Používateľ {0} {1, plural, =0 {kúpil} one {a # ďalší kúpil} other {a # ďalších kúpilo}} prémiové prvky.

Možné finálne podoby uvedeného príkladu:

- Používateľ Ján Novák kúpil prémiové prvky.
- Používateľ Ján Novák a 1 ďalší kúpil prémiové prvky.
- Používateľ Ján Novák a 6 ďalších kúpilo prémiové prvky.

17

Aj pri takýchto premenných platí, že ak cieľový jazyk pozná viacero plurálových foriem, prekladateľ ich do premennej doplní. Po takejto úprave by vyššie uvedený slovenský preklad vyzeral takto:

SK	Používateľ {0} {1, plural, =0 {kúpil} one {a # ďalší kúpil} few {a # ďalší kúpili} many {a # ďalších kúpilo} other {a # ďalších kúpilo}} prémiové prvky.
----	--

Nakoniec sa na obrazovke monitora môže zobrazit' niektorá z týchto možností:

- Používateľ Ján Novák kúpil prémiové prvky.
- Používateľ Ján Novák a 1 ďalší kúpil prémiové prvky.
- Používateľ Ján Novák a 2 ďalší kúpili prémiové prvky.
- Používateľ Ján Novák a 6 ďalších kúpilo prémiové prvky.

Keďže príkaz *Many* a príkaz *Other* majú v slovenskom jazyku rovnakú podobu, predstavujú iba jednu výslednú možnosť, no v softvérovej časti premennej musia byť zachované oba príkazy (pretože môžeme príkaz doplniť, ale nesmieme ho odstrániť).

5 Premenné s možnosťou výberu

Tieto premenné umožňujú softvéru vybrať z rôznych možností a typov údajov, ktoré sú vopred definované v databáze.

V nasledujúcom príklade softvér vyberá z rôznych typov používateľov:

A new {0, select, DESIGNER{**Designer**} ADMIN{**Administrator**} other{**member**}} has joined your team!

V tomto prípade sa v premennej prekladá iba text zvýraznený tučným písmom. Možné finálne podoby uvedeného príkladu:

- A new **Designer** has joined your team!
- A new **Administrator** has joined your team!
- A new **member** has joined your team!

Nasledujúci príklad vyberá informácie z rôznych kategórií údajov (názvy spoločností a typy používateľov) a obsahuje jednu jednoduchú premennú.

{0} has just joined {1, select, WITH_NAME{{2}} other{your team}} as {3, select, DESIGNER{a Designer} ADMIN{an Administrator} other{a Member}}.

18

Vysvetlenie:

- Namiesto jednoduchej premennej {0} sa doplní meno používateľa.
- Premenná {1... doplní názov spoločnosti, ktorý je skrytý za jednoduchou premennou {2}. Ak nie je definovaný žiadny názov spoločnosti, použije sa fráza „your team“.
- Premenná {3... vyberie z rôznych typov používateľov (podobne ako v príklade vyššie) podľa vlastnosti priradenej danému používateľovi.

Možné finálne podoby uvedeného príkladu:

- **John Doe** has just joined **Company** as a **Designer**.
- **John Doe** has just joined **Company** as an **Administrator**.
- **John Doe** has just joined **Firm** as an **Administrator**.
- **John Doe** has just joined **your team** as a **Designer**.

Bežné premenné s možnosťou výberu pre prekladateľa nepredstavujú veľkú výzvu. Stačí, ak sa v nich prekladateľ vie zorientovať, vie, ktoré časti má prekladať, a nezabudne ich preložiť v správnom páde v závislosti od kontextu mimo celej premennej. V podstate tu vznikajú rovnaké riziká, ako pri preklade gramatických premenných s plurálovými formami.

Problém vzniká až pri pridávaní ďalších premenných do už zložitej premennej (druhý príklad). Ak by sme takýto reťazec chceli preložiť do slovenského jazyka, museli by sme si pomôcť aj predradenými slovami:

Používateľ {0} sa práve pridal k {1, select, WITH_NAME{spoločnosti {2}} other{vášmu tímu}} ako {3, select, DESIGNER{dizajnér} ADMIN{správca} other{člen}}.

V slovenskej verzii softvéru sa potom na monitore môže zobraziť niektorá z týchto viet:

- Používateľ **John Doe** sa práve pridal k spoločnosti **Company** ako **dizajnér**.
- Používateľ **John Doe** sa práve pridal k spoločnosti **Company** ako **správca**.
- Používateľ **John Doe** sa práve pridal k spoločnosti **Firm** ako **správca**.
- Používateľ **John Doe** sa práve pridal k **vášmu tímu** ako **člen**.

Vidíme, že ak sa prekladateľ v premennej vie orientovať a nepomýli si žiadne jej časti, dokáže vytvoriť adekvátny preklad aj napriek tomu, že v premennej s možnosťou výberu bola vložená ďalšia jednoduchá premenná.

6 Premenné a rod podstatného mena

V poslednej časti príspevku by sme sa ešte chceli venovať problematike premenných a rodov podstatného mena. V predchádzajúcich častiach sme si ukázali, ako sa pomocou programovacích príkazov dá pri preklade premenných ovplyvniť plurálová forma, teraz sa zameriame na rod, keďže v časti 3 sme túto problematiku načrtli a ako riešenie ponúkli používanie predradeného slova.

Môže sa zdať, že podobnými programovacími príkazmi by sa v preklade dal ovplyvniť aj rod, aby prekladatelia dokázali vytvárať plynulé a štylisticky čisté vety. V praxi by však dochádzalo ku komplikovaným konštrukciám s množstvom vnorených premenných. Dôvodom sú predovšetkým medzijazykové rozdiely (podstatné mená môžu mať iné gramatické rody v rôznych jazykoch). Ďalej sa rody rozlišujú aj pri prídavných menách a slovesá v tretej osobe singuláru rody taktiež rozlišujú. Ak sa navyše k podstatnému menu alebo slovesu pripojí aj problematika s plurálom, vznikli by ťažko upraviteľné a čitateľné tvary, napríklad takýto:

{0, gender MALE {1 plural, =0 {vytvorených súborov} one {# vytvorený súbor} few {# vytvorené súbory} many {a # vytvorených súborov} other {a # vytvorených súborov}} FEMALE {2 plural, =0 {vytvorených prezentácií} one {# vytvorená prezentácia} few {# vytvorené prezentácie} many {a # vytvorených prezentácií} other {a # vytvorených prezentácií}}

V tomto prípade ide len o premennú, za ktorú sa môže doplniť jedno zo slovných spojení „vytvoriť súbor” alebo „vytvoriť prezentáciu” v príslušnom tvare. Vidíme, že by išlo o komplikovanú situáciu. Okrem toho vzniká problém už pri jednoduchých systémových hláseniach, ktoré by už v origináli museli byť napísané pomocou premenných:

{0} created a file.

Takáto klasická veta, ktorú bežne prekladáme pomocou predradeného slova (Používateľ {0} vytvoril súbor.), by v angličtine musela mať nasledujúci tvar:

{0} {1, gender NEUTRAL {created}} a file.

Preložiť by sme ju mohli takto:

{0} {1, gender MALE {vytvoril} FEMALE {vytvorila}} súbor.

Pravdou je, že po dosadení za premenné by v slovenskom jazyku vznikla plynulá veta (Marián vytvoril súbor./Mária vytvorila súbor.), ale fakt, že už v origináli by sa musela nachádzať premenná, celú situáciu komplikuje. Vývojári originálneho produktu by totiž museli poznať medzijazykové rozdiely (takže okrem programátorského vzdelania by museli mať aj jazykovedné vzdelanie). Okrem toho tu hovoríme iba o rozdieloch medzi anglickým a slovenským jazykom, no keďže produkt môže byť lokalizovaný do množstva ďalších jazykov, môže vzniknúť veľa iných rozdielov, ktoré by bolo potrebné upraviť pomocou premenných, takže by sa mohlo stať, že reťazce by sa skladali iba z premenných.

V praxi sa preto využíva možnosť s predradeným slovom v spojení s vykaním. Alternatívou by mohlo byť vytvorenie viacerých samostatných verzií a každá by bola formulovaná v inom rode. Softvér by následne vybral vhodnú verziu podľa toho, akú možnosť označí používateľ (napr. v hernom softvéri podľa toho, či používateľ vytvorí postavu mužského alebo ženského rodu). Na druhej strane musíme uznať, že takéto riešenie

má svoje nevýhody. Za všetky spomenieme najmä čas – takýto preklad by trval oveľa dlhšie, keďže by bolo potrebné vytvoriť viac verzií jedného textu; a finančné náklady – viac verzií treba aj náležite finančne ohodnotiť.

Záver

Ako sme mohli v príspevku vidieť, premenné predstavujú špecifický jav softvérových textov určených na preklad, ktorým sa prekladateľ takýchto textov pravdepodobne vo svojej praxi nevyhne. Aj preto považujeme za výhodné, aby sa prekladatelia s premennými oboznámili čo najskôr, aby sa ich naučili správne čítať a aby ich dokázali interpretovať. Premenné totiž tvoria integrálnu súčasť softvéru, bez ktorej by sa softvérové produkty nezaobišli.

Literatúra

- BERNAL-MERINO, M. 2007. *Challenges in the translation of video games*. In: Traducció i Tecnologies de la Informació i la Comunicació, No. 5. [online]. [cit. 03.06.2019]. Dostupné na internete: <<http://www.fti.uab.es/tradumatica/revista/num5/articles/02/02.pdf>>.
- JOŽIO, M. 2015. *Lokalizácia ako atypický druh prekladu v kontexte slobodného a otvoreného softvéru WordPress*: diplomová práca. Prešov: FF PU, 2015. 95 s.
- KABÁT, M. 2019. Pár poznámok k špecifikám lokalizácie. In: Prekladateľské listy 8. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, s. 21 – 34. ISBN 978-80-223-474-3.
- Localization Guide, Variables. 2018. [online]. [cit. 03.06.2019]. Dostupné na internete: <<http://docs.translatehouse.org/projects/localization-guide/en/latest/guide/translation/variables.html>>.
- ŽENÍŠEK, F. 2013. In: SCHUBERT, V. *Video Game Localization Process in the Czech Republic*: diplomová práca. Brno: FF MU, 2013. 171 s.

Překladatelská kritika a její důležitost pro překladatelskou estetiku

Petr Kabelka

23

Student doktorského programu na Katedře bohemistiky Filozofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci, jehož ústředním akademickým zájmem je teorie překladu se zaměřením na hodnocení kvality překladu. Kromě toho také překladatel umělecké literatury a titulků pro filmové festivaly i českou a slovenskou distribuci.

Mgr. Petr Kabelka | petr.kabelka01@upol.cz
Univerzita Palackého v Olomouci
Filozofická fakulta, Katedra bohemistiky

Abstrakt: Příspěvek se zabývá problematikou kritiky překladu v širším slova smyslu a zároveň její aplikací v praxi. Jeho hlavním tématem jsou modely pro hodnocení kvality překladu a návrh jednotného a srozumitelného hodnocení, které by bylo možné využít nejenom v akademickém prostředí, ale především ve veřejném prostoru pro informování běžných jazykových uživatelů.

1 Úvod

24

Překlad je bez pochyb jednou z nejstarších disciplín lidského počínání. Samozřejmě ne v takové sofistikované podobě, v jaké ho známe dnes, nýbrž jako základní dorozumívací nástroj mezi dvěma cizími kmeny. Již od jeho vzniku bylo přirozeně žádoucí, aby přenos informací probíhal co možná nejhladčeji a bez problémů, neboť jeden špatný „posunek“ mohl nadneseně řečeno znamenat válku. V současné době už sice většina překladatelů nenese tolik zodpovědnosti v diplomatickém odvětví, dnes však na jejich schopnostech závisí především kulturní dědictví jiných jazykových kultur. Nemusí se sice obávat, že by jejich případné chyby a nepřesnosti zapříčinily ztráty na životech, ale i přesto by jejich poslání nemělo být v žádném případě bráno na lehkou váhu. Neadekvátním překladem cizojazyčného díla totiž taktéž dochází ke ztrátám, byť ne v doslovném slova smyslu. Z díla se může vytratit to, co ho v původním jazyce dělá takovým, jaké je. Může ztratit na první pohled naprostý detail, jenž je však esenciální pro celkové pochopení díla tak, jak bylo autorem zamýšleno. Naopak může být také zbytečně obtěžkáno nevhodnou či neopodstatněnou interpretací, jež zcela mění jeho celkové vyznění. Existuje i mnoho dalších možností, jak osoba překladatele může ať už na základě nepozornosti či neznalosti původní text ovlivnit a v některých případech dokonce úplně změnit.

Přesně z výše řečených důvodů se na pozadí překladu vyvinula i jeho kritika jakožto disciplína, která dohlíží na to, zdali se cílový text opravdu dá považovat za adekvátní. Úkolem kritika překladu je v první řadě zevrubné seznámení se s původním textem – s jeho strukturou, stylem, slovní zásobou a v neposlední řadě také významem. Následně se tyto nabyté znalosti snaží nacházet i v překladovém textu a hodnotí, do jaké míry běžný čtenář takřkajíc „čte původního autora“ a nakolik se v textu zrcadlí spíše jeho překladatel. V ideálním případě by tento proces hodnocení překladu měl proběhnout už v rámci jeho tvorby, kdy pozici kritika zastává samotný překladatel, a uniknuvší nepřesnosti by pak měl dořešit buď re-

daktor, nebo kontrolor kvality. V reálném světě se však s dokonalou aplikací tohoto konceptu nesetkáme vždy, a proto nalezneme i kritiky, kteří přistupují k cílovým textům nezaopatřeni jako třetí osoby.

Před hodnotiteli kvality překladu ovšem stojí hned dvě velké překážky. Jako první lze jmenovat absenci adekvátního média pro předávání těchto informací těm, komu jsou nejprospěšnější – koncovým čtenářům a divákům. Běžný jazykový uživatel neovládající jazyk výchozího textu je ve všech ohledech odkázán na překladatele. Nemá nakonec ani důvod nevěřit v jeho schopnosti vzhledem k tomu, jak dlouhý je proces vydávání překladového díla. Proto jsou to právě oni, kdo mají v první řadě právo znát kvalitu knihy či filmu, za níž již své peníze buď utratili, nebo se na to teprve chystají. Vedle neexistujícího publikačního prostoru pak před potenciálním kritikem stojí ještě druhý problém, kterým je absence modelu hodnocení překladu, jenž by byl srozumitelný, a především funkční pro širokou veřejnost. Názory teoretiků na tuto oblast translatologie jsou značně rozrůzněné, ale všechny mají společný jeden rys – nejsou vhodné pro praktické využití ve veřejném prostoru.

2 Hodnotící model využitelný pro širokou veřejnost

Chceme-li zhodnotit kvalitu libovolného překladového textu, máme na výběr hned z několika různých modelů hodnocení (Munday 2008; Zehnalová 2015), které se však mnohdy vzájemně neshodují na tom, jaké faktory jsou v rámci takové překladatelské kritiky důležité, případně jim přiřkládají různou míru relevantnosti. Zároveň je nutné dodat, že na základě volby lexika a rozsáhlosti nejsou určeny průměrnému jazykovému uživateli. Běžný čtenář či divák jsou přitom ti, již by z takové analýzy nebo minimálně jejích závěrů měli těžit nejvíce, neboť jim nezbyvá nic jiného než slepě důvěřovat, že dílo, které právě čtou či sledují, je opravdu dílem původního autora. Pro zamezení distribuce nevyhovujících překladů existuje v nakladatelství pozice redaktora a na poli audiovizuálního a pragmatického překladu kontrola kvality. Někdy se však i přesto z libovolných důvodů stane, že se finálnímu „produktu“ nepodaří dosáhnout vyhovující kvality. Nejen v takovém případě zůstává břímě hodnocení takového překladu na třetí osobě, v nejlepším případě odborníkovi z daného oboru a současně znalci původního zdrojového jazyka. Problém ovšem tkví v nedostatku vhodných prostředků pro zpracování translatologické analýzy tak, aby byla srozumitelná a funkční pro běžného jazykového uživatele. Navíc, jak bylo zmiňováno již výše, kromě toho ve veřejném prostoru neexistuje vhodný komunikační kanál, skrze nějž by bylo možné informace o výsledcích takových analýz efektivně šířit.

Jako první je proto nutné vytvořit uspokojivý hodnotící model. Naše dosavadní bádání v této oblasti (Kabelka 2018; Wenzel 2019; Nováková 2019) identifikovalo několik základních rysů, které by takovému modelu pro funkční využití neměly chybět.

Zaprvé se jedná o přehodnocení pohledu na zdrojový text v kontextu překladů z druhé ruky. V rámci hodnocení cílového textu není objektivně produktivní hodnotit překladatelovu kompetenci týkající se převodu textu v sekundárním jazyce do jazyka cílového, neboť běžný jazykový uživatel konzumující daný překladový text žije v domnění, že se jedná o adekvátní odraz právě původního díla, nikoliv překladu tohoto díla. Z toho důvodu nemá smysl přikládat překladům z druhé ruky žádné zvláštní postavení, ba právě naopak, nechá-li se kritik tímto faktem jakkoliv ovlivnit, ztrácí jeho hodnocení pro širokou veřejnost velkou část své hodnoty.

26 Dalším podobným tématem je dobová překladatelská estetika, tedy sada názorů a faktorů definujících adekvátní překlad v daném časovém období. Již z jejího označení vyplývá, že s touto problematikou se setkáváme u všech překladů staršího data. Podobně jako stárnou původní umělecká díla, podléhají zubu času samozřejmě i překlady těchto děl, které však právě mimo jiné kvůli proměnlivosti překladatelské estetiky stárnou, a mnohdy dokonce zastarávají mnohem rychleji. Na rozdíl od děl původních, jež se mohou „obávat“ z větší části pouze proměnám jazyka, se na ta překladová vztahuje například také přehodnocování interpretace a změny v pohledu na to, co je to adekvátní překlad. Do této kategorie mohou spadat také případy vytváření vlastních standardů v oblasti exotičtějších jazyků, mezi něž patří například japonština spolu s ostatními východoasijskými jazyky. Vzhledem ke vzdálenosti těchto kultur od té naší nepodléhaly překlady těchto děl zcela stejným estetickým nárokům jako kupříkladu překlady anglických či německých autorů. Konkrétně je zde možné zmínit styl, jakým uznávaný překladatel Karel Fiala přistupoval k poezii v jednom ze zásadních japonských děl *Příběh prince Gendžiho*. Ve své době na základě překladatelské estetiky standardní pro překlady z japonštiny volil i v češtině formu imitující strukturu původní japonské poezie, v níž oproti naší západní tradici nefiguruje rým ani metrum tak, jak ho zde chápeme my. V *Příběhu prince Gendžiho* přitom tyto básnické skladby plní především důležitou funkci estetickou, od níž bylo v jinak kvalitním překladu upuštěno na úkor informační hodnoty (Wenzel 2019). V rámci hodnocení překladu by s přihlédnutím k běžnému jazykovému uživateli tedy nemělo být nakládáno s dobovou, nýbrž aktuální překladatelskou estetikou. Tímto způsobem lze snadno odhalit, zdali některý aspekt hodnoceného překladu nezastaral.

Posledním zajímavým tématem jsou v tomto kontextu překladatelská zadání a příručky, jejichž posláním je ve většině případů zajistit kvalitní a adekvátní překlad. Může se však teoreticky stát, že pokud budou tyto pomocné materiály zpracovány chybně, nedostatečně či nesrozumitelně, mohou cílový text naopak poškodit. Při hodnocení překladového textu, jež vznikl za pomoci nějaké takové příručky, je samozřejmě dobré do ní nahlédnout a seznámit se s jejím obsahem, samotná analýza by však měla proběhnout na základě aktuální překladatelské estetiky. V případě neshody pak přirozeně hodnotíme cílový text oproti textu zdrojovému nehledě na překladatelská rozhodnutí učiněná dle zadání nebo příručky. Potom se tedy nabízí možnost zcela vypustit osobu překladatele, neboť interference těchto materiálů může být potenciálně velice silná a cílem kritiky překladu není hodnocení překladatelských strategií, nýbrž adekvátnosti překladových řešení.

Přístupem k osobě překladatele má takový ideální model hodnocení překladu poměrně blízko k ideám nové kritiky (Newton 1989). Zásadní rozdíl v tomto případě tkví v tom, že odpoutání autora od původního uměleckého díla není vždy zcela možné, kdežto osoba překladatele v rámci hodnocení kvality překladu nemá své opodstatnění. Často sice mluvíme i o překladu jako o tvůrčím procesu (a tedy jako o uměleckém díle), ovšem účelem takového procesu je pouze tvorba iluze zdrojového textu (Levý 2012) na základě jedné interpretace daného textu. Nezávisle na interpretaci, která je nám jakožto kritikům předkládána v podobě překladového textu a může být naprosto validní, je možné najít i další stejně či podobně platné výklady zdrojového díla. Do hodnocení není tedy třeba zapojovat ani psychofyzickou, ani narativní osobu překladatele, neboť jeho finální text o něm vypovídá vše, co je pro potřeby hodnocení potřeba.

27

2.1 Jednotná struktura

Návrh našeho modelu spočívá primárně v zavedení jednotné struktury hodnocení a zjednodušení analýzy na faktory relevantní pro běžného jazykového uživatele. Jako základ nám posloužil extenzivní model hodnocení Lance Hewsona (2011), který je založen na velice podrobném rozboru mikro a makrostruktury překladového textu. V našem podání jsme se rozhodli z původních 6 fází ponechat pouze 4 a dále je zjednodušit.

Prvním bodem našeho návrhu hodnocení je představení díla, jehož překlad je předmětem analýzy. Tedy kdo je jeho autorem, kdy dílo vzniklo, jaké mělo ohlasy a v neposlední řadě kdo ho přeložil do cílového jazyka.

Druhý bod prezentuje nejvýraznější složky výchozího textu, s nimiž bylo třeba se při překladu potýkat. Přiblíží čtenáři kritiky hlavní problémy, které při překladu daného textu mohou nastat a z jakého důvodu. Do velké míry se kromě seznámení běžného jazykového uživatele se záľudnostmi překladu různých jevů jedná o výpis hypotéz.

V následujícím bodě již autor kritiky na základě reprezentativního vzorku hodnoceného textu provede translatologickou analýzu, která zhodnotí adekvátnost zvolených překladových řešení. Analýza je poděřena vybranými úryvky a věcnými vysvětlivkami. Východiskem pro analýzu je nadčasová teorie překladu Jiřího Levého (2012), jež je zaměřená na funkční ekvivalenci všech rovin textu.

Nakonec je hodnocení zakončeno shrnutím výsledků translatologické analýzy. Mělo by podávat informace o reálném stavu zvoleného překladového textu a případně také navrhopvat jeho úpravu, jedná-li se o vysoce nevyhovující překlad.

3 Hodnocení kvality překladu filmu *Princezna Mononoke*

28 Příklad navrhovaného modelu zde prezentuji na příkladu českého překladu japonského animovaného filmu *Princezna Mononoke*.

3.1 Základní informace o dílu

Film vznikl v produkci studia Ghibli pod vedením režiséra Hajaa Miyazakiho a do japonských kin byl poprvé uveden 12. července 1997. Jedná se o celosvětově uznávaný snímek pro dětské i dospěle publikum, jenž získal hned několik prestižních filmových ocenění.

Do české distribuce se film dostal v roce 2001 prostřednictvím společnosti SPI International. Český překlad, podle něhož vznikl také dabing, byl zpracován anglistou Petrem Pálenským. Pro potřeby vysílání na stanicích České televize byly také odposlechem z dabingu vytvořeny skryté titulky, které však z tohoto důvodu nejsou předmětem analýzy.

3.2 Nejvýraznější složky výchozího textu

Vzhledem k tomu, že se jedná o původně japonské audiovizuální dílo, jeho nejvýraznější složkou je kromě samotné významové shody poměrně extenzivní zdvořilostní systém, na jehož základě musí překladatel do češtiny rozhodovat nejenom o tykání a vykání, ale také o úrovni uctivosti a v neposlední řadě i o stylu mluvy, jaký daná postava používá.

Významová shoda mezi původním a cílovým textem je středobodem hodnocení kvality překladu z jakéhokoliv jazyka a japonština zde netvoří

žádnou výjimku. Je ovšem třeba podotknout, že i přes svou kategorizaci, která tento jazyk řadí mezi nejobtížnější jazyky na světě, není nutné k ní přistupovat z překladatelského hlediska jinak než kupříkladu k všeobecně známé angličtině. Jediný rozdíl zde tvoří grafický zápis idiografy, které je do latinky potřeba transkribovat. Z toho důvodu se občas můžeme v českých titulcích setkat s nevhodným užitím anglické transkripce, jíž je někdy v českých překladech neadekvátně užíváno. Zásadním problémem v případě následující analýzy bude však fakt, že česká verze filmu vznikla na základě anglického překladu, jenž na první pohled obsahuje mnoho nevhodných řešení, které lze místy bez nadsázky nazvat fabulacemi a výmysly.

3.3 Analýza cílového textu

Analýzou prošly vlastně dvě verze překladu, neboť dialogy k dabingu vznikly na základě titulků Petra Pálenského bez spolupráce s kýmkoliv, kdo by byl znalý japonského jazyka nebo alespoň japonské kultury. S přihlédnutím k tomu, že sám Petr Pálenký pravděpodobně nebyl s kulturou Japonska vůbec obeznámený a už jeho překlad se od původního textu značně vzdaloval, je dabing v mnoha ohledech ještě rozdílnější, protože úpravce dialogů při úpravě textu pro dabing následně do překladu dále nevhodně zasahoval.

V první řadě je ovšem příjemně překvapující, že i přesto je v české verzi *Princezny Mononoke* užíváno českého přepisu japonštiny. To je ovšem pravděpodobně jediný pozitivní bod, o němž lze v kontextu tohoto překladu hovořit. Zaměříme se kupříkladu hned na samotný název filmu, jenž ve výchozí japonštině zní **もののけ姫** (*Mononoke-hime*). Přípona *-hime* opravdu značí, že se jedná o „princeznu“, ovšem hlavní část *mononoke*, byť zapsaná jednou ze slabičných abeced, jimiž japonština disponuje, a ne plnohodnotným čínským znakem, nese taktéž vlastní významovou složku – jedná se o takzvané jméno mluvící. *Mononoke* může označovat v japonském jazyce víceméně cokoliv, co bychom v českém kontextu nazvali „strašidlem“. *Mononoke-hime* navíc není vlastní jméno jedné z hlavních postav, nýbrž její přezdívka, což by potřebu překladu mělo ještě podtrhovat.

Film je žánrově koncipován jako animovaný historický snímek s nadpřirozenými prvky. Konkrétně se odehrává na hlavním ostrově moderního Japonska Honšú a je zasazen přibližně do 14. století našeho letopočtu, což znamená, že se v něm kromě Japonců objevují i aktéři pocházející z kmenů, jež ostrov prapůvodně obývaly, ale kvůli japonské expanzi byly vytlačeny daleko na sever. Tato informace je důležitá z toho důvodu, že cílový text tento kontext absolutně nerespektuje a zásadně tím poškozuje vyznění celého díla. První chybou je rozhodnutí, aby členové utiskovaného kmene,

z něhož pochází protagonista filmu, mluvili o japonském vládcu jakožto o císaři. V původní japonštině je jimi označován jako 王 (ó), tedy „král“, neboť koncept císařství je tomuto lidu přirozeně cizí. Tím ovšem demonstrace nepochopení japonské kultury a historie nekončí. Japonci všechny ostatní národy, na které narazili, nazývali *emiši* či některou z dalších výslovnostních variant tohoto slova, jež je do češtiny možné převést jako „barbaři“. V české verzi filmu se však i přes tento fakt hojně zachází s termínem „Emiši“ ve smyslu názvu výše zmiňovaného kmene. Hlavní problém v tomto případě nastává tehdy, kdy tímto slovem jako barbary označují příslušníci kmene i sami sebe. Kultura tohoto kmene byla patrně pro překladatele do angličtiny i do češtiny opravdu jednou velkou neznámou, protože tím výčet nesrovnalostí zdaleka nekončí. Hned v prvních několika scénách může divák zaslechnout, že dívky protagonistu, prince Ašitaku, neoslovují jeho jménem, nýbrž slovíčkem 兄様 (ani-sama), tj. doslova „(vážený) bratře“. Neznamená to ovšem, že by s nimi všemi byl Ašitaka pokrevně či jinak příbuzný, jedná se pouze o kmenovou zvyklost. To lze ostatně odvodit už z toho, že ho takto oslovují všechny dívky. S tímto problémem se nakonec pojí ještě poslední větší nepochopení kontextu výchozího textu. Jedna z dívek se s protagonistou při jeho odchodu loučí a předává mu svůj náhrdelník s křišťálovou dýkou, který příslušnice ženského pohlaví nosí. Český překlad je v rámci této scény prokládaný mylným oslovením „bratříčku“ a „sestřičko“ i přesto, že v původním textu tohoto oslovení není využito ani jednou, což by se na první pohled mohlo zdát jen jako drobná chyba. Po nahlédnutí do doprovodných materiálů k filmu však zjistíme, že darování křišťálové dýky dává dívka najevo milostnou náklonnost, čímž tato výměna získává v české verzi filmu poněkud pohnutý nádech.

Kromě nepochopení kulturního a historického kontextu trpí česká verze filmu i poměrně vysokým počtem významových nesrovnalostí. Dílo obsahuje přibližně 800 plnovýznamových titulků, tj. titulků, v rámci nichž se jedná o ucelené promluvy, nikoliv jen o funkčně přeložené větné ekvivalenty. Z tohoto počtu se jak v titulcích, tak v dabingu objevuje přibližně 147 středně závažných odchylek, tj. překladů zbytečně se odchylujících od výchozího textu bez toho, aby došlo k ovlivnění děje, a přibližně 175 odchylek zcela měnící vyznění scény a v návaznosti na to i celého děje. Příklad takové středně závažné odchylky nalezneme v Tabulce 1 níže. Jak bylo řečeno výše, jsou to posuny, jež jsou sice vůči výchozímu textu neadekvátní, ale v širším měřítku nepozměňují konzumované umělecké dílo. Alarmující je ovšem počet replik, jež jako by vůbec nevycházely z výchozího textu a předkládají divákovi úplně jiné informace, než o kterých je ve skutečnosti řeč. Příklady takových titulků lze zhlédnout v Tabulkách 2 a 3.

Originál	0:02:39.03	じいじなんだろう。 わからぬ。
Transkripce		Džiidži nandaró. Wakaranu.
Návrh překlada		Co to je, staříku? Netuším.
Titulky	0:02:39.12	-Dži-sane, taky jsi to viděl? Viděl.
Dabing	0:02:38.78	Dži-sane, taky jsi to viděl? Viděl.

Tabulka 1 – ukázka středně závažné odchylky v překlada.

Originál	0:04:43.53	さぞかし名のある山の主と見うけたが なぜそのようにあらぶるのか？
Transkripce		Sazokaši na no aru jama no nuši to miuke- ta ga naze sono jó ni araburu no ka?
Návrh překlada		Jistě velevážený pane zdejší hory, proč se tak hněváš?
Titulky	0:04:43.56	Ať jsi kdokoli, bůh či démon, prosím, nech nás na pokoji!
Dabing	0:04:43.86	Ať jsi, kdo jsi, bůh či démon, prosím, nech nás na pokoji!

31

Tabulka 2 – ukázka odchylek zcela měnících význam díla.

Originál	0:09:29.52	その地におもむきくもりのない眼で物 事を見定めるなら
Transkripce		Sono či ni omomuki kumori no nai mana- ko de monogoto o misadameru nara...
Návrh překlada		Vydáš-li se tam a budeš na věci pohlížet svým nestranným pohledem,
Titulky	0:09:29.52	Je tvým osudem, aby ses vypravil a viděl vše očima nezastíněnými nenávisť.
Dabing	0:09:29.40	Je tvým osudem, aby ses vypravil a viděl vše očima nezastíněnými nenávisť.

Tabulka 3 – ukázka odchylek zcela měnících význam díla.

Neméně znepokojující je potom nedbání na dodržování technických zásad pro tvorbu titulků (Pošta 2012). Film obsahuje dokonce přibližně 238 titulků, jež dalece přesahují maximální povolenou čtecí rychlost, která je pro díla pro děti a mladistvé navíc stanovená ještě níž než pro dospělé diváky, nerespektují maximální povolený počet znaků na jednom řádku nebo dokonce nedodržují maximální povolený počet replik v rámci jednoho titulku. Nejhorší prohrěšek tohoto audiovizuálního překladu však tvoří šokujících přibližně 185 zcela vyfabulovaných titulků, které se ve výchozím textu vůbec nenacházejí. Příklad jedné takové se nachází níže v Tabulkách 4 a 5. Tento fenomén není bohužel u překladu japonských animovaných filmů z konce 20. a počátku 21. století nijak ojedinělý. Repliky navíc byly překladateli dodávány z blíže neurčitelných důvodů, neboť některé pravděpodobně mají plnit vysvětlovací funkci, ovšem mnohé v kontextu daných scén postrádají jakýkoliv smysl. Tento jev se samozřejmě vztahuje pouze na dabing, kdy repliky navíc zaznívají mimo záběry na ústa postav.

Originál	0:10:24.54	掟に従い見送らぬ。健やかにあれ。
Transkripce		Okite ni šitagai miokuranu. Sukojava ni are.
Návrh překladu		Zákon nám zakazuje tě vyprovodit. Buď sbohem.
Titulky	0:10:24.72	Naše zákony nám zakazují, abychom se s tebou rozloučili. Buď sbohem.
Dabing	0:10:22.08	Naše zákony nám zakazují, abychom tě následovali. <u>Ať se již stane cokoliv, nyní jsi pro nás mrtev, Ašitako.</u> ¹

Tabulka 4 – ukázka repliky navíc.

Dabing	Návrh překladu
Jenom samurajové. O dva míň nebo víc... Podej mi misku. Podle mě zemřou všichni. Někdo dřív a někdo později.	Díky tobě jsem teď naživu. Podej misku. Nejdřív se najez. Všichni jednou umřeme. Někdo dřív, někdo později.

¹ Podtržené repliky se v původním textu vůbec nevyskytují, byly doplněny až v anglickém překladu tohoto díla.

<p>Chudák jako císař. Slyšel jsem, že císař prý slíbil horu zlata tomu, kdo by mu pomohl žít věčně. Víš o tom? Chce být věčně mlád. Krásná mísa, už jsem jednu takovou viděl. Slyšel jsi někdy v životě o lidu Emiši? Prý jezdili na losech. A používali hroty na šípy přesně jako ty. Jenže všichni byli vyvražděni před 500 lety. Neboj se, já nikomu neřeknu, odkud jsi přišel. Krom toho, mám na práci daleko důležitější věc.</p>	<p>To je ale nóbl mísa. Hodně mi připomínáš pradávný lid, o kterém jsem četl ve svitcích. Je to chrabrý kmen z východu, který jezdí na divné zvěři a používá šípy s kamennými hroty. Pamatuj, nikdy nedovol, aby tě smrt pohltila. To říkával můj mistr, víš? No tak, je to tvoje rýže. Dej si do nosu.</p>
--	---

Tabulka 5 – fabulace v průběhu vybrané scény filmu

3.4 Závěrečné shrnutí kvality překladu

Na základě všech výše zmíněných informací není možné o překladu mluvit jinak než jako o krajně nevyhovujícím. Kromě technických nedostatků velice extenzivně překračuje hranice překladatelské činnosti do té míry, že se místy jedná o vlastní autorskou tvorbu, která nijak nerespektuje výchozí text. Stručně řečeno, sleduje-li divák českou verzi *Princezny Mononoke*, lze bez nadsázky říci, že je mu předkládáno poněkud jiné dílo, jež více než originální snímek připomíná adaptaci vzniknuvší na motivy původní *Mononoke-hime*.

Tento výsledek je velice znepokojující především proto, že dodnes oficiálně nevznikl žádný opravný český překlad, z čehož plyne, že pokud se tento film s dabingem objeví v programu některé ze stanic České televize, má divák dodnes možnost ho zhlédnout tak, jak byl prezentován v analýze výše. Stejně tak neproběhla ani žádná náprava v rámci distribuce tohoto snímku na DVD nosičích.

4 Závěrem

V kontextu, kdy je středem pozornosti hodnocení kvality překladu široká veřejnost, musí být kritika věcná, srozumitelná, jasná a svým způsobem zajímavá. Což ovšem v žádném případě neznamená, že by měla být nevyužitelná i v akademickém prostředí. Zjednodušení struktury modelu hodnocení není a priori negativem, neboť složité a obsáhlé modely mají tendenci tíhnout k obskurantismu.

Ze současné situace v rámci translologie však vyplývá, že obrat k překladatelské kritice je víceméně žádoucí. Po takřka století teoretického bádání takříkajíc nastává čas i na praktickou aplikaci v širším měřítku, a naším úkolem by tedy měla být snaha o sjednocení způsobu, jakým přistupujeme k hodnocení překladových textů, abychom dosáhli zefektivnění jejich kultivace.

Literatura

Primární

34

Princezna Mononoke [Mononoke-hime] [film]. Režie Hajao MIJAZAKI. Přeložil Petr PÁLENSKÝ. Japonsko, Studio Ghibli, 1997.

Princezna Mononoke [Mononoke-hime] [film]. Režie Hajao MIJAZAKI. Dabing zhotoven na základě překladu Petra PÁLENSKÉHO. Japonsko, Studio Ghibli, 1997.

Sekundární

HEWSON, L. *An approach to translation criticism: Emma and Madame Bovary in translation*. Philadelphia: John Benjamins Pub. Company, 2011. ISBN 9789027284686.

KABELKA, P. „*Cesta do fantazie ve dvou dekadách: Translatologická analýza oficiálních překladů*“, *Jazykovědné aktuality* 55, 2018, č. 3 a 4, s. 79–96.

LEVÝ, Jiří. *Umění překladu*. Praha: Apostrof, 2012. ISBN 978-80-87561-15-7.

NEWTON, K. M. Nová kritika a vzestup interpretace, *Aluze* 7, 2008, č. 2, s. 41–59. Přeložil Milan Orálek.

NOVÁKOVÁ, E. „Využití kontrastivní analýzy v kritice překladu (na příkladu textů Evropské unie)“, *Studie z aplikované lingvistiky* 10, 2019, č. 1, *Číslo časopisu teprve vyjde.*

MUNDAY, J. *Introducing translation studies: theories and applications*. London: Routledge, 2008. ISBN 9780415396936.

POŠTA, M. *Titulkujeme profesionálně. 2*. Praha: Apostrof, 2012. ISBN 978-80-87561-16-4.

WENZEL, J. „Japonská poezie *tanka*: Dvojí přístup českých překladatelů“, *Svět literatury* 29, 2019, č. 59, *Číslo časopisu teprve vyjde.*

ZEHNALOVÁ, Jitka. *Kvalita a hodnocení překladu: modely a aplikace*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2015. ISBN 978-80-244-4792-6.

Reedice klasických translatologických textů – proč a jak?

Lukáš Klimeš, Kateřina Středová

35

Mgr. Lukáš Klimeš je absolventem navazujícího magisterského studia bohemistiky a překladatelství v česko-ruské kombinaci. Momentálně působí jako doktorand na Ústavu translatologie Univerzity Karlovy. Ve svém disertačním projektu se věnuje osobnosti Jiřího Kovtuna. Překlada se věnuje jak teoreticky, tak prakticky.

Mgr. Kateřina Středová vystudovala bohemistiku a překladatelství z ruštiny na FF UK, v rámci studia absolvovala stáže na univerzitě v Moskvě. Publikovala také v Plavu a v ruskojazyčném časopise Pražské ohně. Rediguje překlady z ruštiny, zabývá se překlady do češtiny na přelomu 19. a 20. století a současnou českou prózou.

Mgr. Lukáš Klimeš | lukas.klimes@ff.cuni.cz
Univerzita Karlova v Praze
Filozofická fakulta, Ústav translatologie

Mgr. Kateřina Středová | stredova.katerina@gmail.com
Univerzita Karlova v Praze
Filozofická fakulta, Ústav translatologie

Abstrakt: Levého České teorie překladu předběhly dobu v několika ohledech – staly se prvními ucelenými dějinami překladu v jedné evropské kultuře, zabývaly se normami a metodami překladu, kulturními hodnotami národa i zájmy jednotlivých aktérů, čímž Levý předjal ideologický i sociologický obrat. Z dnešního hlediska má ale tento text i hodnotu aktuální a inspirativní, proto jsme se vzhledem k jeho špatné dostupnosti v knihovnách rozhodli vydat jej znovu. Na jaké problémy jsme přitom narazili a jak jsme museli postupovat při jejich řešení, přiblíží tento příspěvek.

36

Osobnost Jiřího Levého není třeba v české a slovenské translatoologii dlouze představovat. Jeho dílo *Umění překladu* (1963) je samozřejmou součástí povinné literatury snad všech studijních oborů, které se překladu dotýkají. Bohužel jeho starší práce, *České teorie překladu* – sestávající z obsáhlé „úvodní“ studie o vývoji českého překladatelství a následné antologie textů –, ze které Levý při tvorbě *Umění překladu* v mnoha ohledech vycházel, není tak známá. A to i přesto, že jsou poznatky v ní uvedené zásadními výchozími body pro translatoologii zabývající se dějinami překladu (ať už v české kultuře, nebo podobně jako Levý vývojem překladu v širším evropském kontextu) a zároveň jsou Levého metody a vědecké postupy induktivního vyvozování hypotéz zvláště pro začínající badatele inspirativní dodnes.

Důvodů, proč stojí *České teorie překladu* spíše stranou zájmu odborné veřejnosti, je hned několik. Prvním z nich je jistě špatná dostupnost prvního vydání z roku 1957 v knihovnách. Tuto situaci se pokusil v polovině devadesátých let 20. století změnit Jiří Honzík, který ve spolupráci s Jiřím Pecharem připravil druhé, v mnohém pozměněné vydání této publikace. To vyšlo v roce 1996 a oproti prvnímu vydání přineslo změny jak kladné, tak záporné. Jako pozitivní změnu můžeme vnímat rozdělení Levého textu, který již v původním znění sestával ze dvou částí – studie o vývoji myšlení o překladu v Českých zemích a antologie zásadních textů, ze kterých Levý své poznatky čerpal – do dvou svazků, což je pro uživatele nesporně výhodnější řešení (během čtení studie je totiž mnohdy příhodné nahlédnout přímo do zmiňovaných textů). Negativní změnou ovšem bylo zkrácení či vynechání některých textů z antologie. Nedostupnost Levého práce v prvním vydání a neúplnost druhého vydání jsou však jen vedlejší důvody, které vedly vyučující Ústavu translatoologie Filozofické fakulty Uni-

verzity Karlovy, prof. Janu Královou a doc. Zuzanu Jettmarovou,¹ k rozhodnutí vytvořit malou pracovní skupinu a vydat znovu toto první velké teoretické dílo zakladatele československé translologie. Jejich hlavním záměrem totiž bylo poukázat na Levého myšlenky v kontextu současných translologických teorií a dát tak dnešním badatelům možnost srovnat s nimi Levého hypotézy, které v mnoha ohledech velmi předběhly svou dobu a které jsou tu, narozdíl od zahraničních prací, doložené na materiálu úzce spjatém s naší kulturou.

Význam Českých teorií překladu pro současnou translologii

Právě nedocenenému přínosu Jiřího Levého světové translologii se Jettmarová a Králová věnují v předmluvě chystaného vydání. V prvé řadě poukazují na to, že se *České teorie překladu* „staly prvními ucelenými dějinami překladu v jedné evropské kultuře jak ve vazbě na domácí jazykový a literární vývoj, tak i ve vazbě na vývoj jiných evropských kultur, i když to zřejmě nebylo hlavním autorovým záměrem“² a zároveň i první antologií k dějinám myšlení překladu vůbec. Také zdůrazňují, že Levý zřejmě jako první koncipoval překlad jako společensko-historickou kategorii, a dodávají: „V termínech naší funkční strukturální sémiotiky/estetiky je pro něj překlad to, co daná kultura v daném čase přijímá jako ‚překlad‘. Na toto dynamické funkčně-sémiotické pojetí si západní translologie musela počkat až do roku 1995, kdy ho mezinárodní odborné veřejnosti předložil Gideon Toury.“³ Paralely autorky vidí také v současném sociologickém směru v translologii inspirovaném dílem Pierra Bourdieho a v Levého nahlížení na zájmy jednotlivých aktérů na pozadí hodnot a potřeb národních, skupinových, ale i individuálních. Také zde Levý svým přístupem předjal budoucí vývoj v translologii o čtyři až pět desetiletí.

37

¹ Prof. PhDr. Jana Králová, CSc., a doc. PhDr. Zuzana Jettmarová, Ph.D., MSc., se dlouhodobě věnují rozšiřování povědomí o myšlenkách a díle Jiřího Levého nejen v našem areálu, ale především v zahraničí. Obě publikovaly řadu článků poukazujících na shody mezi Levého teoretickými poznatky či vědeckými přístupy a současnými trendy v translologii. Z. Jettmarová se také zasadila o překlad *Umění překladu* do angličtiny (LEVÝ, J. *The Art of Translation [Umění překladu]*. Praha, 1983]. *Translated by Patrick CORNESS, Edited with a critical foreword by Zuzana JETTMAROVÁ*. 1. vyd. Amsterdam/Philadelphia: J. Benjamins, 2011. ISBN 978-90-272-2445-3 [Hb], ISBN 978-90-272-8411-2 [Eb]).

² JETTMAROVÁ, Z., KRÁLOVÁ, J., eds. *České teorie překladu očima XXI. století*. Předmluva ke třetímu vydání. In LEVÝ, J. *České teorie překladu*. Díl 1. Praha: Karolinum, 2019 (v tisku).

³ Tamtéž. Dodejme, že autorky zde mají na mysli Touryho dílo *Descriptive Translation Studies – and beyond*, které vyšlo právě v roce 1995.

Pro dnešní badatele může být inspirativní také to, že Levý i přes důraz na materiálovou základnu, tj. na nashromážděné poznatky, nezapomíná na dynamiku zkoumaného objektu, nesleduje tedy pouze statickou situaci daného období, ale zaměření na historicko-spoločenský kontext mu umožňuje uchopit současnost v její proměnlivosti, a dokonce predikovat jevy budoucí. Zde se opět projevuje Levého induktivní způsob myšlení.

Práce na reedici klasického textu a výzvy, které přináší

Nyní přistupme k samotnému průběhu práce na přípravě reedice Levého *Českých teorií překladu*. Na samotném začátku bylo třeba zodpovědět hned několik rudimentálních otázek, přičemž těmi nejpálčivějšími byly:

1. vydat úvodní studii a antologii textů v 1, nebo ve 2 svazcích?;
2. zvolit za výchozí text vydání z roku 1957, nebo z roku 1996?;
3. „zakonzervovat“ vydání z r. 1957, nebo jej upravit dle současných jazykových norem;
4. jakým způsobem upravit Levého poznámkový aparát? Ponechat jej umístěný na konci každé kapitoly, nebo jej přesunout do poznámek pod čarou?

38

Všechna řešení mají svá pro a proti: s ohledem na cílového čtenáře a z rýze pragmatických důvodů bylo rozhodnuto rozdělit Levého dílo do dvou svazků, čerpat z vydání z roku 1957 ve snaze přidržet se tzv. „pravidla poslední ruky“ (tj. držet se poslední verze textu, která vznikla ještě za autora života), přiblížit Levého jazyk v původních textech jazyku současné češtiny, a naopak ponechat bez úprav citace a výňatky z nejrůznějších textů, s nimiž Levý pracuje, a v neposlední řadě převést Levého poznámkový aparát na konci každé kapitoly do poznámek pod čarou na příslušné stránce.

Po úvodním rozhodování započala samotná práce na projektu. Prvním úkolem bylo obstarat kvalitní sken Levého *Českých teorií překladu* a následně jej převést na textový soubor, neboť ruční přepis by byl z časového hlediska velmi náročný. Samotný převod obstaral program *AbbyFineReader*, jenž je schopný zpracovat naskenovanou knihu a posléze provést optické rozpoznávání znaků (OCR), které je možné rovnou v integrovaném textovém editoru upravovat.

Obecně však platí, že velmi záleží na kvalitě vstupního skenu, neboť kvalitu OCR silně determinuje právě kvalita použitého papíru, kvalita tisku, ale i stáří výtisku dané knihy. Od určité doby jsou písma používána v knihách relativně standardizovaná a úspěšnost OCR může být klidně 100 %, nicméně starší knihy s méně obvyklými fonty, ozdobnějšími fon-

ty atp. jsou již pro OCR problém a musí se korigovat, aby byl výsledek použitelný. Bohužel Levého *České teorie překladu* obsahují hned několik speciálních liter cizích jazyků, grafických symbolů a jiných zvláštních symbolů, a tak finální produkt po OCR nebyl příliš uspokojivý. Svou roli také sehrála samotná kvalita naskenovaného PDF původního textu, jež měla za následek, že program na mnoha místech nedokázal rozpoznat rozmazaná písmena, a tak za ně dosazoval taková, která nejvíce připomínala tyto nečitelné znaky.

Následně započaly prvotní kontroly a úpravy tohoto textového souboru, během nichž se osvědčilo mít vypnuté automatické opravy textového editoru, jako je záměna malých písmen za velká po tečce, vkládání čárek či úprava slov, která již z hlediska dnešní normy nejsou kodifikovaná, na těch místech, kde se jednalo o citace. Po detailnějším srovnání výchozího dokumentu s vygenerovaným textem se nicméně ukázalo, že míra chybovosti při samotném převodu tvořila poměrně velké procento, a proto bylo zapotřebí provést tzv. kolaci – porovnat do detailu digitalizovaný text s jeho předlohou. Výsledkem by tedy měl být text, odpovídající si své předloze, avšak na úkor velké časové náročnosti. Tato část totiž vyžadovala intenzivní spolupráci dvou lidí během asi 20 5-7 hodinových setkání a byla tudíž časově nejnáročnější.

Co se týče jazykové úpravy díla Jiřího Levého, přidrželi jsme se aktuálních tendencí a norem v českém jazyce. Všechny úpravy, kterým jsme podrobili vlastní Levého text (nikoliv citace), jsme zapracovali do ediční poznámky.⁴ Jednalo se o následující:

- úprava psaní slov cizího původu – ve slovech „theorie“, „thema“, „these“, „thora“ ad. byla systematicky nahrazena souhlásková skupina „th“ za „t“ a upraveno psaní délek samohlásek, psaní s/z uvnitř slov bylo změněno v případech, kdy je starší psaní dnes považováno za nespisovné nebo příznakové, ponechány byly původní přípony -(i)smus, kde se psaní se „s“ stále považuje za základní; analogicky bylo postupováno i v případě jiných hláskových skupin ve slovech cizího původu (např. „linguistický“, „dryadý“, „hebreismy“);
- předložka „s“ v kombinaci s druhým pádem byla nahrazena předložkou „z“ (např. v případě „s hlediska“);

4 Následující výčet vychází z ediční poznámky, která bude nedílnou součástí 1. dílu Levého publikace. Viz JETTMAROVÁ, Z., KRÁLOVÁ, J. České teorie překladu očima XXI. století. Ediční poznámka. In LEVÝ, J. *České teorie překladu*. Díl 1. Praha: Karolinum, 2019 (v tisku).

- psaní velkých písmen v případech jako „bible Svatováclavská“, „kancionál Amsterodamský“, „Mistr Jan Hus“, „Čeští bratři“ bylo upraveno na „Bible svatováclavská“, „Kancionál amsterodamský“, „mistr Jan Hus“, „čeští bratři“ apod.;
- dohromady jsou psány dnes běžně užívané spřežky (např. „například“, „zpočátku“, „poprvé“, „popřípadě“ ad.) a složená adjektiva (např. „literárněhistorický“).

Dále v současnosti běžněji užívanými ekvivalenty byla nahrazena také některá vlastní jména, např. biblická kniha Genese je nově psána jako Genesis, Wiclif jako Viklef. Pro období v původním textu označené jako „předromantismus“ je nově užíváno „preromantismus“.

Prostřednictvím redakčních poznámek byly doplněny zdroje citací tam, kde v původním textu chyběly, bohužel se ale i přes veškerou snahu nepodařilo dohledat všechny. Upřesněny byly také bibliografické odkazy v poznámkách pod čarou, které nevyhovovaly dnešnímu úzu. Bohužel i zde byly původní odkazy někdy natolik stručné a nedostačující, že se nepodařilo údaje spolehlivě dohledat.

40

Zastavme se ještě krátce u Levého odkazů na primární texty a jeho způsobu zápisu jednotlivých položek bibliografie v poznámkách pod čarou. Současný akademický úzus je veden snahou po co největší explicitnosti bibliografických údajů a jejich přesnosti, a proto mohou Levého skoupá řešení působit přinejmenším rozpačitě. Tímto však nechceme zbytečně podrývat jeho práci, neboť je jasné, že norma citačního zápisu je dobově podmíněná a v čase dochází k jejím proměnám. Proto je třeba na ni i tímto pohledem nahlížet.

Z editorského hlediska bylo třeba se se zkratkovitým zápisem citačního aparátu náležitě vypořádat – provést úpravu bibliografických odkazů a soupisu bibliografie dle normy ISO 690–2011 tak, aby odpovídal dnešním požadavkům kladeným na akademickou práci. Proto odkazy na originál, zapsané kupř. pouze jako „Obzor 1855, str. 140“⁵ byly doplněny o ty údaje, které se podařilo buď převzít z jiného místa v knize, nebo dodatečně vyhledat v nejrůznějších databázích. Obdobně se doplňovaly i zkratky „cit. kniha“ V těchto místech často nebylo jasné, jakou z již zmíněných knih měl autor na mysli, zvláště pokud se předcházející bibliografický odkaz týkal článku v periodiku, v takových případech bylo také třeba původ citací dohledat (ne vždy to ale kvůli špatné dostupnosti textů bylo možné).

5 LEVÝ, J. *České teorie překladu*. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1957. Str. 260.

V neposlední řadě bylo také třeba ověřit správnost uváděných údajů. Pro tyto účely byly využity následující zdroje: *Souborný katalog České republiky*⁶, který umožňuje současně prohledat všechny elektronické katalogy knihoven, jež jsou do souborného katalogu zapojeny, a webový portál *Knihovny.cz*⁷ (dříve *jib.cz*), poskytující jednotný přístup ke službám českých a moravských knihoven, mj. také možnost prohledávat katalogy všech zapojených knihoven. Přístup k starším textům z 19. století či obecně hůře dostupné literatuře, která jsou mnohdy uložena v nejrůznějších depozitářích s omezeným přístupem či konzervačních fondech, umožnila naskenovaná periodika v databázích systému *Kramerius*⁸, průběžně rozšiřovaného pracovníky Národní knihovny České republiky, a *Digitální knihovny Moravské zemské knihovny v Brně*⁹. Rovněž byly využity databáze jako *Bibliografie do roku 1945*¹⁰, *Digitální archiv časopisů*¹¹ a *Edice E*¹², které spravuje Ústav pro českou literaturu Akademie věd České republiky. Cenným zdrojem se ukázal také projekt *Google Books*¹³, jehož cílem je zpřístupnit naskenovaná volná literární díla v mnoha světových jazycích, digitální knihovny jako *Hathi Trust*¹⁴ a *Internet Archive*¹⁵ či *JSTOR*¹⁶. Přestože databáze elektronických zdrojů jsou v dnešní době již poměrně obsáhlé a bývají průběžně doplňovány, některé údaje bylo třeba vyhledat fyzicky v tištěných katalozích nebo v archivních materiálech.

Až po splnění všech výše uvedených kroků v předem vytyčené metodice bylo možné předat první díl *Českých teorií překladu* do Nakladatelství Karolinum, které vydání této publikace posvětilo, a současně započít editorské a redakční práce na druhém díle. Obě knihy by se měly dostat ke čtenářům během roku 2019. Věříme, že touto záslužnou prací, jejímž cílem bylo připravit k novému vydání zásadní publikaci o dějinách českého překladatelství, připomeneme Levého odkaz, který je inspirativním zdrojem dodnes.

---

6 Viz <http://www.caslin.cz/>. Navštíveno 26. 3. 2019.

7 Viz <https://www.knihovny.cz/>. Navštíveno 26. 3. 2019.

8 Viz <http://kramerius.nkp.cz/kramerius/Welcome.do>. Navštíveno 26. 3. 2019.

9 Viz <https://www.mzk.cz/katalogy-databaze/digitalni-knihovna>. Navštíveno 26. 3. 2019.

10 Viz <https://clb.ucl.cas.cz/cs-cz/>. Navštíveno 26. 3. 2019.

11 Viz <https://www.lib.cas.cz/dh/db/digitalizovany-archiv-casopisu-ustavu-pro-ceskou-literaturu-av-cr/>. Navštíveno 26. 3. 2019.

12 Viz <http://www.ucl.cas.cz/edice/>. Navštíveno 26. 3. 2019.

13 Viz <https://books.google.com/?hl=cs>. Navštíveno 26. 3. 2019.

14 Viz <https://www.hathitrust.org/>. Navštíveno 26. 3. 2019.

15 Viz <https://archive.org/>. Navštíveno 26. 3. 2019.

16 Viz <https://www.jstor.org/>. Navštíveno 26. 3. 2019.

Seznam bibliografie

Tištěné zdroje

- LEVÝ, J. *České teorie překladu*. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1957.
- LEVÝ, J. *České teorie překladu: vývoj překladatelských teorií a metod v české literatuře*. Vyd. 2. Praha: Ivo Železný, 1996. 2 díly. ISBN 80-237-2952-7.
- LEVÝ, J. *České teorie překladu*. Díl 1. Praha: Karolinum, 2019 (v tisku).
- JETTMAROVÁ, Z., KRÁLOVÁ, J. České teorie překladu očima XXI. století. Ediční poznámka. In LEVÝ, J. *České teorie překladu*. Díl 1. Praha: Karolinum, 2019 (v tisku).

Elektronické portály

- www.archive.org
- www.books.google.com
- www.caslin.cz
- www.clb.ucl.cas.cz
- www.hathitrust.org
- www.jstor.org
- www.knihovny.cz
- www.kramerius.nkp.cz
- www.lib.cas.cz
- www.mzk.cz

Preklad piesní v audiovizuálnych dielach pre detského diváka

Mária Koscelníková

43

Mgr. Mária Koscelníková je internou doktorandkou Katedry translatológie na FF UKF v Nitre. Vo svojom výskume sa venuje výskumu audiovizuálneho prekladu, konkrétne videohier pre detského recipienta, no v jej objekte záujmu sú aj iné médiá pre detského recipienta. Venuje sa aj kritike prekladu videohier, prekladu umeleckej literatúry s videohernou tematikou či detskej literatúry.

Mgr. Mária Koscelníková | koma274@gmail.com
Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre
Filozofická fakulta, Katedra translatológie

Abstrakt: *Výskum audiovizuálneho prekladu je v slovenskej akademickej obci na vzostupe, stále však je čo bádať. V našom príspevku sa budeme venovať piesňam v audiovizuálnych dielach pre detského recipienta a zameriame sa na audiovizuálne diela zo španielsky hovoriacich krajín. Podľa legislatívy má distribútor audiovizuálnych diel pre detského recipienta na Slovensku povinnosť takéto diela kompletne nadabovať. Neobchádza ani piesne s častým výskytom prekladateľských orieškov či hravých veršov, ktoré je nutné nielen preložiť, ale aj prebásniť tak, aby boli funkčné a dávali zmysel z hľadiska obsahu diela. Prekladatelia majú neľahkú úlohu a réžia slovenského znenia často volí rôzne stratégie podmienené aj požiadavkami spoločností, ktoré diela produkovali. V našom príspevku predstavíme špecifiká prekladu piesní v audiovizuálnych dielach pre detského diváka, ktoré by mal prekladateľ zohľadniť, pričom poukážeme na stratégie prekladu vybraných piesní zo španielsky hovoriacich krajín reflektované v nami skúmaných dielach.*

Úvod

V dobe technických vymožeností by sme mohli očakávať, že je úplný preklad audiovizuálnych diel samozrejmosťou. Moderné zvukové štúdiá by už v dnešnej dobe nemali mať problém vyrobiť hovorený prejav a doplniť do diela rôzne sprievodné zvuky či nadabované piesne. Napriek dostupným vymoženostiam sa v rámci diel pre detských recipientov nie v každom prípade všetko prekladá, aj keď by sa to z legislatívneho hľadiska malo. Hovoríme o piesňach, ktoré sprevádzajú dielo a majú výpovednú hodnotu pre detského diváka. Ich text je často zhrnutím danej scény, alebo ukazovateľom vývoja dejovej zápletky. Najmä pre detského recipienta, ktorý ešte nemá dostačujúce jazykové znalosti originálu jazyka, je preklad celého audiovizuálneho diela priam žiaduci. V našej práci sme sa rozhodli prebádať súčasné trendy v preklade piesní pre detského recipienta v dielach zo španielsky hovoriacich krajín so zreteľom na slovenskú legislatívu. Naš príspevok budeme koncipovať do niekoľkých častí, pričom v prvej časti priblížime špecifiká piesní v audiovizuálnych dielach so zreteľom na detského recipienta a v druhej časti uvedieme praktické ukážky stratégií prekladu piesní vo vybraných audiovizuálnych dielach pre detského recipienta zo španielsky hovoriacich krajín.

1. Súčasný stav prekladu piesní v dielach pre detského recipienta zo španielsky hovoriacich krajín

Na Slovensku je kinoprodukcia mimoriadne aktívna, pričom diváka do kín lákajú atraktívne novinky. Výnimkou nie je ani detský divák, ktorý má na výber z viacerých diel. O to viac je výber atraktívnejší, ak audiovizuálne dielo dokáže zaujať nielen vizuálne, ale aj obsahovo. Audiovizuálne diela pre detského diváka sú často nasýtené piesňami, ktoré nie vždy bývajú prekladané. V našom článku sa zameriame na audiovizuálne diela zo španielsky hovoriacich krajín, ktoré sú pre slovenského detského recipienta takpovediac exotické a dialógy či piesne môžu obsahovať hispanizmy v malej alebo veľkej miere. Obsah piesní sa rôzni aj podľa krajiny ich pôvodu, preto sa najprv pozrieme na špecifiká ich prekladu. Pre účely tohto článku budeme pod pojmom detský recipient chápať detského diváka do 12 rokov.

1.1 Špecifiká prekladu piesní v dielach pre detských recipientov

Náročnosť prekladu piesní v audiovizuálnych dielach pre detského diváka sa často rôzni. V závislosti od zvolenej stratégie a typu piesne sa prekladatelia prekladu piesní môžu vyhnúť. Ostrihoňová (2014) vo svojej práci cituje rozhovor s J. Josekom (2002), podľa ktorého existujú tri typy prekladu textov piesní v dabingu: *preklad textu s úplnou synchronizáciou*, *preklad textu v titulkoch*, *žiadna z dvoch možností*. V rámci diel pre detského recipienta teda môžeme uvažovať o úplnej synchronizácii, vzhľadom na legislatívne požiadavky, ktoré uvádzame v časti 1.2. V mnohých filmoch by mali piesne dopĺňať dej, vysvetliť ho alebo ho posunúť ďalej. Preto je podľa nás potrebné a žiaduce, aby tvorcami zvolené piesne v dielach pre detských recipientov boli preložené aj v cieľovom jazyku dabingu. V praxi sa však k prekladu piesní v dielach pre detského recipienta pristupuje rôzne a môže mať na to vplyv aj kategorizácia filmov. Podľa Brezovskej (2015) je záber takýchto filmov širší, pretože deti väčšinou navštevujú kiná v sprievode rodičov, a tak je ich obsah zacielený aj na staršie publikum a tvorcovia takýchto filmov sa usilujú starších divákov pobaviť a zaujať vzhľadom na bohatú konkurenciu. Prekladateľ/úpravca preto čelí náročnej úlohe, a to: „preniesť do nášho jazyka smršť nápadov, vtipov, narážok, slovných hračiek, kultúrnych odkazov a rôznych excenrických ideí“ (Brezovská, 2015). Okrem toho množstvo filmov sprevádza aj reklamná kampaň a prekladateľ prekladá v predstihu. V rámci prekladu originálnej piesne je prekladateľ ovplyvnený predošlými rozhodnutiami

v rámci prekladu filmových reálií a mien, pokiaľ sú prítomné v piesni. Brezovská zdôrazňuje, že prekladateľ „je pod obrovským tlakom, pretože sa často musí spoliehať na vlastnú intuíciu.“ (Brezovská, 2015) Dané rozhodnutia majú vplyv aj na text piesne. Tá má svoje špecifiká, pričom sa budeme opierať o Dzurjaka (2010), ktorý rozlišuje dva základné existenčné atribúty potrebné pre vznik piesne – piesňovú poéziu (texty piesní) a hudobnú zložku. V rámci nej sa domnievame, že sa prekladateľ musí popasovať s mnohými prvkami piesne ako sú rytmus, rým, lexika či „odspievateľnosť“ textu.

Čo sa týka piesní vo filmoch pre detského recipienta, prekladateľ musí brať do úvahy okrem nami uvedených špecifik aj detské vnímanie textu. Kiššová (2010) porovnáva atribúty detského a dospelého vnímania v rámci tradičnej a súčasnej literatúry, pričom k tradičným detským zaraďuje jednoduchosť, hravosť, fantáziu, spontánnosť, improvizáciu i fakt, že čas nezohráva úlohu (Kiššová, 2010, s. 72). Prekladateľ teda nesmie zabúdať na cieľového detského recipienta a jeho odlišné vnímanie preloženého textu v porovnaní s dospelým recipientom. Toto vnímanie Kiššová (2010) dopĺňa aj Kopálovým (1997) pojmom detský aspekt v texte, ktorý má mať prekladateľ na zreteli, kam patrí „detská vnímavosť, predstavivosť, citovosť, intelekt, zážitkovosť, poznávanie, poznanie, skúsenosť i spôsob interpretácie a vyjadrovania prežívaného a poznávaného sveta“ (Kopál, 1997, s. 30-31 in: Kiššová, 2010, s. 72). Nami zhromaždené špecifiká iba poukazujú na komplexnosť prekladu piesní a s ohľadom na detského recipienta, ktorého materinský jazyk sa vyvíja, považujeme preklad piesní v audiovizuálnych dielach pre detského recipienta za nevyhnutný. Povinnosť prekladať audiovizuálne diela upravuje slovenská legislatíva, no jej nešpecifikovaná formulácia môže zodpovedať za nejednotnosť pri voľbe stratégií prekladu piesní v audiovizuálnych dielach pre detského recipienta.

46

1.2 Legislatívne východiská a uplatnenie v praxi

Podľa najnovších údajov Inštitútu Cervantes z roku 2018 je na svete viac ako 577 miliónov španielsky hovoriacich ľudí, z ktorých 480 miliónov ľudí je rodených hovoriacich a španielčina je úradným jazykom v 21 krajinách sveta (Instituto Cervantes, 2018). Mohli by sme teda očakávať, že v ponuke filmov pre detského diváka slovenských kín nájdeme aj filmy zo španielsky hovoriacich krajín. Na Slovensku sa preklad audiovizuálnych diel pre detského recipienta riadi *zákonom č. 40/2015 Z.z. o audiovizíii, § 15 (2)*: „Distributér audiovizuálneho diela, ktorý verejne rozširuje audiovizuálne dielo, ktoré je podľa jednotného systému označovania klasifikované ako

vhodné pre vekovú skupinu maloletých do 12 rokov v pôvodnej jazykovej úprave inej ako v slovenskej jazykovej úprave, ak toto audiovizuálne dielo nie je v pôvodnej jazykovej úprave splňajúcej požiadavku základnej zrozumiteľnosti z hľadiska štátneho jazyka, je povinný zabezpečiť pre toto audiovizuálne dielo slovenskú jazykovú **úpravu s dabingom v slovenskom jazyku**.“ Mohli by sme predpokladať, že táto povinnosť zahŕňa celý obsah diela, teda aj piesne, no zákonom to nie je explicitne vymedzené. V časti § 2 Vymedzenie niektorých pojmov *zákona č. 40/2015 Z. z. o audiovizíii* nenachádzame konkrétnu špecifikáciu audiovizuálneho diela. Audiovizuálne dielo sa spomína v odsekoch (1) a (2) a je rozlíšené podľa recipientov. Odsek (2) vymedzuje **audiovizuálne dielo pre maloletých** ako „audiovizuálne dielo, ktoré svojím obsahom a charakterom neohrozuje vývin maloletých“, odsek (1) vymedzuje **audiovizuálne dielo pre dospelých** ako „audiovizuálne dielo, ktoré môže svojím charakterom alebo obsahom ohroziť vývin fyzickej osoby mladšej ako 18 rokov (ďalej len „maloletý“), najmä také audiovizuálne dielo, ktoré obsahuje pornografiu alebo hrubé, či neodôvodnené násilie; to sa primerane vzťahuje aj na zvukový záznam umeleckého výkonu určený len dospelým a multimediálne dielo určené len dospelým“. Zákon č. 40/2015 o audiovizíii nám ponúka rozlíšenie pojmu podľa veku, no v *zákone č. 618/2003 Z. z. o autorskom práve*, kde je audiovizuálne dielo špecifikované, nenachádzame súvislosti s hudobným dielom, ktoré sa v ňom môže nachádzať, a takisto ich nenachádzame explicitne vyjadrené v zákone o audiovizíii. Preto sa zrejme tvorcovia slovenskej jazykovej úpravy rozhodnú piesne **nenadabovať**, pretože to zákon nenariaďuje explicitne. Zároveň v zákone nachádzame aj iné pojmoslovie v odseku (9), a to **kinematografické dielo**, ktoré zákon definuje ako „audiovizuálne dielo pôvodne určené na uvádzanie na verejnosti audiovizuálnym predstavením“, pričom audiovizuálne predstavenie je podľa odseku (3) „uvedenie audiovizuálneho diela na verejnosti prostredníctvom audiovizuálneho technického zariadenia pre individuálne neurčený počet osôb vo verejne prístupnom priestore.“ V zákone teda nachádzame delenia podľa recipienta, špecifikáciu podľa recepčného priestoru, no žiadna časť zákona obsahujúca termín audiovizuálne dielo nespomína jeho špecifiká. Môže sa teda stať, že niektoré piesne sú otitulované, poprípade titulky vôbec neobsahujú, čo značne môže sťažiť recepciu a divácky zážitok detského recipienta, najmä ak pieseň úzko súvisí s dejom a nie je vzhľadom na dej iba obyčajným a nepodstatným „podmazom“.

Na Slovensku sa audiovizuálne diela pre detského recipienta musia podľa legislatívy **dabovať**. V rámci translatologického hľadiska Maka-

rian (2005) charakterizuje dabing ako preklad i úpravu dialógov, pričom zdôrazňuje, že „ak sú v origináli použité verše alebo piesne (špecifikované rýmami) je potrebné preložiť ich obsah.“ (s. 53) Na Slovensku sa dabing uprednostňuje zrejme aj z dôvodu, že deti nestíhajú čítať titulky tak rýchlo ako dospelí (D'Ydewale, 199), preto usudzujeme, že titulkovanie pre detských recipientov do 12 rokov nie je adekvátny spôsob prekladu. O to horší divácky zážitok majú, pokiaľ zaznie pieseň v pôvodnom znení bez titulkov, no sprevádza dielo svojím textom. Ak je pieseň iba príjemnou hudbou dopĺňajúcou scénu a úplne s ňou nesúvisí, v takom prípade rozhodnutie nepreložiť ju by bolo v poriadku. Prekladatelia zároveň berú do úvahy aj kultúrny aspekt piesne – to, čo je známe pre recipientov originálu, nemusí byť známe pre recipientov cieľového jazyka. Na Slovensku je v rámci kín už tradíciou dabovať audiovizuálne diela pre detských recipientov a zatiaľ sme sa nestretli s prípadom, že by dielo pre detského recipienta bolo odvysielané výlučne s titulkami.

48

1.3 Dôležitosť a potreba úplného dabingu pre detského recipienta

Audiovizuálne diela pre detských recipientov sú nielen výzvou pre ich tvorcov, ale aj pre prekladateľov samotných. Aby mal detský recipient plnohodnotný zážitok, celé dielo by malo byť preložené nielen v súlade s legislatívou, ale aj vzhľadom na predpoklady výskumníkov detskej reči, konkrétne v práci D. Slančovej et al. (2018), ktorá zdôrazňuje, že „dieťa si v interakcii osvojuje lexikálne jednotky, ktoré už sú súčasťou lexikálneho systému jazyka a lexikálneho systému rečového okolia dieťa[ťa]” (Slančová et al., 2018, s. 32). Pokiaľ lexikálny systém rečového okolia dieťaťa obsahuje exotické prvky, napríklad nepreloženú pieseň v nadabovanom diele, môže to ochudobňovať divácky zážitok detského recipienta, ukrátiť ho o lexikálne jednotky, ktoré by mohol vnímať a osvojiť si do budúca. V prípade prekladu piesní si môže prekladateľ zvoliť medzi naturalizovaním, exotizáciou či kreolizáciou (Vilikovský, 1984).

1.4 Vysielanie/premietanie animovaných diel zo španielsky hovoriacich krajín na Slovensku

V našom článku budeme prezentovať tri typy stratégií prekladu piesní v animovaných dielach pre detských recipientov, ktoré sme zistili počas výskumu. Vzhľadom na limitáciu tohto článku nebudeme rozoberať prekladateľské riešenia do detailov, a skôr chceme poukázať na pragmatickú rovinu skúmanej problematiky. V rámci animovaných diel pre detských

recipientov zo španielsky hovoriacich krajín a preklade piesní v týchto dielach môžeme vymedziť dva typy piesní: **a) bilingválna pieseň** (obsahuje lexikálne jednotky cudzieho jazyka) **b) monolingválna pieseň**. V rámci nich sme v týchto dielach objavili trojaké stratégie prekladu: **a) pieseň v slovenčine s exotickými prvkami v cudzom jazyku** **b) pieseň kompletne preložená do slovenčiny** **c) pieseň ostáva v pôvodnom znení**. Naše zistenia korešpondujú aj so zisteniami Reyes Lozana (2017), ktorý cituje Franzone (2008) tri stratégie relevantné pre preklad piesní v animovaných dielach pre detského recipienta, a to **a) neprekladať pieseň, pokiaľ ide o sprievodné alebo populárne piesne** – ako sme už uviedli, táto stratégia môže byť ochudobňujúca pre detského recipienta a korešponduje s nami zistenou stratégiou uvedenou v časti 2.3, zároveň si uvedomujeme, že niekedy zaváži rozhodnutie tvorcov filmu či autorské práva **b) prispôbiť preklad pôvodnej/populárnej hudbe**, čo sa javí ako hlavná stratégia najmä pri filmoch od spoločnosti Disney a korešponduje s časťou 2.1 a 2.2 a **c) napísať nový text, ktorí sedí do hudby, no nemá s filmom nič spoločné** – čo by bolo veľmi nešťastné riešenie, ak by šlo o pieseň úzko súvisiacu s dejom. V nasledujúcej časti prezentujeme nami zistené a zhromaždené poznatky v konkrétnych ukážkach prekladu piesní audiovizuálnych diel zo španielsky hovoriacich krajín pre detského recipienta.

2. Praktické príklady prekladu piesní v audiovizuálnych dielach zo španielsky hovoriacich krajín pre detského recipienta

2.1 Bilingválna pieseň – preklad do slovenčiny s ponechaním exotických prvkov v cudzom jazyku

Metódu čiastočného prekladu piesne a ponechania exotických prvkov v cudzom jazyku badáme v preklade animovaného diela *Coco* (2017) od spoločností Disney a Pixar Animation Studios, s krajinou pôvodu Spojené štáty americké. Spoločnosť Disney prináša svoje filmy vo viacerých jazykoch, do ktorých patrí aj slovenčina. Podľa neoficiálnych zdrojov Disney prekladá svoje diela do viac ako 40 jazykov¹. Domnievame sa, že preklady budú rešpektovať filozofiu spoločnosti, čo sa nám potvrdilo aj pri prekladoch piesní z animovaného filmu *Coco*. Podľa slovenského

¹ https://disney.fandom.com/wiki/Disney_Character_Voices_International. Napriek nášmu úsiliu sme sa na oficiálnych stránkach spoločnosti Disney nedopátrali k oficiálnemu zdroju, nakoľko spoločnosť Disney Character Voices International nebola dohľadateľná.

popisu na stránke kina Cinemax je film Coco o mladom chlapcovi Miguelovi. „Aj napriek zvláštnemu zákazu hudby vo svojej rodine sa malý Miguel túži stať uznávaným hudobníkom, akým bol jeho idol, tragicky zahynuvší gitarista Ernesto de la Cruz. V snahe dokázať svoj talent sa Miguel za nevysvetliteľných okolností ocitá na mieste, ktoré ešte žiadny živý človek nenavštívil – v krásnom a pestrofarebnom svete zosnulých. Pre miestnych obyvateľov je jeho návšteva rovnako šokujúca. S pomocou miestneho podvodníčka Hectora sa Miguel vydáva na neobyčajnú cestu za tajomstvami svojej rodiny².“ Za slovenským znením stojí spoločnosť Saturn Entertainment³, konkrétne Saturn Postproduction v štúdiu Creative Music House⁴. Film obsahuje mexické kultúrne prvky a množstvo hispanizmov, ktoré badáme aj v piesňach. Na ukážku uvádzame pieseň Un Poco Loco v Tabuľke č. 1:

Un Poco Loco ⁵	Un Poco Loco
What color's the sky? ¡Ay mi amor, ay mi amor! You tell me that it's red ¡Ay mi amor, ay mi amor!	<i>Na nebi farieb pár Ay mi amor, Ay mi amor Ty vravíš, červená Ay mi amor, Ay mi amor</i>
Where should I put my shoes? ¡Ay mi amor, ay mi amor! You say, „put them on your head!“ ¡Ay mi amor, ay mi amor!	<i>A obuv kam si dám? Ay mi amor, Ay mi amor Na to svoju hlavu mám Ay mi amor, Ay mi amor</i>
You make me un poco loco Un poquitito loco The way you keep me guessing I'm nodding and i'm yesing	<i>Ty chceš nech som un poco loco, un poquitito loco Zakiaľ necháš ma hádať, Dáš si džús z avokáda</i>
I'll count it as a blessing That I'm only un poco loco	<i>Pýtam sa, kto to zbadá Že som práve un poco loco</i>

Tabuľka č. 1: Originálne znenie a slovenský preklad piesne Un Poco Loco.

² <https://www.cine-max.sk/film/film/coco/> Prevzaté od spoločnosti Saturn Entertainment

³ <https://www.saturn.sk/coco>

⁴ https://docs.wixstatic.com/ugd/111024_ff6fe538d53643bcb41e315fac8fd233.pdf

⁵ <https://www.disneyclips.com/lyrics/coco-un-poco-loco.html>

Pri preklade tejto piesne nachádzame stratégiu zvolenú pre všetky jazykové verzie, a to ponechať hispanizmy a preložiť anglický text, podobne ako v origináli. Hispanizmy nachádzame aj v dialógoch, aby sa zachovala inakosť a kultúrny aspekt filmu. Na platforme Youtube sme sa dopátrali k viacerým jazykovým verziám tejto piesne a všetky nasledovali rovnaký trend, anglický text bol preložený a španielske prvky ostali zachované, aby sa zachovala exotická zložka diela. Tento príklad je zatiaľ unikátny, nestretli sme sa s iným animovaným dielom, ktoré by obsahovalo podobné zachovanie španielskej lexiky aj v piesňach. Za prekladom a úpravou dialógov stáli Daniel Feranec a Dušan Hájek.

2.2 Monolingválna pieseň – kompletná slovenská verzia

Druhú spomínanú stratégiu sme zaznamenali v preklade filmu *El Gallo con muchos huevos* (2015, sk. Kikirikí a pár vajec) od spoločnosti Huevo-cartoon⁶, s krajinou pôvodu Mexiko. Toto dielo, ktorého slovenské znenie pripravila spoločnosť Continental Film, rozpráva príbeh kuraja Rikyho. Oficiálny popis filmu znie nasledovne: „Riky sa narodil ako zakrsnuté kura. Ale keď chce zlý rančer zničiť jeho domov a rodinu, tak sa musí z plachého mladého kuraja stať odvážnym kohútom. On a jeho priatelia sa spoja a prežijú veľké dobrodružstvo, kde sa ukáže, že veľké činy môžu urobiť aj tí najmenší...“⁷ Na rozdiel od ukážky z animovaného diela *Coco*, znenie tohto diela zrejme robili rôzne spoločnosti a nedá sa vyzistiť, či spoločnosť zabezpečuje preklad do množstva jazykov, ako v prípade spoločnosti Disney. Vieme však povedať, že v rámci piesní v tomto diele nachádzame kompletný dabing a žiadne exotické prvky, v slovenskej verzii dokonca nachádzame slovenské kultúrne prvky. Vypočuli sme si niekoľko jazykových verzií piesne dostupných na platforme Youtube, no nenašli žiadne exotické prvky zachované v preklade, podobne ako v slovenskej verzii. Keďže však ide o rytmickú skladbu, bolo veľmi dôležité zachovať rytmus piesne a jej „odspievateľnosť“, na rozdiel od prvej ukážky, ktorá bola taktiež rytmická, nebola až taká výrazná ako ukážka v Tabuľke č. 2:

⁶ <http://ungalloconmuchoshuevos.com/index.html>

⁷ <https://www.mlyny-cinemas.sk/klient-435/kino-135/stranka-3680/film-69463>

Ando en Busca de un Gallo⁸	
<p>Ando en busca de un gallo que me haga sentir, que me haga olvidarme de todo lo que yo sufrí Que encuentre muy fácil en punto donde me estremezco, que mueva mi mundo por fuera y por dentro. Que esté decidido a ponerme feliz</p> <p>¡Ah! No tengo quien me bese, quien me apriete, quien provoque, quien daría todo por mi. ¡Ah! Yo quiero que me digas lo que quieres, me convenzas y me acerques hacia ti. No tengo más que decir, yo solo quiero pedir que me beses y me aprietes, me provoques y me digas lo que quieres, me convenzas esta noche y tendrás todo para ti (¡Chiquillo!).</p> <p>Tenga, tenga, tengalo que yo le doy. Lleve, lleve, llevelo que traigo hoy. Mire, mire, mire que temblando estoy, yo necesito sentir su calor, y poder enseñarle todo lo que soy. Sí, señor!</p>	<p>Keď padne večer a v kurníku prázdnota je, Kde je ten kohútik po ktorom sa mi tak cnie? Čo by mi zobáčikom načechral pierka, ach tá moja túžba je ukrutne veľká, zaplní svet, kde ťa niet, ja však túžim ťa nájsť.</p> <p>Óó, iba kvo-kvo-kvôli tebe ko-kohútik vysnívaný tento ko-ko-koncert mám. Ó, iba kvo-kvo-kvôli tebe ko-kohútik nech už nie som sama a ty nie si sám. Ach, ty môj kikirík, viem, že dáš mi čo nedá nik, z ručičky ti budem zobkať, ako pískneš, budem hopkať, s tebou večer lampu zhášať, pokojne ti vajcia znášať, HEJ! ...</p> <p>Spievam, spievam, spievam si ... Príde, príde príde a začne krákať... Kohútik jarabý, nechod' do záhrady, radšej príď za mnou do kurníka a do uška mi kikiríkaj, táák, Kotkodák!</p>

**Tabuľka č. 2. Originálne znenie a slovenský preklad piesne
Ando en Busca de un Gallo**

Rytmus piesne bol zachovaný opakovaním slabík slov, čo sme v iných verziách nenašli. Táto stratégia je najlepším príkladom toho, ako by mal preklad piesní v audiovizuálnych dielach pre detského recipienta vyzerať. Za prekladom stojí Barbara Lucká.

⁸ <https://www.musica.com/letras.asp?letra=2232169>

2.3 Ponechanie piesne v pôvodnom znení / čiastočná slovenská verzia / dabing a titulkovanie

Na záver sme si vybrali stratégiu prekladu piesní z diela *Kniha života* (2014) od 20th Century Fox a Reel FX Creative Studios, s krajinou pôvodu Mexiko. Film bohužiaľ nebol distribuovaný v kinách, slovenské znenie pripravila TV JOJ až v roku 2018. Popis filmu je dostupný na stránke aktualít v rámci vysielacieho programu TV JOJ: „Kniha života je o cestách Manola, mladého muža, ktorý je na vážkach, či naplniť očakávanie rodiny alebo ísť za svojím srdcom. Skôr ako sa rozhodne, ktorú cestu si vybrať, púšťa sa do neveriteľného dobrodružstva, ktoré zahŕňa tri fantastické svety, v ktorých musí čeliť svojim najhlbším obavám.“⁹ Piesne v tomto diele boli ponechané v pôvodnom jazyku, napriek tomu, že ich prespievali pôvodní herci filmu, napríklad hlavný herec Diego Luna naspieval pieseň *Creep*, pôvodne od skupiny *Radiohead*. Táto stratégia, ktorú spomínal aj Reyes Lozano (2017) citovaním Franzona (2008) bola zrejme uplatnená kvôli popularite piesní, no dané piesne neboli iba podmazové, ale niesli istý význam vzhľadom na dej, preto si myslíme, že mali byť nadabované. Dielo *Kniha života* obsahovalo veľa piesní a TV JOJ zvolila stratégiu titulkovania, no nemyslíme si, že to bolo vzhľadom na detského recipienta šťastné riešenie, pretože mohlo oslabiť jeho recepciu. Napriek tomu, že šlo o populárne piesne, myslíme si, že mohli byť pokojne nadabované, aj keď nevieme s určitosťou, či zavázili autorské práva alebo rozhodnutie tvorcov filmu. Vysielané titulky neboli prebásnené, takže ich prípadné naspievanie by nesedelo do rytmu. Ako príklad uvádzame pieseň v Tabuľke č. 3:

53

I love you too much¹⁰	
I love you too much To live without you loving me back I love you too much heaven's my witness and this is a fact I know I belong When I sing this song There's love above love and it's ours ,Cause I love you too much	Tak veľmi ťa milujem, že nemôžem žiť bez tvojej lásky. Tak veľmi ťa milujem, Nebesá sú mi svedkom, že je to tak Viem, že to chcem... A spievať o tom smiem... že naša láska je nad všetko, nikdy ju nezakryjem.

⁹ <https://tv-program.aktuality.sk/film/kniha-zivota/>

¹⁰ <https://www.lyricsondemand.com/soundtracks/b/bookoflifethelyrics/iloveyoutoomuchlyrics.html>

<p>I live for your touch I whisper your name night after night I love you too much There's only one feeling and I know its right I know I belong When I sing this song There's love above love and it's ours ,Cause I love you too much</p> <p>Heaven knows your name and I've been praying to have you come here by my side Without you a part of me is missing Just to make you my whole life will fly</p> <p>I love... you too much I love you too much Heaven's my witness and this is a fact Your live in my soul Your heart is my gold There's love above love but it's mine ,cause I love you There's love above love and it's yours cause I love you There's love above love and it's ours if you Love me as much?</p>	<p>Žijem len pre tvoj dotyk Tvoje meno si šepkám každú noc Nesmierne ťa milujem Ten pocit ma ovláda a viem, že to má tak byť Viem, že to chcem Spievať o tom smiem že naša láska je nad všetko, nikdy ju nezakryjem</p> <p>Nebesa vedia tvoje meno, pretože sa modlím Aby si kráčala po mojom boku Bez teba nikdy nebudem úplný Budem bojovať o to, aby si sa stala mojou</p> <p>Tak veľmi ťa milujem Tak veľmi ťa milujem Nebesa sú mi svedkom, že je to tak Žiješ v mojej duši Tvoje srdce získať chcem Láska je nad všetko, to viem Pretože ťa ľúbim Láska je nad všetko, tú ti dám pretože ťa ľúbim Tá najväčšia láska bude naša, ak ma tiež tak... ... miluješ</p>
--	---

Tabuľka č. 3: Originálne znenie a preklad piesne I love you too much.

Odhliadnuc od nejednotnej úpravy vizuálnej stránky tituliek môžeme konštatovať, že podobná stratégia bola zvolená pri každej piesni v tomto diele. Na rozdiel od filmu *Coco* (2017), dielo *Kniha života* (2014) nebolo nasýtené hispanizmami, a ak by dielo pozeral mladší divák do 7 rokov, nemusel by titulky zachytiť a zároveň by ich nemusel sťahovať čítať. Zároveň ani

u starších detských divákov nie je isté, že budú rozumieť pôvodnému textu, čo by znamenalo stratu významovej zložky piesne a oslabenie diváckeho zážitku. Zvolená stratégia zrejme vyplýva z popularity piesní. Musíme však poukázať na skutočnosť, že aj keď bolo dielo označené ako 7+, stále je určené aj pre divákov do 12 rokov, pre ktorých sa má dielo nadabovať. Berúc do úvahy legislatívne východiská uvedené v **časti 1.2** sa domnievame, že nejasná definícia obsahu audiovizuálneho diela a zároveň skutočnosť, že sa v zákone piesne explicitne nespomínajú, mohli viesť k výsledku prezentovanému vo vysielaní TV JOJ, a teda ku využitiu ako dabingu, tak aj titulkov. Titulkovanie sa v prípade prekladu audiovizuálnych diel pre detského recipienta nespomína, no zároveň vekové ohraničenie diela zasahuje aj divákov od 12 rokov vyššie, pre ktorých je prijateľné. Dochádza tak ku kolízii jednotlivých častí zákona a dané ohraničenie pritom neberie do úvahy, že aj keď dielo nie je vhodné pre diváka pod vekovou hranicou 7 rokov, stále si ho môže pozrieť a vnímať lexikálne jednotky, ktoré by len posilnili jeho slovnú zásobu.

Záver

Pri preklade piesní v audiovizuálnych dielach pre detského recipienta, pochádzajúcich zo španielsky hovoriacich krajín, sa uplatňujú tri typy stratégií: čiastočný dabing bilingválnej piesne a ponechanie exotických výrazov v cudzom jazyku, úplné slovenské znenie monolingválnej piesne, alebo otitulkovanie piesne, pričom ostáva v pôvodnom znení. Slovenská legislatíva pritom nariaďuje audiovizuálne diela pre maloletých nadabovať, pokiaľ nejde o pôvodné české diela. Z nami prezentovaných zistení zatiaľ prevláda stratégia dabovať, no v prípade diel, ktoré neboli premietnuté v kinách, sa môže pristúpiť k titulkovaniu. Pokiaľ ide o diela, ktoré zasahujú aj dospelých divákov, stretávame sa s kolíziou zákonov, kde musíme brať do úvahy ako mladšieho, tak aj staršieho recipienta. Doterajším riešením v rámci vysielania sú titulky, zároveň však ide o populárne piesne, pri ktorých sa táto stratégia zvykne uplatňovať. Radi by sme v našom výskume pokračovali aj naďalej a pokúsili sa do nami zadefinovaných a prezentovaných stratégií zaradiť aj ďalšie audiovizuálne diela zo španielsky hovoriacich krajín pre detského recipienta, ktorých prítomnosť v slovenských kinách a vysielaní môžeme vďaka stále narastajúcemu počtu audiovizuálnych diel zo španielsky hovoriacich krajín očakávať aj naďalej.

Zoznam použitej literatúry

- BREZOVSKÁ, M. 2015. Byť hravý nie je hračka. Animované dielo ako kreatívna výzva. In: *Kolektív autorov. Editorky: Paulínyová L., Perez E. Audiovizuálny preklad 2: za hranicami prekladu*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre. ISBN 978-80-558-0923-6. s.103-112
- D'YDEWALLE, G. et al. 1991. "Watching Subtitled Television: Automatic Reading Behaviour." *Communication Research* roč. 18, č. 5. s. 650-666
- DZURJAK, J. 2010. Fenomén textu populárnej piesne v prostredí masmediálnej komunikácie. In: *Editori: Bočák M., Rusnák J. Médiá a text 3. Mediálny text: variácie mediálneho diskurzu – popkultúra*. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove. ISBN 978-80-555-0667-8. s. 33-39
- KIŠŠOVÁ, M. 2010. O recepcii a preklade detskej literatúry v súvislosti s tenziou medzi detským a dospelým v texte. In: *ARS AETERNA – Contemporary fantastic fiction in interpretation and translation. (Súčasná fantastická próza v interpretácii a preklade)*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre. Ročník 2, číslo 2. ISSN: 1337-9291. s. 69-82
- KOPÁL, J., 1997. Próza a poézia pre mládež. Nitra: Enigma In: KIŠŠOVÁ, M. 2010. O recepcii a preklade detskej literatúry v súvislosti s tenziou medzi detským a dospelým v texte. In: *ARS AETERNA - Contemporary fantastic fiction in interpretation and translation. (Súčasná fantastická próza v interpretácii a preklade)*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre. Ročník 2, číslo 2. ISSN: 1337-9291. s. 69-82
- LOZANO, J. d. R. 2017. Bringing all the Senses into Play: the Dubbing of Animated Films for Children. In: *Palimpsestes*, č. 30/2017, s. 99-115. ISSN 2109943X. Dostupné online na: <https://journals.openedition.org/palimpsestes/2447> [cit.: 07-04-2019]
- MAKARIAN, G. 2005. Dabing: Teória, realizácia, zvukové majstrovstvo. Bratislava: Ústav
- OSTRIHOŇOVÁ, A. 2014. Preklad kultúrnych odkazov v audiovizuálnych dielach. In: *Kolektív autorov. Editorky: Gromová E., Janecová E. 2014. Audiovizuálny preklad: výzvy a perspektívy*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre. ISBN 978-80-558-0572-6. s.90-107
- SLANČOVÁ, D. et al. 2018. Desať štúdií o detskej reči. Bratislava: Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied. 688 s. ISBN 978-80-224-1638-2
- VILIKOVSKÝ, J. 1984. Preklad ako tvorba. Bratislava: Slovenský spisovateľ. 240 s.

Elektronické zdroje

- Neoficiálny zdroj reprezentujúci počet jazykov, do ktorých spoločnosť Disney prekladá ich filmy, Disney Wiki Fandom. Dostupné na: https://disney.fandom.com/wiki/Disney_Character_Voices_International [cit.: 07-04-2019]
- Huevocartoon. Oficiálna stránka filmu Kikirikí a pár vajec. Dostupné na: <http://ungalloconmuchoshuevos.com/index.html> [cit.: 07-04-2019]

INSTITUTO CERVANTES. El español: una lengua viva. Informe 2018. (Španielčina: živý jazyk. Správa za rok 2018). Dostupné na: https://cvc.cervantes.es/lengua/espanol_lengua_viva/pdf/espanol_lengua_viva_2018.pdf [cit.: 07-04-2019]

Mlyny cinemas, popis premietaného filmu Kikirikí a pár vajec. Dostupné na: <https://www.mlyny-cinemas.sk/klient-435/kino-135/stranka-3680/film-69463> [cit.: 07-04-2019]

Popis diela Coco, premietané v sieťach cinemax. Dostupné na: <https://www.cine-max.sk/filmy/film/coco/> [cit.: 07-04-2019]

Popis filmu Coco. Dostupné na: https://docs.wixstatic.com/ugd/111024_ff6fe538d53643bcb41e315fac8fd233.pdf [cit.: 07-04-2019]

Popis filmu Coco, oficiálna stránka:

<https://www.pixar.com/feature-films/coco> [cit.: 07-04-2019]

Popis filmu Kniha života. Dostupné na: <https://tv-program.aktuality.sk/film/kniha-zivota/> [cit.: 07-04-2019]

Saturn Entertainment, sprievodná dokumentácia k filmu Coco. Dostupné na: <https://www.saturn.sk/coco> [cit.: 07-04-2019]

Text piesne Ando en Busca de un Gallo. Dostupné na: <https://www.musica.com/letras.asp?letra=2232169> [cit.: 07-04-2019]

Text piesne I love you too much. Dostupné na: <https://www.lyricsondemand.com/soundtracks/b/bookoflifethelyrics/iloveyoutoomuchlyrics.html> [cit.: 07-04-2019]

Text piesne Un Poco Loco. Dostupné na: <https://www.disneyclips.com/lyrics/coco-un-poco-loco.html> [cit.: 07-04-2019]

Zákon č. 40/2015 Z.z o audiovizíii. Dostupné na: <https://www.zakonypreludi.sk/zz/2015-40> [cit.: 07-04-2019]

Zoznam použitých audiovizuálnych diel

Coco. 2017. Disney a Pixar Animation Studios. DVD, výrobca Magicbox.

Kikirikí a pár vajec. 2015. Huevocartoon. DVD, výrobca Hollywood

Kniha života. 2014. 20th Century Fox a Reel FX Creative Studios, vysielané na TV JOJ.

Ekvivalentnosť frazeologizmov v translatológii a prekladateľskej praxi (Prekladová realizácia frazém v Gogoľovej poviedkovej tvorbe)

Kristína Nováková

59

Po študijnom pobyte v ruskom Petrohrade sa vrátila do Nitry na svoju alma mater. Pracuje ako lektorka na Katedre rusistiky FF UKF, kde vyučuje preklad a tlmočenie. Zároveň je externou doktorandkou v odbore translatológia a vo svojom výskume sa venuje otázkam prekladu Gogoľovej krátkej prózy do slovenčiny.

Mgr. Kristína Nováková | knovakova@ukf.sk
Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre
Filozofická fakulta, Katedra rusistiky

Abstrakt: *Transfer frazeologizmov (frazém) je pre prekladateľov umeleckej literatúry spravidla jednou z najnáročnejších úloh. Frazeologizmy ako kultúrny fenomén boli v minulosti často označované za nepreložiteľné. V modernej translatológii sa táto téza považuje za prekonanú. Dôležitú úlohu pri výbere prekladateľského postupu zohráva ekvivalentnosť frazém. Autorka štúdie uvádza klasifikáciu a charakteristiku jednotlivých spôsobov transferu frazeologizmov z jazyka originálu do jazyka prekladu, ako aj konkrétne ukážky prekladateľských riešení, excerpovaných zo slovenských verzií Gogolovej poviedky Noč pred Roždestvom.*

Úvod

60 Problematika ekvivalentnosti frazeologizmov je predmetom bádania viacerých frazeologických disciplín (bilingválna frazeografia, cudzojazyčná frazeodidaktika, kontrastívna frazeológia a i.). Vo vzťahu k vede o preklade ide najmä o translatologickú frazeológiu, ktorá „sleduje povahu parolových ekvivalentov a skúma možnosti funkčnej kompenzácie ekvivalentov a rečové medzijazykové analógy na úrovni textu“ (Ďurčo, 2012, s. 91). Preklad frazeologizmov patrí k najnáročnejším úlohám prekladateľov, najmä v súvislosti s umeleckou literatúrou, keďže práve v nej je ich výskyt najvyšší, aj keď sú v súčasnosti frekventované vo všetkých jazykových štýloch a ich žánrových podobách, vrátane odborného.

V. N. Telijová (1996, s. 9) definuje frazeológiu, resp. súbor frazeologizmov v jazyku ako zrkadlo, v ktorom sa odráža národné povedomie určitého lingvokultúrneho spoločenstva. Frazeologizmy ako súčasť jazykovej kultúry podľa nej potvrdzujú Sapirovu-Whorfovu hypotézu, že jazyk určuje spôsob, akým vnímame okolitý svet (porov. Telijová, s. 9 – 10). Inak povedané, frazeologizmy prislúchajú istému jazyku, kultúre, národu a pre nositeľov druhého jazyka, kultúry či príslušníka iného národa ich význam spravidla zostáva skrytý práve pre rozdielnu mentalitu. Táto skutočnosť viedla v minulosti k vzniku tézy o nepreložiteľnosti frazém, ktorá však v modernej translatológii stratila svoju platnosť. A. Popovič, jeden z najvýznamnejších teoretikov slovenskej vedy o preklade, už takmer pred polstoročím konštatoval: „Pre teóriu sú zaujímavé nie súpisy nepreložiteľných faktov, ale skôr alternatívne návrhy na realizáciu sporných miest. Pritom si teória musí uvedomiť, že preklad vskutku nie je vždy... úplne možný. Na druhej strane teória i prax nesmie pred týmto faktom kapitulovať“ (1975, s. 14).

Vlastnosti frazém ako relevantný faktor ich transferu

Treba podotknúť, že frazeologizmy, napriek rôznym „alternatívnym návrhom“ ich transferu z jedného jazyka do druhého, stále obsadzujú popredné miesta v pomyselnom rebríčku nepreložitelnosti. Súvisí to s tendenciou frazém k bezekvivalentnosti, ktorá vyplýva z ich povahy kultúrneho fenoménu. F. Miko definuje frazeológiu ako národnú kultúrnu hodnotu a frazeologizmy ako „kultúrne texty“, prostredníctvom ktorých „sa hovoriaci hlási k múdrosti predkov, k tradícii ľudu, k národným tradíciám“ (1989, s. 114). Podobné atribúty pripisuje frazeológii aj N. F. Alefirenko, ktorý uvádza, že vedomosti, predstavy, asociácie, intelektuálne a emocionálne skúsenosti etnika sú najužšie prepojené v sémantike frazém (2008, s. 32). V súlade s V. N. Telijovou pokladá frazeologizmy za súčasť jazykovej kultúry toho-ktorého lingvokultúrneho spoločenstva. Takéto ponímanie poskytuje priestor pre interdisciplinárne skúmanie frazeológie, najmä v súčinnosti s folkloristikou, semiotikou kultúry a etnolingvistikou alebo práve translitológiou.

Pre teóriu prekladu je najdôležitejšia otázka spomínanej (ne)preložitelnosti frazém. Z hľadiska praxe však treba brať do úvahy ešte jeden dôležitý aspekt. Pri prekladovej realizácii frazeologizmov zohráva prvoradú úlohu identifikácia frazeologizmu v texte originálu. V tejto súvislosti S. Vlachov a S. Florin (1980, s. 180) uvádzajú tri neadekvátne prekladateľské postupy pri práci s frazeologizmami: 1. prekladateľ neidentifikuje frazeologizmus, pokladá ho za voľné spojenie a preloží ho doslovne; 2. prekladateľ identifikuje frazeologizmus, ale hodnotí ho ako individuálny autorský frazeologizmus, t. j. ako reflexiu autorského idiolektu; 3. prekladateľ považuje voľné spojenie za ustálené a preloží ho frazeologizmom. Možno konštatovať, že hlavným faktorom, sťažujúcim identifikáciu frazémy v texte, je nepomer medzi jej viacslovným stvárnením a celostným jednotným významom, t. j. jej *explicitnosť* (porov. Ďurčo – Mlacek, 1995). Takýto nepomer je priamym dôsledkom frazeologizácie, čiže „prehodnotenia“ už existujúceho voľného spojenia alebo ustáleného spojenia nefrazeologickej povahy tak, že slovné spojenie nadobúda nový význam, odlišný od pôvodného významu, ktorý by vyplýval z jednoduchej kombinácie významov jeho komponentov, pričom sa tento nový význam ustáľuje (Mlacek, 1984, s. 25; Ďurčo – Mlacek, 1995). Inými slovami, v procese frazeologizácie nastáva desémantizácia jednotlivých komponentov frazémy a význam spojenia nadobúda obrazný charakter.

„*Obraznosť* (figuratívnosť, metaforickosť, resp. nedoslovnosť, prenesenosť významu, sémantická transponovanosť) je jednou zo základných

vlastností frazém“ (Ološtiak, 2011, s. 11). Hoci podľa novších výskumov obraznosť nie je univerzálnym znakom frazém (keďže nie všetky frazémy sú obrazné) a sama osebe nepostačuje na vymedzenie frazémy, nemožno ju považovať iba za obyčajnú fakultatívnu črtu (porov. Ološtiak, *ibid.*). Obraznosť sa konvenčne dáva do súvisu s *motivovanosťou*, t. j. vzťahom medzi sémantikou frazeologizmu a sémantikou jeho komponentov. Na tomto aspekte je založená aj klasická klasifikácia frazeologizmov V. V. Vinogradova z roku 1947, ktorá sa s istými úpravami používa dodnes. V sémantickej klasifikácii sa vyčleňujú tri základné typy frazém: frazeologické zrasty, frazeologické celky a frazeologické spojenia (pričom motivovanosť ich významu sémantikou jednotlivých komponentov narastá smerom od zrastov k spojeniam; porov. napr. Mlacek, 1984, s. 70 – 72).

62

Z uvedenej klasifikácie vychádzajú viacerí ruskí translatológovia aj pri koncipovaní zásad prekladu frazeologizmov. Preklad frazeologických zrastov alebo frazém, ktorých význam nie je nijako motivovaný významom jednotlivých zložiek a možno ho určiť len na základe etymologickej analýzy, si podľa J. I. Reckera vyžaduje komplexnú transformáciu (2007, s. 149). To platí v prípade, že v cieľovom jazyku neexistuje frazeologický ekvivalent so zodpovedajúcim štylistickým a expresívnym zafarbením (porov. Recker, *ibid.*). Za komplexnú transformáciu možno považovať aj lexikálny preklad, t. j. použitie jednoslovného ekvivalentu, keďže „frazeologické zrasty sú najčastejšie ekvivalentné so slovom“ (Mlacek, 1984, s. 70). Naproti tomu frazeologické celky, ktoré sú do istej miery motivované významom komponentov, J. I. Recker navrhuje prekladať pomocou obrazných slovných spojení (2007, s. 148).

Potrebu zachovania obraznosti v preklade zdôrazňuje aj V. N. Komissarov, pretože úlohou frazeologizmov nie je len sprostredkovať určitú informáciu, ale aj vyvolať emóciu a podnietiť čitateľovu predstavivosť (2002, s. 170). Autor zároveň uvádza tri spôsoby prekladu frazém, pričom tieto závisia od ekvivalentnosti prekladaného výrazu. Ak má frazeologizmus v cieľovom jazyku formálne a sémanticky totožný variant, ide o *symetrickú ekvivalenciu* (porov. Ďurčo, 2012, s. 92) a takýto preklad sa nazýva *frazeologický ekvivalent* (Komissarov 2002, s. 172 – 173). Keďže mnohí spisovatelia sa používaním frazeologizmov snažia text ozvláštniť, z hľadiska zachovania špecifickosti originálu je použitie frazeologického ekvivalentu v cieľovom texte optimálne. Z objektívnych dôvodov je však tento cieľ často nedosiahnuteľný. Úplných frazeologických ekvivalentov je relatívne málo a najčastejšie patria do množiny internacionálnej frazeológie, k frazémam, ktoré východiskový aj cieľový jazyk prevzal z rovnaké-

ho zdroja. Väčšina frazeologizmov má však etnokultúrny pôvod. Napriek tomu môžu v rôznych jazykoch existovať frazémy, ktoré síce majú rozdielne komponentové zloženie, ale ich význam je zhodný. Vyjadrujú teda rovnakú myšlienku s využitím inej obraznosti. V takom prípade hovoríme o *asymetrickej ekvivalencii* (porov. Ďurčo, 2012, s. 93) a v súvislosti s prekladom o *frazeologickom analógu*. Použitie frazeologických analógov má však isté obmedzenia. Prekladateľ sa v prvom rade musí ubezpečiť, že preklad bude zodpovedať frazeologizmu vo východiskovom texte nielen po stránke významovej, ale aj z hľadiska štylistiky a expresivity (Komissarov, 2002, s. 173 – 174). Navyše tento spôsob prekladu sa nedá aplikovať, ak je obraznosť frazeologizmov osnovaná na reáliách, ktoré limitujú ich použitie na texty určitej kultúry. Príkladom by mohla byť rusko-slovenská dvojica frazém *скочит за копейку с конька на борону* (dosl. pre kopejku skočí z koňa na brány) a *za korunu by voš cez Tatry hnal*. Z hľadiska významu sú totožné, pretože obe pomenúvajú ľudskú chamtivosť. Ich obraznosť je založená na rovnakom princípe (urobiť čokoľvek aj pre malý peniaz), ale vzhľadom na reálie (*kopejka* v ruštine, *koruna* a *Tatry* v slovenčine) ich nemožno pokladať za analogické.

63

Pri *nulovej ekvivalencii*, keď v cieľovom jazyku neexistuje žiaden frazeologický ekvivalent resp. analóg, môže prekladateľ frazeologizmus *kalkovať* s cieľom zachovať obraznosť výrazu. Pri takomto postupe si ale musí byť istý, že obraznosť prekladanej frazémy je dostatočne transparentná (motivovaná) na to, aby bol čitateľ prekladu schopný pochopiť jej prenesený význam (Komissarov, 2002, s. 174). Kalky teda nie je možné uplatniť pri preklade frazeologických zrástov, ktorých motivovanosť nie je spravidla známa ani nositeľom východiskového jazyka. Naopak, môžu byť optimálnym riešením práve pri frazémach obsahujúcich reálie. Prekladateľ musí aj v tomto prípade zabezpečiť zrozumiteľnosť kalku a ak si to situácia vyžaduje, použiť komentár alebo vysvetlivku. Napríklad pri kalkovaní slovenského frazeologizmu *za korunu by voš cez Tatry hnal* by sa takýto preklad pravdepodobne nezaobišiel bez vysvetlenia pojmov *koruna* a *Tatry*.

Slovesný folklór v Gogolovej tvorbe

N. V. Gogol' (1809 – 1852) sa stal jedným z najvýznamnejších ruských literátov 19. storočia, hoci sa narodil a vyrastal na Ukrajine. Už v ranom detstve prejavoval záujem o slovesné umenie, avšak písaniu sa začal venovať naplno až po príchode do Petrohradu. Tu sa v myšlienkach často utiekal k rodnej Ukrajine. Viackrát sa k matke obracal s prosbou, aby mu poslala materiály o zvykoch a tradíciách Malorusov. Popritom si sám z príručky

ukrajinského jazyka vypisoval desiatky mien, prísloví a porekadiel. Takto nazhromaždené folklórne bohatstvo napokon pretavil do ôsmich poviedok, ktoré vyšli knižne v dvoch dieloch (1831 a 1832) pod názvom *Večera na chutore bliz Dykaňki* a stali sa jeho prozaickým debutom.

Zbierka bola do slovenčiny preložená dvakrát. Prvý raz vyšla v roku 1942 v preklade Z. Jesenskej pod názvom *Večery na dedinke neďaleko Dykaňky*. Novšou a zatiaľ poslednou verziou je preklad D. Lehutovej v knižnej publikácii *Večery na dykaňskom laze. Myrhorod. Petrohradské príbehy* z roku 1989. Z hľadiska prekladu patria poviedky k tým náročnejším, keďže okrem spomínaného folklóru do nich Gogoľ zakomponoval aj relatívne veľa ukrajinských slov. Napriek svojej všeobecnej orientácii na Rusko, o ktorej svedčí aj to, že hlavným jazykom jeho diel bola ruština, autor takýmto spôsobom demonštroval svoju náklonnosť k rodnému kraju (porov. Mann 2012, s. 311). Svojím zámerom sa Gogoľ vôbec netajil a jeho súkromná korešpondencia prezrádza, ako neraz „vsunul zvučné slovko do ruskej reči v naivnom presvedčení, že sa to ostatným zapáči“ (Gogoľ X., s. 312; preklad KN).

64

Tieto atribúty ranej Gogoľovej tvorby sa výrazne prejavili v poviedke *Noč pered Rožděstvom*, dej ktorej, ako už jej názov napovedá, sa odvíja v predvečer sviatku narodenia Krista. Poviedka otvára druhý diel *Večerov* a ako jediná z celej zbierky sa odohráva priamo v Dykaňke. V slovenských prekladoch nesie názov *Noc pred Kračúnom* (1942), resp. *Štedrovečerná noc* (1989). Ide o príbeh zbožného kováča Vakulu a jeho milovanej Oxany, odvíjajúci sa na pozadí ukrajinských vianočných obyčají, ku ktorým neodmysliteľne patrí koledovanie a s ním spojené piesne, tance, hry a mnohokraké šibalstvá. Lenže čo by to bol za folklór bez nadprirodzenej sily, a tak v poviedke popri kozákoch vystupuje aj striga a čert. Na rozdiel od nadprirodzených bytostí v iných, oveľa temnejších Gogoľových poviedkach, čert aj striga tu majú za úlohu čitateľa skôr pobaviť než vystrašiť. Tieto postavy sú zosobnením tzv. gogoľovského smiechu, v ktorom sa podľa M. M. Bachtina (1990) snúbi ľudovosť s karnevalizáciou. Na lexikálnej a štylistickej rovine je pre Gogoľov jazyk charakteristický veľký výskyt frazeologizmov. Pri analýze poviedky sme v texte identifikovali 51 frazém. Ich význam a výklad sme overovali vo viacerých frazeologických slovníkoch, takých ako *Boľšoj slovar russkich pogovorok* (Mokijenko – Nikitina, 2007; slovník obsahuje viac ako 40 000 hesiel a je preto najkomplexnejším ruským frazeografickým dielom súčasnosti), resp. *Boľšoj slovar russkich narodnych sravnenij* (Mokijenko – Nikitina, 2008) a *Frazeologičeskij slovar russkogo jazyka* (Molotkov, 1968).

Prekladová realizácia Gogolovej frazeológie v slovenčine

Pri komparácii ruského originálu spomínanej poviedky s dvomi slovenskými prekladmi sme vychádzali z hypotézy, že staršia verzia bude obsahovať väčší počet doslovizmov, pričom tento predpoklad sa potvrdil. Je potrebné zdôrazniť, že prekladateľka Z. Jesenská tvorila v čase, keď sa o translátologickú teóriu, ako ju poznáme v súčasnosti, ešte nemohla oprieť. Aj preto majú v jej verzii poviedky viaceré prekladateľské riešenia takpovediac intuitívny charakter.

V texte nachádzame niekoľko doslovných prekladov frazém, ktoré by sme podľa súčasných štandardov označili termínom negatívny posun: *Так это ты, сука, – сказала дьячиха, подступая к ткачихе, – так это ты, ведьма, **напускаешь ему туман** и поишь нечистым зельем, чтобы ходил к тебе?* (Гоголь I., s. 239) → *Tak to ty, suka, – začala diakova žena a približovala sa k tkáčke, – tak to ty, bosorka, **púšťaš na neho hmlu** a pojiš ho nečistými zelinami, aby chodil k tebe?* (Gogoľ, 1942, s. 155); *Черт между тем **не на шутку** разнежился у Солохи* (Гоголь I., s. 217). → *Čert sa medzitým u Solochy rozčítal **nie na žart*** (Gogoľ, 1942, s. 129). Je pravdepodobné, že prekladateľka neidentifikovala frazémy v originálnom texte, a hoci kalkovanie je jedným zo zaužívaných spôsobov transferu frazeologizmov, uvedené príklady nemožno pokladať za optimálny preklad. Frazéma *напускать туману* je ekvivalentná so slovenským slovesom *zahmlievat* v jeho prenesenom význame. V Gogolovom texte je frazeologizmus rozšírený o výraz *ему*, ktorý čiastočne modifikuje jeho význam. D. Lehutová uprednostnila sémantický ekvivalent pred zachovaním obraznosti a frazému substituovala nefrazeologickým výrazom *mámíš tu zmysly* (Gogoľ, 1989, s. 142). Vzhľadom na to, že „význam frazémy nie je to, o čom sama bezprostredne informuje, ale to, čo sa ňou mieni“ a aktívuje sa v konkrétnom diskurze (Kováčová, 2014, s. 342), pri hľadaní adekvátneho riešenia je potrebné prihliadať na konkrétnu komunikačnú situáciu. V tejto situácii by riešením mohol byť frazeologický analóg *vodíš ho za nos*, ktorý spĺňa podmienku obraznosti a v danom kontexte aj významovej zhody. V druhom prípade stačilo použiť antonymický preklad tak, ako to urobila D. Lehutová, ktorá frazému *не на шутку* (t. j. poriadne, značne) preložila slovným spojením *celkom vážne* a zároveň v súvislosti s čertom použila sloveso *rozohniť sa*, čím slovenský text obohatila o asociácie (čert, peklo, oheň), nevyskytujúce sa v origináli: *Čert sa za ten čas u Solochy celkom vážne rozohnil* (Gogoľ, 1989, s. 121).

Je možné, že D. Lehutová takto kreatívne kompenzovala kalambúr, ktorý nachádzame vo východiskovom texte o niekoľko stránok skôr: *Тым*

черт, подбѣхавши мелким бесом, подхватил ее под руку и пустился нашептывать на ухо то самое, что обыкновенно нашептывают всему женскому роду (Гоголь I., s. 204). Slovná hračka je tu založená na synonymii slov *черт* a *бес*. V slovanskej mytológii boli nadprirodzené bytosti hierarchicky usporiadané, pričom najnižšie postavenie medzi „pekelníkmi“ mali *мелкие бесы* (čertíci). Ruský frazeológ V. M. Mokijenko (1986, s. 174) vysvetľuje vznik frazému *рассыпаться мелким бесом* (slov. nešetriť zdvorilosťou, zaliečať sa) tým, že od čertov na nižších pozíciách sa očakávalo úslužné správanie. Súčasne konštatuje, že Gogoľ skombinoval priamy (malý čert) a prenesený (úslužnosť) význam spojenia *мелким бесом*, lebo čert sa musel „znižit“ k lichôtkam, aby strige ulahodil (porov. Mokijenko, 1986, s. 174 – 175). Z hľadiska prekladu ide o mimoriadne náročný prvok, keďže zachovať v cieľovom texte slovnú hru aj frazeologizmus je v tomto prípade prakticky nereálne. Takýto variant nenachádzame ani u Jesenskej, ani u Lehutovej. V slovenčine úplne absentuje obraznosť, pretože prekladateľky sa sústredili len na zachovanie významu a expresivity, čo sa im do istej miery aj podarilo: *Tu čert pricapľal, poobšmietal sa, chytil ju popod pazuchu a pod' jej šepkať do ucha to isté, čo obyčajne šepkávajú všetkým ženským osobám* (Gogoľ, 1942, s. 115).; *Vtedy sa k nej čert líškavo priplichtil, chytil ju popod pazuchu a už jej aj šušotal do ucha presne to, čo sa obyčajne šepká všetkým ženám* (Gogoľ, 1989, s. 110). Prikláňame sa k názoru J. I. Reckera, že neexistuje taká prekážka pri preklade frazeologizmov, ktorú by nebolo možné prekonať pomocou kompenzácie (porov. Recker, 2007, s. 165), a teda aj strata obraznosti v danej vete by mohla byť vykompenzovaná použitím inej frazémy v rámci širšieho úseku textu.

Transfer frazeologizmov však nemusí byť zakaždým problematický, obzvlášť ak cieľový jazyk disponuje frazeologickým ekvivalentom, napríklad: *Ты ж когда-то братался с покойным батеньком, вместе хлеб-соль ели и магарыч пили* (Гоголь I., s. 242). → *Veď si sa ty kedysi bratal s nebohým ňañkom, spolu ste chlieb-sol' jedli a oldomáš pili* (Gogoľ, 1942, s. 158).; *Veď kedysi s mojím otcom ste boli jedna ruka, z jednej misky ste jedávali a ne jeden oldomáš spolu vypili* (Gogoľ, 1989, s. 145).

Frazémy s totožnou sémantikou a obraznosťou zvyčajne patria k internacionálnej frazeológii. Uvádzaný príklad môžeme považovať za výnimku vzhľadom na to, že slovo *магарыч* sa do ruštiny dostalo z arabčiny a *oldomáš* slovenčina prevzala z maďarčiny. Na rozdiel od týchto slov, výraz *хлеб-соль* z danej vety má čisto slovanský pôvod. Zatiaľ čo v Rusku sa spojenie *хлеб да соль* dlho používalo vo význame *dobrú chuť* a neskôr sa

ním začalo označovať *jedlo* ako také (pozri Mokijenko, 1986, s. 226 – 232), v slovenčine sa s touto dvojicou slov stretávame v kolokácii *vítať chlebom a soľou*, ktorá je len odkazom na prastarý slovanský zvyk a nenadobúda iné konotácie. Kalk *spolu ste chlieb-sol' jedli* v texte Z. Jesenskej nemá potenciál sprostredkovať slovenskému čitateľovi vysielanú informáciu, a preto ho nemôžeme hodnotiť pozitívne. Riešenie D. Lehutovej, ktorá stratu obraznosti pri preklade tohto výrazu vykompenzovala na inom mieste v rámci tej istej vety použitím frazémy *s mojím otcom ste boli jedna ruka*, pokladáme za adekvátne.

Ekvivalentnosť frazém je rozhodujúcim činiteľom pri riešení otázky ich transferu z jazyka originálu do jazyka prekladu. Vo všeobecnosti platí zásada, že frazeologizmus sa nahrádza frazeologizmom, hoci takýto postup nie je z objektívnych dôvodov vždy možný. Z porovnania Gogolovej poviedky *Noč pered Roždestvom* s jej slovenskými verziami vyplynulo, že väčšina z 51 frazeologizmov sa v preklade nezachovala, hoci u oboch prekladateľiek sme pozorovali všeobecnú snahu substituovať frazému frazémou tam, kde im to slovenčina umožňovala. V štúdiu sme uviedli príklady optimálneho, ako aj neadekvátneho prekladu vybraných frazeologizmov do slovenčiny s cieľom ilustrovať jednotlivé prekladateľské postupy, akými sú frazeologický ekvivalent, frazeologický analóg či kalk.

Literatúra

- ĎURČO, P. Typológia ekvivalentnosti vo frazeológii. Na príklade ruských, slovenských a nemeckých parémií. In *Slovo v slovníku. Aspekty lexikálnej sémantiky – gramatika – štylistika (pragmatika)*. Bratislava : VEDA, 2012. ISBN 978-80-224-1268-1. s. 91 – 102.
- ĎURČO, P. – MLACEK, J. a kol. *Frazeologická terminológia*. [online]. Bratislava : STIMUL, 1995. [cit. 2019-03-24]. Dostupné na internete: <http://www.juls.savba.sk/ediela/frazeologicka_terminologia/>
- GOGOL, N. V. *Večery na dedinke neďaleko Dikaňky*. Liptovský sv. Mikuláš : Tranoscius, 1942. 247 s.
- GOGOL, N. V. *Večery na dykaňskom laze. Myrhorod. Petrohradské príbehy*. Bratislava : Tatran, 1989. 568 s. ISBN 80-222-0109-X.
- KOVÁČOVÁ, Z. Kognitívna frazeológia a synergetická povaha frazémy ako antropocentrická sféra jazyka. In *Jazyk a jazykoveda v interpretácii*. Bratislava : FF UK, 2014. ISBN 978-80-223-3695-6. s. 341 – 351.
- MIKO, F. *Aspekty literárneho textu. Štúdie 6*. Nitra : Pedagogická fakulta, 1989. 206 s. ISBN 80-85183-00-5.
- MLACEK, J. *Slovenská frazeológia*. 2., dopl. vyd. Bratislava : SPN, 1984. 159 s.
- OLOŠTIAK, M. O frazeologickej motivácii lexikálnych jednotiek. In *Slovenská reč*. ISSN 0037-6981, 2011, roč. 76, č. 1 – 2, s. 6 – 27.

- POPOVIČ, A. *Teória umeleckého prekladu*. 2., prepracované a rozšírené vyd. Bratislava : Tatran, 1975. 293 s.
- АЛЕФИРЕНКО, Н. Ф. Фразеология и когнитивистика: аспекты сопряжения. In *Фразеология и когнитивистика : материалы I междунар. конф., Белгород, 4 – 6 мая 2008 г. : в 2 т.* [online]. Белгород : БелГУ, 2008. Т. 1: Идиоматика и познание. с. 27 – 32. [cit. 2019-03-23]. Dostupné na internete: <<http://dspace.bsu.edu.ru/handle/123456789/6381>>
- БАХТИН, М. М. Рабле и Гоголь (Искусство слова и народная смеховая культура). In М. М. Бахтин. *Творчество Франсуа Рабле и народная культура средневековья и Ренессанса*. М. : Худож. лит., 1990. [cit. 2019-03-30]. Dostupné na internete: <<http://philologos.narod.ru/bakhtin/rublergog.htm>>
- ВЛАХОВ, С. – ФЛОРИН, С. *Непереводимое в переводе*. М. : Международные отношения, 1980. 343 с.
- ГОГОЛЬ, Н. В. *Полное собрание сочинений: в 14 т.* Изд-во Акад. наук СССР, 1940 – 1952.
- КОМИССАРОВ, В. Н. *Современное переводоведение*. М. : ЭТС, 2002. 424 с. ISBN 5-93386-030-1.
- МАНН, Ю. В. *Гоголь. Книга первая. Начало: 1809 – 1835 годы*. М. : РГГУ, 2012. 504 с. ISBN 978-5-7281-1243-3.
- 68 МОКИЕНКО, В. М. *Образы русской речи: Историко-этимологические и этнолингвистические очерки фразеологии*. Л. : Изд-во Ленингр. ун-та, 1986. 280 с.
- МОКИЕНКО В. М. – НИКИТИНА Т. Г. *Большой словарь русских народных сравнений*. М. : ЗАО «ОЛИМА Медиа Групп», 2008. 800 с. ISBN 978-5-373-01351-2.
- МОКИЕНКО, В. М. – НИКИТИНА, Т. Г. *Большой словарь русских поговорок*. М. : ЗАО «ОЛИМА Медиа Групп», 2007. 784 с. ISBN 978-5-373-01386-4.
- МОЛОТКОВ А. И. и др. *Фразеологический словарь русского языка*. 2-е изд. М. : Сов. Энциклопедия, 1968. 543 с.
- РЕЦКЕР, Я. И. *Теория перевода и переводческая практика. Очерки лингвистической теории перевода*. 3-изд. М. : Р. Валент, 2007. 244 с. ISBN 978-5-93439-238-4.
- ТЕЛИЯ, В. Н. *Русская фразеология. Семантический, прагматический и лингвокультурологический аспекты*. М. : Школа «Языки русской культуры», 1996. 288 с. ISBN 5-88766-047-3.

K otázkam ekvivalencie, koncízności a pragmatizmu v preklade právnych textov

Jarmila Pátková

69

Mgr. Jarmila Pátková pôsobí ako doktorandka v odbore translatológia na UK a zameriava sa na skúmanie prekladu právneho textu v zmysle tézy prirodzenosti prekladového textu a neviditeľnosti prekladateľa. Výskumnými metódami sú korpusová analýza a komparácia terminologických jednotiek, kolokácií a syntaktických štruktúr medzi jazykovými a právnymi spoločenstvami. Vo svojom výskume vychádza z vlastnej praxe úradnej prekladateľky.

Mgr. Jarmila Pátková | jarmila.patkova@flaw.uniba.sk
Univerzita Komenského v Bratislave
Právnická fakulta UK, Ústav cudzojazyčnej právnej komunikácie

Abstrakt: Právny jazyk sa vyznačuje na jednej strane špecifickou terminológiou – sústavou právnych pojmov, na druhej strane nociónálnym štýlom a používaním zaužívaných slovných spojení a jazykových šablón. Pri koexistencii viacerých pomenovaní právneho pojmu s rôznou mierou konkrétnosti/všeobecnosti, explicitnosti/implicitnosti, hyperonymie/hyponymie prekladateľ vyberá ekvivalent podľa typu textu, funkcie textu, účelu, adresáta a kontextu. Funkčný prístup sa javí ako najvhodnejší pri koncipovaní cieľového textu, ktorý má byť v súlade so zámerom a účelom komunikácie a má splniť očakávania príjemcu. Účelové zameranie tohto typu textov sa reflektuje aj v príklone k pragmatickým prekladateľským postupom a v úspornosti vyjadrovania, ak je výsledkom vyššia prirodzenosť prekladu a prenos významovej zložky zostane zachovaný.

70

Právny jazyk spája dve veľké dominanty každej kultúry, ak uvažujeme o kultúrnych jazykových spoločstvách, a to právo, právny systém a jazyk, ktorý vyjadruje povahu alebo ducha tej-ktorej kultúry. Existujú zástancovia názoru, že právo je determinované jazykom, iní naopak tvrdia, že právo nie je nevyhnutne späté s jazykom, čomu nasvedčuje aj existencia medzinárodného práva, ktoré je vyjadrené v rôznych jazykoch. Tieto aspekty máme na pamäti aj pri uvažovaní o prístupe k prekladu.

Texty odborného právneho štýlu obsahujú slovnú zásobu pochádzajúcu z bežného spisovného, občas i hovorového jazyka. Niektoré výrazy spisovného jazyka boli používaním v právnom systéme terminologizované a získali status právnych termínov alebo pojmov. Ďalším špecifikom je výskyt zaužívaných slovných spojení a jazykových šablón (Abrahámová, Škvareninová, 2002, s. 79). Právne pojmy označujú mimojazykové skutočnosti, ktoré opisuje, predpisuje, reguluje a sankcionuje právny poriadok. Na právnu terminológiu sú kladené i zo zákona požiadavky jednoznačnosti, systémovosti, ustálenosti.

Snahu zákonodarcu právne skutočnosti čo najjednoznačnejšie vymedziť badáme aj pri častom výskyte zložených pojmov s rozvinutým atribútom. Pojmová nasýtenosť spolu s opakovaním nominálnych výrazov pôsobí zavše stereotypne a schematicky. Jazyk právnych predpisov sa na druhej strane vyznačuje svojou koncíznosťou, jazyková úspornosť je diktovaná pragmatickým hľadiskom produkcie legislatívneho korpusu a predovšetkým imperatívom zrozumiteľnosti pre subjekty práva (Štefková, 2013). V tomto zmysle sa nesie práca F. Gahéra „Nástroje a pravidlá produkcie

a interpretácie koncízneho textu (s osobitným zreteľom na normativitu)⁴. Kondenzáciu spomína W. von Hahn (1983, In: Ďuricová A.: Preklad právnych textov. Teória, prax, konvencie, normy. Belianum 2016, s. 29) ako jednu z troch kľúčových techník pre zabezpečenie komunikačnej funkcie v odborných jazykoch s poukázaním na syntaktické prostriedky, ktoré tieto techniky používajú. Mistřík (1993) hovorí o koncíznosti v súvislosti s rozsudkami ako jedným z juristických žánrov. Tento príspevok si kladie za cieľ nadhodiť niektoré otázky vrátane problematiky koncíznosti, resp. hutnosti alebo úspornosti textu, ktoré pokladáme za zaujímavé pri preklade právnych textov a ku ktorým sa vyjadrujú tak filológovia ako aj právnici, ako pilotná práca k širšiemu doktorandskému výskumu, pri ktorom budeme pracovať s komparáciou originálnych i prekladových textov na úrovni terminologických jednotiek, kolokácií a syntaktických štruktúr.

Do centra teórie prekladu tohto typu textov sa dostáva hľadanie ekvivalentov, ktoré zabezpečia prenos významu právnych pojmov do cieľového jazyka bez obsahovej straty, čo je pre funkciu právneho textu zásadné. Neexistencia homogénnosti právnych systémov nutne prináša neexistenciu úplných ekvivalentov niektorých právnych pojmov alebo inštitútov. Nižšie uvedieme príklady jednoduchých i zložených výrazov, pre ktoré ponúkneme ekvivalent zodpovedajúci funkcii a účelu textu, čo je teoretikmi všeobecne uprednostňovaný prístup v tejto skupine textov. Okrem toho sa v štylistickej rovine prekladateľ usiluje o zachovanie výrazovej identity odborného právneho štýlu v rôznych žánroch, akými sú legislatívne texty, forenzné komunikáty, notárske písomnosti, administratívno-právne dokumenty (Abrahámová, Škvareninová, 2002, s. 75). Štýl písania určuje tiež typológia textov justičných orgánov, ktoré sa zvyknú deliť na operatívne a informatívne (Ďuricová, 2016, s.53). Z komunikačného hľadiska má na štýl textu rozhodujúci vplyv totožnosť komunikačných partnerov, ktorými sú odborníci (právnici) i laici v závislosti od konkrétneho typu textu. Zohľadnenie komunikačného aspektu sa prejavuje v prispôbení výberu jazykových prostriedkov a štylizácie adresátovi.

Pokiaľ ide o teóriu, translatológia doposiaľ ustálila niekoľko metodologických zásad pre preklad právnych textov, ako:

- „preklad má odrážať obsah východiskového textu tak, aby boli viditeľné zhody a rozdiely medzi právnymi poriadkami,
- štruktúra textu má vychádzať z východiskového textu,
- štýl má byť čo najviac prispôbený očakávaniam príjemcu v cieľovej kultúre.“

(Ďuricová, 2016, s. 72).

V zmysle prvej zo spomenutých zásad je častou stratégiou dokumentárny preklad, ktorým sa zachováva štýl originálu a čitateľ vníma text ako preklad. Pokiaľ ide o tzv. jazykové šablóny vyskytujúce sa v súdnych rozhodnutiach i v právnych normách, ktoré automatizujú produkciu týchto dokumentov, v cieľovom jazyku pre ne často existujú pendanty, a tak pri úspešnom použití ekvivalentného ustáleného spojenia je naplnená aj záhada prispôsobenia očakávaniam príjemcu. V právnom preklade dominuje funkčné hľadisko, ktoré odôvodňuje použitie pragmatických prekladateľských postupov (Gromová, 2009, s. 54), v rámci ktorých môže prekladateľ pridať poznámku, resp. vysvetlivku pod čiarou, doplniť vetu v záujme jednoznačného pochopenia zmyslu východiskového textu alebo skrátiť formuláciu opakujúcu kontextovo známe skutočnosti, ak to zodpovedá „duchu“ cieľového jazyka.

V prvej fáze práce prekladateľ vykonáva prekladovú analýzu zdrojového textu a najmä právnych pojmov a termínov pátraním v právnom poriadku krajiny pôvodu. Ak neexistuje úplný ekvivalent pre niektorý právny výraz, použije sa funkčný ekvivalent. Funkčný ekvivalent je výraz, „ktorý v prijímajúcom právnom systéme plní rovnakú funkciu ako pojem vo východiskovom systéme“ (Škrlantová, In: Rakšányiová, 2005, s. 134-135). Spomenutá analýza zahŕňa a vyžaduje si interpretáciu nielen jazykovú a logickú, ale i systémovú a podľa potreby aj historickú. Porovnávané právne systémy sa nie vždy kryjú v použití ekvivalentného pojmu v rovnakom právnom predpise. V nasledujúcej časti uvedieme príklad výrazu – trestnoprávneho termínu, ktorého časť je v cudzom právnom poriadku upravená v inej právnej norme ako v trestnom zákone a budeme sa zaoberať možnosťami explicitácie či implicitácie pri voľbe prekladového ekvivalentu.

Preklad právnych noriem alebo citácií právnych noriem v dokumentoch súdnych a policajných orgánov vzbudzuje v prekladateľovi rešpekt. Teoretici sa prikláňajú k sémantickému (dokumentárnemu) prekladu, ktorý zodpovedá funkcii a postaveniu zákonov a právnych predpisov. A tak francúzsky termín *stupéfiants*, ktorý sa voľne prekladá ako drogy, ale terminologickým ekvivalentom sú *omamné látky*, budeme v citácii francúzskej právnej normy prekladať ako omamné látky. Navrhujeme však nepoužiť úplný slovenský právny termín *omamné a psychotropné látky, jedy a prekurzory*, keďže rešeršou v cudzojazyčnom právnom systéme sme zistili, že ostatné zložky tohto spojeného termínu nie sú upravené v tamojšom trestnom zákone tak ako u nás. Tu je potrebné poukázať na typológiu textov, ktorá rozhoduje o výbere vhodného prekladového výrazu.

Aj súdne rozhodnutia slovenských justičných orgánov používajú viaceré označenia v závislosti od makroštruktúrneho kontextu. Kým pri citovaní právnej normy s uvedením príslušného paragrafu je plné znenie pojmu omamné a psychotropné látky, jedy a prekuzory, v pasážach opisujúcich skutkovú podstatu sa používa skrátené označenie *omamné a psychotropné látky*, respektíve všeobecný výraz *drogy*. Ide tu o posun na osi explicitnosť/implicitnosť, ale i konkrétnosť/abstraktnosť. Tam, kde je potrebné vymenovať všetky prvky zákonom regulovanej skutočnosti – v právnej norme, sa používa enumerácia. Tam, kde sa predmet diskurzu presúva na konanie, stav, opis, usudzovanie, atď. sa pojem skrakuje a zovšeobecňuje.

K expanzii sa prikláňame pri preklade právneho termínu *blanchiment* (Code Pénal, čl. 324-1), ktorý by sme vo voľnom texte, napríklad žurnalistickom, mohli preložiť ako *pranie špinavých peňazí*, čo sémanticky vystihuje francúzsky výraz, no pri preklade pre justičné orgány SR musíme zvoliť obsahovo analogický ekvivalent zo slovenského trestného zákona, a to *legalizácia príjmu z trestnej činnosti* (§ 233). Podobne postupujeme i pri preklade do cudzieho jazyka, tiež aplikovaním prvotnej interpretácie východiskového výrazu a následne dôslednou pojmovou analýzou právnych systémov. A tak pre civilnoprávny výraz *právo rodiča na styk s dieťaťom* (Zákon o rodine, § 24, ods. 4) použijeme ekvivalent z francúzskeho občianskeho zákonníka v čl. 373-2-1 *droit de visite et d'hébergement*, voľne preložený ako právo na styk a ubytovanie dieťaťa, ktorý je užšie vymedzený a explicituje konkrétny obsah daného práva, a to právo rodiča nemajúceho dieťa v osobnej starostlivosti byť s dieťaťom počas víkendu prípadne iného súvislého viacdenného obdobia, kedy dieťa u neho aj prenocuje. V týchto prípadoch môžeme hovoriť o hľadaní funkčného ekvivalentu, ktorý zodpovedá funkcii právneho výrazu v danom texte s ohľadom na typ textu, adresáta, kontext, očakávaný efekt a cieľ. V právnych normách a v citátoch z právnych noriem zachovávame maximálny rešpekt voči obsahu a postaveniu výrazu vo východiskovom právnom systéme.

Pri úvahách o možnosti a vhodnosti použiť úsporné vyjadrovanie v súlade s komunikačným zameraním konkrétneho textu aj vo svetle Mistríkovej klasifikácie juridických žánrov sa domnievame, že je potrebné rozlišovať medzi normatívnymi textami a inými, ako sú notárske písomnosti, súdne písomnosti a administratívno-právne dokumenty. Tie prvé, texty právnych noriem a predpisov, odrážajú úspornosť a koncíznosť formulácií, keďže sú produktom legislatívneho procesu a aplikácie pravidiel legislatívnej techniky a jazykovej korekcie. Isté štylistické nedostatky môžeme nájsť najmä v administratívno-právnych dokumentoch, úrad-

ných rozhodnutiach, uzneseniach, výzvach, poučeníach, kde sa stretávame s opakovaním slov či slovných spojení, čo zrejme vyplýva zo snahy o významovú jednoznačnosť. Na druhej strane by percepcia týchto zväčša informatívnych textov laickým čitateľom alebo adresátom mohla byť uľahčená skrátením alebo zhutnením textu.

V administratívno-právnych dokumentoch občas narazíme na viacnásobné opakovanie úplného administratívneho či právneho výrazu, napríklad v odôvodnení rozhodnutia o registrácii nejakého produktu, kde sa viackrát v jednej vete opakuje výraz „žiadosť o predĺženie platnosti registrácie veterinárneho lieku“. Nazdávame sa, že pri preklade do cudzieho jazyka je možné vypustiť časť reťazca vzhľadom na kontextovo známu sémantickú zložku výpovede v tej istej vete. Opierame sa o pragmatické prekladateľské postupy, ktoré zohľadňujú vysokú mieru implicitnosti informácie v skrátenom výraze. Ak vôbec uvažujeme o skrátení zloženého pojmu, je to vtedy, keď sa dá zaručiť jednoznačnosť a zrozumiteľnosť informácie. Oporou pre našu úvahu je jeden z postulátov teórie prekladu určitých druhov právnych textov, a to prispôbenie štýlu očakávaniam príjemcu v cieľovej kultúre. V našom prípade francúzska cieľová jazyková kultúra oceňuje odľahčenie výpovede o repetitívne prvky a používa textové odkazovanie a výpusťku. Takáto stratégia okrem toho nadväzuje na úsilie o tzv. prekladateľovu „neviditeľnosť“ či „prirodzenosť“ prekladu v cudzom jazyku (Loock, 2016, s. 125).

74

Pragmatický prístup by sme zvolili aj v prípade, ak by zrozumiteľnosť východiskového textu pokrívka, napríklad vo vete z európskeho vyšetrovacieho príkazu: „Z dôvodu potreby použiteľnosti výpovede svedkyne v trestnom konaní vedenom na území SR je potrebné, aby bola svedkyňa pred výsluchom poučená...“, ktorú by sme pre zahraničného príjemcu doplnili o rozvinutie: „Z dôvodu potreby použiteľnosti výpovede svedkyne získanej vo Francúzsku, resp. ktorá bude získaná vo Francúzsku, v trestnom konaní vedenom na území SR je potrebné, aby bola pred výsluchom poučená podľa z...“ tak, aby sme odlišili procesné úkony vykonané na Slovensku a v zahraničí. Pragmatické doplnenie prichádza do úvahy najmä pri uľahčení orientácie vo formálnom členení textu, napríklad vloženie výrazu „spisová značka“ pred samotný alfabético-číselný reťazec, ak chýba.

O úspore v preklade sa dá uvažovať, ako už bolo povedané, v optike kontextu, ktorý nás orientuje na osi všeobecnosti/konkrétosti vzhľadom na funkciu textu. I samotný slovenský zákon o rodine používa všeobecnejší, nadradený pojem *dieťa* v jednom kontexte, v inom zase *maloleté*

dieta, ak chce poukázať na jeho závislosť od rodiča resp. povinnú výživu. Skrátene, syntetické pomenovanie subjektu, ktorý je podmetom legislatívnych viet, znamená jeho akúsi inštitucionalizovanosť, ako hovorí G. Cornu (2000, s. 331) a zároveň prináša úsporu a dynamizáciu vyjadrovania.

V dokumentoch, s ktorými prekladateľ prichádza v poslednej dobe do styku, sa vyskytujú označenia nových skutočností súvisiacich s aktuálnym vývojom v oblasti migrácie, jednotného trhu, cezhraničnej a medzinárodnej trestnej činnosti. Tieto skutočnosti sú postupne definované v najnovšom Trestnom zákone, Zákone o pobyte cudzincov, Zákone o ochrane pred legalizáciou príjmov z trestnej činnosti a o ochrane pred financovaním terorizmu. Nedávno sa písalo o viacerých prípadoch odsúdení žien – Sloveniek za trestný čin prevádzacstva z dôvodu, že uzavreli tzv. účelové manželstvo s cudzincami. *Prevádzacstvo* ako jednoslovný termín, zaužívaný v slovenskom trestnom práve a pochádzajúci z bežnej slovnej zásoby, má síce vo francúzskom jazyku hovorový jednoslovný ekvivalent, ale v trestnoprávných kódexoch frankofónnych krajín je tento trestný čin pomenovaný viacsovnými spojeniami lepšie uchopujúcimi podstatu konania spomenutých slovenských občianok: *napomáhanie nelegálnemu vstupu alebo pobytu na území štátu*. Belgický zákon o cudzincoch z 15. 12. 1980 v čl. 77b definuje prevádzacstvo ako *trafic des êtres humains*, čo je v preklade „obchodovanie s ľuďmi“. Náš zákon pod týmto istým pojmom rozumie inú trestnú činnosť, ktorá zodpovedá francúzskeму výrazu *traite des êtres humains*, obchod s bielym mäsom.

Tieto skutočnosti odrážajú neurčitosť právnych definícií závislých od právnych poriadkov rôznych jazykových spoločenstiev v konkrétnom časovom období vzhľadom na rýchlosť zmien a závažnosť týchto fenoménov. Pri úvahách o posunoch medzi explicitnosťou a implicitnosťou spomenutých pojmov by sme mohli usúdiť, že tam, kde daná trestná činnosť predstavuje väčší spoločenský problém, zákonodarca zvolil explicitnejší výraz, ktorý jednoznačne pomenúva a vymenúva mimojazykové skutočnosti trestané právnym poriadkom. Domnievame sa, že v slovenskom trestnom práve je priestor pre spresňovanie referenčných vzťahov skutkových podstat a že je to otázkou nasledujúceho vývoja. Pre prekladateľa zostáva v platnosti povinnosť vykonať pojmovú analýzu a zachovať denotatívnu ekvivalenciu zvoleného výrazu v cieľovom jazyku. Pri koncipovaní textu v cieľovom jazyku je vhodné uplatniť dokumentárny prekladateľský postup, ktorý zachováva obsah a fakty v preklade.

V súvislosti so zhutňovaním textu pri preklade si môžeme všimnúť, že výraz účelové manželstvo, ktorý sa používa v spojení s termínom prevádz-

začstvo, francúzsky Zákon o vstupe a pobyte cudzincov a o práve na azyl v čl. L623-1 definuje slovným spojením *manželstvo uzavreté výlučne za účelom získania pobytu respektíve občianstva pre seba alebo iného*, a nie povedzme ako fiktívne manželstvo, ktoré je súčasťou všeobecnej slovnej zásoby a mohlo by sa konštituovať ako právny neologizmus. Ide tu o posun medzi všeobecným a konkrétnym.

V tomto príspevku by sme chceli ešte spomenúť ekvivalenciu z hľadiska jazykovej koncízности a pragmatických postupov pri prekladaní názvov inštitúcií, čo je jedným z najväčších problémov v tomto type prekladov, v prípade, že daná inštitúcia nemá ekvivalent v cieľovom právnom systéme. Rôzne odborné prekladové slovníky uvádzajú rôzne riešenia, opisný preklad má veľký význam pri objasnení obsahu pojmu a jeho miesta v právnom systéme, ale pri jeho použití v konkrétnom texte zvažujeme komunikačný aspekt, formálnu ekvivalenciu na úrovni vety či makroštruktúry. Rozhodujúcu úlohu má kontext, v ktorom použijeme ten-ktorý ekvivalent. Použili by sme príklad súdnej inštitúcie vo Francúzsku, *tribunal des conflits*, čo je *kompetenčný súd, súd na riešenie kompetenčných sporov* alebo *súd rozhodujúci kompetenčné spory medzi správnymi a ostatnými súdmi*. Ak by išlo o explikatívnu vetu v texte rozoberajúcom funkciu tejto inštitúcie, je vhodné použiť rozšírený explicitný preklad, ktorý zachytáva poslanie a postavenie inštitúcie. V preklade rozsudku tejto inštitúcie, kde je názov v hlavičke, prípadne na začiatku dlhej pasáže obsahujúcej odôvodnenie rozhodnutia a končí samotným rozhodnutím by sme zvolili kratší variant zo syntaktických, textotvorných a makroštruktúrnych dôvodov o to viac, že ďalšie významové zložky názvu inštitúcie vyplývajú zo samotného znenia rozhodnutia, ktoré je na konci, a to, že jeho úlohou je rozhodnúť príslušnosť sporu medzi bežné a administratívne súdy.

76

Záver

Prekladateľ právnych textov je viazaný používaním jednotnej právnej terminológie, pod ktorú patria odborné termíny definované zákonom, označujúce mimojazykové skutkové podstaty, ustálené slovné spojenia a šablóny. Zachytenie sémantického obsahu, ktoré je určujúce pre správne pochopenie informácie, závisí od jeho schopnosti vykonať pojmovú analýzu v právnom systéme východiskového jazyka a nájsť ekvivalent v právnom systéme cieľového jazyka. Komunikačné hľadisko zamerané na predpokladaného príjemcu v cieľovej kultúre môže zohľadniť použitím funkčných posunov a pragmatických postupov v závislosti od kontextu a štruktúry textu. Do úvahy najviac prichádza posun v miere abstraktnos-

ti, implicitnosti a v doplnení prípadne vynechaní kontextovo neznámej/známej informácie. Rozdielny prístup pri prípadných posunoch si vyžaduje preklad právnych termínov formalizovaných v zákone, ktoré si vyžadujú vyšší stupeň rešpektu, a iných slovných spojení, kde má prekladateľ voľnejšiu ruku.

Literatúra

- ABRAHÁMOVÁ, E. – ŠKVARENINOVÁ, O. 2002. *Kapitoly zo štylistiky a rétoriky pre právnikov*. Bratislava : PF UK, 2002.
- CORNU, G. 2000. *Linguistique juridique*. Paris : Montchrestien, 2000.
- DANEŠ, F. 1979. O identifikaci známé (kontextově zapojené) informace v textu. In: *Slovo a slovesnost*, roč. 15, č. 49, 1979, s. 257-270.
- DOLNÍK, J. 1999. Princíp ekvivalencie. In: *Princípy stavby, vývinu a fungovania slovenčiny*. Bratislava : Stimul, 1999.
- ĐURICOVÁ, A. 2016. *Preklad právnych textov. Teória, prax, konvencie, normy*. Banská Bystrica : Belianum, 2016.
- ĐURNÍKOVÁ, N. 2008. Nemožná synonymia možná? In: *Terminologické fórum II*, zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie, Trenčín, 2008.
- Francúzsko-slovenský a slovensko-francúzsky právnický slovník*, MS SR, Veľvyslanectvo Francúzskej republiky na Slovensku, Bratislava, 2005.
- GAHÉR, F. – ŠTEVČEK, M. – BRAXATORIS M. 2019. Nástroje a pravidlá produkcie a interpretácie koncízneho textu (s osobitným zreteľom na normativitu). In: *Jazykovedný časopis* 1 roč. 70, 2019. SAP, s. 73-94.
- GÉMAR J.-C. 2015. De la traduction juridique à la jurilinguistique: la quête de l'équivalence. In: *Meta* [online] vol. 60, no 3, s. 476-493, Dostupné na internete: <<https://id.erudit.org/iderudit/1036139ar>>.
- GROMOVÁ, E. 2009. Úvod do translológie. Nitra : UKF, 2009.
- IMAIOVÁ, M. 2017. *Jazyk a myšlení*. Praha : Karolinum, 2017, s. 67.
- LE DOCTE, E. 1997. Štvorjazyčný právnický slovník. Bratislava : Iura Edition, 1997.
- LOOCK, R. 2016. *La traductologie de corpus*. Villeneuve d'Ascq : Presses universitaires du Septentrion, 2016.
- MISTRÍK, J. 1993. Juristické texty. In: *Text a kontext*. Košice : UPJŠ, 1993, s. 78-81.
- ŠKRLANTOVÁ, M. 2005. Ekvivalencia a interpretácia – kľúčové aspekty v procese prekladu právnych textov. In: RAKŠÁNYIOVÁ J. 2005. *Preklad ako interkultúrna komunikácia*. Bratislava : AnaPress, 2005, s. 131-141.
- ŠTEFKOVÁ, M. 2013. *Právny text v preklade, translologické aspekty právnej komunikácie v kombináciách málo rozšírených jazykov*. Bratislava : Iura Edition, 2013.
- TOMAŠČÍNOVÁ, J. – LARIŠOVÁ, M. 1994. *Francouzsko-český právnický slovník*. Praha : H&H, 1994.
- TOMÁŠEK, M. 1998. *Překlad v právní praxi*. Praha : Linde, 1998.

Vplyv prítomnosti vizuálnej podpory v podobe uceleného textu na proces simultánneho tlmočenia v rámci didaktickej praxe

Ján Tupý, Michal Homola

79

Mgr. Ján Tupý v roku 2015 vyštudoval na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského tlmočníctvo a prekladateľstvo v kombinácii portugalský jazyk a kultúra – španielsky jazyk a kultúra. V rámci doktorandského štúdia sa zameriava na výskum interferencie medzi slovenským a portugalským jazykom v oblasti kolokácií. V súčasnosti sa popri štúdiu venuje tlmočeniu, prekladu odborných textov a výučbe portugalského a španielskeho jazyka.

Mgr. Michal Homola v roku 2017 ukončil štúdium v odbore prekladateľstvo, tlmočníctvo v jazykovej kombinácii holandský jazyk a kultúra, nemecký jazyk a kultúra na Filozofickej fakulte UK v Bratislave, kde v súčasnosti pôsobí ako interný doktorand v odbore translatológia. Popri doktorandskom štúdiu sa venuje prekladu odborných a umeleckých textov a výskumu v oblasti komunitného tlmočenia a recepcie nizozemskej literatúry.

Mgr. Ján Tupý | jantupy.tupy@gmail.com
Univerzita Komenského v Bratislave
Filozofická fakulta, Katedra romanistiky

Mgr. Michal Homola | michal.homola55@gmail.com
Univerzita Komenského v Bratislave
Filozofická fakulta, Katedra germanistiky, nederlandistiky a škandinavistiky

Abstrakt: Simultánne tlmočenie s textovou predlohou patrí k oblastiam translológie, na ktoré sa v poslednom čase vo svete upriamuje čoraz väčšia pozornosť. Na Slovensku však doposiaľ absentoval empirický výskum predmetnej problematiky. Rozhodli sme sa preto v rámci Katedry romanistiky a Katedry germanistiky, nederlandistiky a škandinavistiky na UK v Bratislave zrealizovať dve pilotné prípadové štúdiá, pri ktorých sme pozorovali dopad prítomnosti vizuálnej podpory v podobe uceleného textu na kvalitu tlmočenia študentov 2. roka magisterského štúdia. Pri experimente č. 1 sme analyzovali transpozíciu sledovaných položiek pri recepcii zhodného obsahu ústneho prejavu rečníka a písomnej predlohy. V rámci druhého experimentu sme pozorovali, ako sa študenti dokážu vysporiadať s percepciou nezhodného obsahu vizuálneho a akustického kanála. Spomenutý výskum sme vykonali s finančnou podporou z prostriedkov grantu UK

1 Úvod

Predmetom nášho výskumu bolo simultánne tlmočenie s textovou predlohou. Ide o špecifickú tlmočnickú techniku, pri ktorej tlmočník prijíma informáciu nie len prostredníctvom akustického kanála, ako je tomu pri klasickom simultánnom tlmočení (bez textovej predlohy), ale aj prostredníctvom kanála vizuálneho (vo forme písomnej predlohy). Tlmočník pri tom spravidla neštiepi svoju pozornosť len medzi fázou recepcie a produkcie, ale v rámci recepcie aj medzi spomenuté dva kanály.

Pojmom písomná predloha v rámci tohto príspevku označujeme ucelený písaný text, ktorý má tlmočník počas simultánneho tlmočenia k dispozícii v kabíne. Ide o predbežnú verziu tlmočeného prejavu, ktorá bola tlmočníkovi poskytnutá pred začiatkom aktu tlmočenia.¹ Na tomto mieste však treba poznamenať, že pre tlmočníka je spravidla záväzný hovorený prejav rečníka. Písomná predloha by preto mala slúžiť len ako vizuálna či pamäťová opora tlmočníka, nie ako primárny zdroj informácií. Výnimkou môžu byť prípady, keď je z technických či iných príčin kvalita akustického vstupu výrazne limitovaná.

V ideálnom prípade by prítomnosť písomnej predlohy hovoreného textu profesionálnemu tlmočníkovi mala uľahčiť analýzu a anticipáciu

---

1 Vo výskume sa nezaobráme vplyvom iných materiálov použiteľných na vizuálnu oporu, napr. PPT prezentácií, ktoré zväčša nemajú charakter uceleného textu.

akustickej informácie. Text v kabíne by mal byť pomyselnou barličkou, o ktorú sa tlmočník v problematických momentoch dokáže oprieť. Efektívna práca s písomnou predlohou si však vyžaduje isté skúsenosti a systematický tréning. Z našich skúseností nadobudnutých počas hodín simultánneho tlmočenia vyplýva, že neskúsení tlmočníci, v tomto prípade študenti tlmočenia, majú často tendenciu držať sa výlučne písomnej predlohy a niekedy dokonca prechádzajú do tlmočenia z listu. Vypozorovali sme, že často ignorujú rečníkove modifikácie a ich tlmočenie trvá oveľa dlhšie ako rečníkov prejav, čo je v praxi neprijateľné. Cieľom našich dvoch experimentov bolo podložiť tieto pozorovania metodickým výskumom.

2 Východiskový stav výskumu

Na Slovensku podľa našich informácií doposiaľ absentoval empirický výskum v oblasti vplyvu prítomnosti písomnej predlohy na kvalitu tlmočnického procesu. Za zmienku stojí azda len výskum P. Švedu uverejnený v monografii *Vybrané kapitoly z didaktiky simultánneho tlmočenia* (2016), v ktorom sa zaoberal vplyvom vizuálnych prezentácií na simultánne tlmočenie študentov. Vizuálne (väčšinou PowerPointové) prezentácie sú tiež vítanou oporou pre tlmočníka, od písomnej predlohy sa však až na výnimky svojím vplyvom výrazne líšia. Štandardne predstavujú iba isté zachytiteľné body, nie súvislý text, ktorého by sa neskúsený tlmočník mohol pridržovať.

V zahraničí sme zaznamenali Prácu B. Naimushina et al. (2009) – *Simultaneous interpretation with text*, v ktorej autori pozorujú práve vplyv prezencie textovej predlohy na výkon tlmočníka. Výskum sa ale zameriava skôr na profesionálnych tlmočníkov, nie na študentov, hoci v závere autori tiež navrhujú nové metódy prípravy budúcich tlmočníkov na simultánne tlmočenie s textom.

Touto problematikou sa zaoberá aj renomovaný odborník na simultánne tlmočenie D. Gile v publikácii *Basic concepts and models for interpreter and translator training* (2009). Zastáva názor, že podiel simultánneho tlmočenia s textom na trhu rastie a je potrebné venovať sa výskumu v tejto oblasti. Sám však analyzuje tento typ tlmočenia len z teoretického hľadiska a zdôrazňuje potrebu empirického výskumu.

Z lingvistického hľadiska sa simultánnemu tlmočeniu s textom venovali Heike Lamberger-Felber a Julia Schneider v štúdiu *Linguistic interference in simultaneous interpreting with text: A case study* (2008). Autorky skúmali výskyt rôznych typov interferencií pri simultánnom tlmočení s textom. Aj tento výskum bol však zameraný na profesionálnych tlmoční-

kov a jeho relevancia v rámci didaktického procesu je len čiastočná, keďže správanie profesionálnych tlmočníkov sa vzhľadom na ich skúsenostný komplex do značnej miery odlišuje od prístupu študentov. Pre nás je uvedený výskum zaujímavý skôr z metodologického hľadiska.

Problematikou štiepenia pozornosti tlmočníka v procese simultánneho tlmočenia s textom sa zaoberala Sylvie Lambert (2004) vo svojej štúdiu *Shared attention during sight translation, sight interpretation and simultaneous interpretation* uverejnenej v časopise *Meta* (roč. 49, č. 2).

Zo starších publikácií možno spomenúť štúdiu Helene Kirchoff (1976) *Das Simultandolmetschen: Interdependenz der Variablen im Dolmetschprozess, Dolmetschmodelle und Dolmetschstrategien*. Autorka sa v nej zaoberá rôznymi modelmi simultánneho tlmočenia a zamýšľa sa aj nad otázkami vplyvu písomnej predlohy na tlmočnický proces.

3 Metóda

82

Predmetný výskum sme realizovali na študentoch 2. roka magisterského štúdia v odbore prekladateľstvo, tlmočníctvo na Filozofickej fakulte UK v Bratislave. Počet participantov sa pri jednotlivých častiach výskumu líšil, no vždy išlo minimálne o 20 študentov z Katedry romanistiky a z Katedry germanistiky, nederlandistiky a škandinavistiky. Sledovali sme tlmočenie zo španielskeho resp. nemeckého do slovenského jazyka. Pri výbere prejavu sme zvolili všeobecne známu tematiku Európskej únie a migrácie, s ktorou sa študenti pomerne často stretávajú aj počas seminárov tlmočenia, navyše boli s témou tlmočeného prejavu vopred oboznámení. Zvolili sme prejav Jeana Clauda Junckera *Správa o stave únie z roku 2017*. Tempo rečníka sa pohybovalo v rozmedzí 120-130 slov za minútu, jednotlivé časti prejavu (viď členenie nižšie) mali dĺžku 9-10,5 minúty. Išlo o text s priemernou informačnou nasýtenosťou. Z hľadiska terminológie prevládali všeobecne známe pojmy z oblasti migrácie, životného prostredia a medzinárodného diania. Pracovali sme s autorizovanými prekladmi prejavu do španielskeho resp. nemeckého jazyka, pochádzajúcimi z oficiálnych zdrojov EÚ.

Vybranú sekvenciu prejavu sme rozdelili na štyri približne rovnako dlhé časti, ktoré sme následne upravili na potreby realizovaného výskumu. V rámci jednotlivých častí sme si určili sledované položky a tieto sme rozdelili do piatich základných kategórií: číselné údaje, časové údaje bez čísla, geografické pojmy, mená osôb a negácie ucelených myšlienok. Sledované výrazy sme vyberali takým spôsobom, aby sa v prvej a druhej resp. v tretej a štvrtej časti vzhľadom na príslušné kategórie proporčne zhodovali.

Na základe upraveného textu prejavu sme vyhotovili akustické nahrávky nahovorené rodenými hovoriacimi. Tak v prípade nemčiny, ako aj španielčiny išlo o rečníkov bez špecifického prízvuku, texty boli načítané štandardným variantom jazyka. Zatiaľ čo v prvých dvoch častiach prejavu sa písomný text zhodoval s akustickou nahrávkou (experiment č. 1), v druhých dvoch sme zámerne pozmenili sledované položky tak, aby spomenuté dva vstupy navzájom nekorešpondovali (experiment č. 2). Mohli sme tak sledovať, ako sa študenti vysporiadajú s recepciou nezhodnej informácie prijímanej prostredníctvom akustického a vizuálneho kanála.

Študentov sme rozdelili na dve skupiny. Zatiaľ čo jedna skupina sa pri tlmočení mohla oprieť aj o písomnú predlohu, druhá bola odkázaná výlučne na recepciu informácií z akustického kanála. Pri nasledovnej časti sa skupiny vymenili. Takýmto spôsobom sme vytvorili kontrolnú skupinu, s ktorou bolo možné porovnávať výkony študentov s písomnou predlohou v kabíne. Tlmočnicke výkony boli nahrávané a vyhotovené nahrávky sme následne analyzovali.

Pri analýze sme pozorovali, či a akým spôsobom boli sledované položky transponované do cieľového jazyka. Transpozíčné riešenia sme v rámci analýzy rozdelili do nasledovných kategórií: Nulová transpozícia celej myšlienky, vynechanie údajov a zovšeobecnenie myšlienky, nesprávna transpozícia údajov, plnohodnotná transpozícia údajov.

4 Vyhodnotenie experimentu č. 1

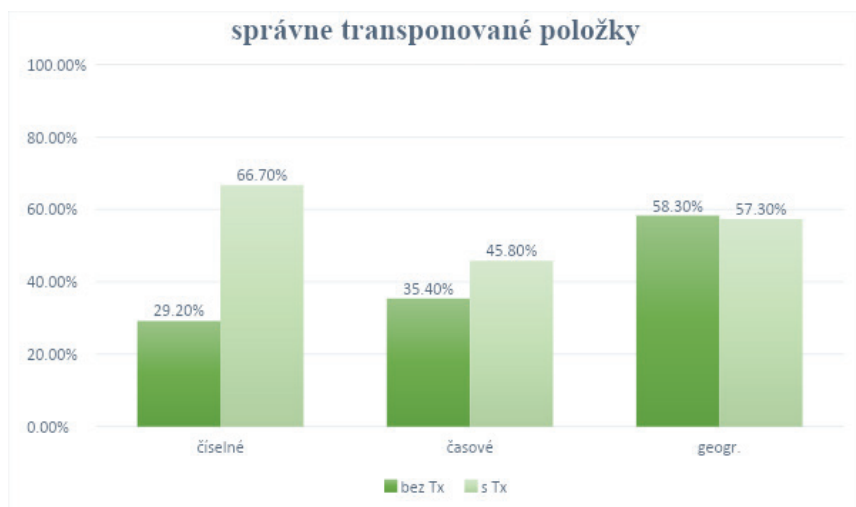
Cieľom experimentu č. 1 (písomná predloha sa zhodovala s akustickým vstupom) bolo analyzovať, aký vplyv má samotná prítomnosť písomnej predlohy na proces tlmočenia a akým spôsobom sa dokážu študenti vysporiadať s dvoma vstupnými zdrojmi informácií. Pri analýze sme sa zameriavali najmä na komparáciu transpozície sledovaných položiek medzi skupinou s podporou písomnej predlohy a skupinou bez nej. Vypozorovali sme niekoľko základných trendov, ktoré sa pokúsime zhrnúť v nasledujúcich riadkoch.

Jedným z najvýznamnejších trendov prejavujúcim sa pri experimente č. 1 bola vyššia miera správnej transpozície číselných údajov u skupiny s podporou písomnej predlohy. Do tejto kategórie sme zaradili aj časové údaje obsahujúce číselnú hodnotu (do roku 2025, za posledné dva roky...). Na tomto mieste však treba poznamenať, že uvedený trend sa nepotvrďuje u časových údajov bez čísla (dnes ráno, v nasledujúcich mesiacoch, minulý rok...). V danej kategórii sme zaznamenali porovnateľnú mieru plnohodnotnej transpozície u oboch skupín študentov. Dovoľujeme si načrtnúť dve hypotézy, ktoré by mohli spomenutý trend vysvetľovať:

1. Číselný údaj v písomnej forme predstavuje vysoko výraznú zložku textu, ktorú tlmočník vizuálne ľahko identifikuje (na rozdiel od všeobecného časového údaja bez čísla).
2. Pri akustickej recepcii časového údaja bez čísla dochádza k menšiemu zataženiu pracovnej pamäte tlmočníka ako pri percepcii číselného údaja. Tlmočník si takúto informáciu dokáže relatívne jednoduchšie podržať v krátkodobej pamäti a následne ju transponovať do cieľového jazyka. Analýza a transpozícia predovšetkým zložitejších číselných údajov si podľa nášho názoru vyžaduje naproti tomu zapojenie väčšej časti celkovej kognitívnej kapacity tlmočníka.

Ani u kategórie geografických pojmov sme nezaznamenali výraznejší pozitívny vplyv prítomnosti písomnej predlohy na transpozíciu sledovaných položiek. Miera správnej transpozície bola aj v tomto prípade porovnateľná. Domnievame sa, že jedným z možných vysvetlení je vyššia miera príbuznosti geografických pojmov v rámci skúmaných jazykových párov (napr. Turecko / Turquía / Türkei alebo Japonsko / Japón / Japan). Nároky kladené na tlmočnickovu krátkodobú pamäť sú tak pri tejto kategórii aj bez podpory písomnou predlohou relatívne nízke.

Pre lepšiu ilustráciu jednotlivých trendov, prejavujúcich sa pri porovnávaní transpozície sledovaných položiek u študentov s resp. bez podpory písomnej predlohy, pripájame nasledovný graf znázorňujúci podiely plnohodnotne transponovaných položiek u spomenutých dvoch skupín participantov:

Ako sme už uviedli vyššie, v rámci analýzy tlmočnických výkonov sme rozlišovali širšiu škálu transpozíčných riešení, nie len správnu resp. nesprávnu transpozíciu sledovanej položky. Na základe spomenutého rozdelenia môžeme skonštatovať, že u študentov, ktorí nemali k dispozícii písomnú predlohu, prevládajú v prípade neplnohodnotnej transpozície sledovanej položky nasledovné dve tendencie:

Uvedenie nesprávneho údajja. Špecifický fenomén v rámci tejto tendencie predstavujú prípady transpozície čísla, ktoré má s pôvodným číselným údajom spoločnú jednu cifru (napr. 17 namiesto 75 (diecisiete / setenta y cinco resp. ziebzehn / fünfundziebzehn) alebo 6 namiesto 16 (seis / dieciséis resp. sechs / sechzehn).

Vynechanie údajja a zovšeobecnenie myšlienky. Toto riešenie sa ukazuje ako preferovaná krízová stratégia predovšetkým v prípade číselných údajov a geografických pojmov.

U študentov, ktorí mali k dispozícii písomnú predlohu zaznamenávame v prípade neplnohodnotnej transpozície sledovaných položiek nasledovné tendencie:

Pri geografických údajoch je pomerne badateľná tendencia vynechania údajja + zovšeobecnenia myšlienky, u číselných údajov je táto tendencia zanedbateľná, čo súvisí s ich častou plnohodnotnou transpozíciou.

Pomerne často evidujeme pri všetkých kategóriách sledovaných položiek fenomén vynechania celej myšlienky, čo do veľkej miery súvisí s dlhou dekalážou, ktorá plynie z opierania sa o písomnú podobu prejavu ako o primárny zdroj informácie. Študenti si v tomto prípade buď kompenzujú zaostávanie za tempom rečníka vynechávaním celých myšlienkových celkov, alebo v niektorých prípadoch definitívne strácajú kontakt s rečníkom a prejav vôbec nestíhajú dotlmočiť.

Považujeme za potrebné spomenúť aj skutočnosť, že nie každá sledovaná položka, ktorej transpozícia prebehla u študentov s podporou písomnej predlohy správne, bola zároveň v cieľovom jazyku úspešne zasadená do adekvátneho kontextu. V mnohých prípadoch prechádzali číselné údaje správne práve na úkor transpozície ucelených myšlienok. Ako príklad možno uviesť pretlmočenie informácie „... znížili sme počet neregulárnych príchodov utečencov cez východné Stredomorie o 97 % a cez centrálné Stredomorie o 81 %...“ ako „... znížili sme počet utečencov z 97 % na 81 %...“. U študentov bez textovej podpory sme naopak často zaznamenávali správne zachytenie rečníkovej myšlienky, ochudobnené o plnohodnotnú transpozíciu číselného údajja: „... podarilo sa nám drasticky znížiť počet utečencov v Stredozemnom mori...“.

Z vyššie uvedených faktov vyplýva, že prítomnosť písomnej formy u študentov v konečnom dôsledku neprispievala k významovej celistvosti a korektnej transpozícii myšlienok, skôr pomáhala pri pretlmočení ťažko zapamätateľných údajov.

5 Vyhodnotenie experimentu č. 2

Hlavným cieľom experimentu č. 2 (informácie z vizuálneho a akustického vstupu sa plne nezhodovali) bolo pozorovať, ako sa respondenti vysporiadajú so situáciou, keď sa rečník nedrží doslovne písomnej predlohy, ktorú majú k dispozícii v kabíne. Takýto scenár je pri simultánnom tlmočení pomerne častý a tlmočník by s ním mal vopred počítať. Za bežných okolností je pre neho záväzné hovorené slovo. Preto sme za správnu transpozíciu považovali len prípady, kedy sa odtlmočená informácia zhodovala s akustickým vstupom (nie s vizuálnym). Bohužiaľ, v mnohých prípadoch sme na základe analýzy nahrávok dospeli k názoru, že študenti na takúto situáciu neboli pripravení a pridržali sa relatívne krčovito písomnej predlohy.

86

Vo všeobecnosti môžeme v súvislosti s experimentom č. 2 skonštatovať, že sme pozorovali len minimálnu mieru plnohodnotnej transpozície sledovaných položiek. U kategórie číselných údajov sme dokonca nezaznamenali ani jeden prípad správnej transpozície (podľa akustického vstupu). U študentov, ktorí mali k dispozícii písomnú predlohu, vykazovali sledované číselné údaje vysokú mieru korešpondencie s vizuálnym vstupom. Potvrďuje to hypotézu, že pri číselných údajoch sa študenti opierali o písomnú predlohu vo vyššej miere ako pri ostatných kategóriách sledovaných položiek.

Naopak sledované negácie na úrovni ucelených myšlienok vykazujú vyššiu mieru správnej transpozície ako zvyšné kategórie sledovaných položiek (napr. „Brexit je budúcnosťou Európy“ vs. „Brexit nie je budúcnosťou Európy“). Túto skutočnosť môžeme pripísať vyššie uvedenému javu, že prítomnosť písomnej formy v konečnom dôsledku nevyplýva vo významnej miere na korektnú transpozíciu ucelených myšlienok.

Aj na základe rozhovorov so študentmi po ukončení experimentu sme usúdili, že mnohí z nich počas celého tlmočnického výkonu neodhalili, že písomná predloha sa plne nezhoduje s rečníkovým prejavom. Treba pri tom podotknúť, že niektoré, v písomnej predlohe pozmenené údaje sa od informácií, ktoré odzneli v rečníkovom prejave, výrazne odlišovali. V niektorých prípadoch by sme dokonca očakávali, že študenti odhalia nezhodu písomného a hovoreného textu aj na základe všeobecného pre-

hľadu a vedomostí o inštitúciách Európskej únie. Uvádzame niekoľko príkladov výrazne odlišných pozmenených položiek:

Hovorený prejav	Písomný text
Ako povedal predseda Európskej rady Tusk...	Ako povedal predseda Európskej rady Tajani...
... predsedovi Európskeho parlamentu Tajanimu...	... predsedovi Európskeho parlamentu Tuskovi...
... návrhy Dimitrisa Avramopoulosa...	... návrhy Fransa Timmermansa...
Volby do Európskeho parlamentu sa uskutočnia v máji 2019...	Volby do Európskeho parlamentu sa uskutočnia v júni 2019...
Európa siaha od Španielska po Rumunsko...	Európa siaha od Španielska po Bulharsko...
... najneskôr na summite v novembri v Göteborgu...	... najneskôr na summite v októbri v Helsinkách...

Na druhej strane evidujeme ojedinelé prípady študentov, ktorí mali k dispozícii písomnú formu prejavu a pri konfrontácii s foneticky výrazne odlišnou položkou zaváhali, následne ju pretlmočili v súlade so zvukovým vstupom a v ďalšej časti prejavu pracovali s písaným textom ostražitejšie, čo sa prejavuje na zvýšenej miere správne transponovaných údajov.

6 Záver

Zrealizované experimenty nám ukázali niekoľko základných trendov prejavujúcich sa u študentov počas procesu simultánneho tlmočenia s písomnou predlohou. Za najmarkantnejšiu tendenciu zrejme môžeme označiť pomerne krčovitité pridržanie sa písomnej predlohy, čo síce prispieva k zachyteniu a následnému pretlmočeniu ťažko zapamätateľných a graficky výrazných informácií, akými sú napríklad číselné údaje, no zároveň negatívne ovplyvňuje korektnú transpozíciu ucelených myšlienok. V prípadoch odklonu rečníka od písomnej predlohy takáto stratégia môže viesť k výraznej degradácii tlmočnického výkonu. Považujeme preto za vhodné venovať pozornosť špecifickým aspektom práce s písomnou predlohou už počas seminárov simultánneho tlmočenia v rámci štúdia prekladateľstva a tlmočníctva. Obávame sa, že v súčasnosti takáto systematickejšia príprava u nás skôr absentuje. Študentov by bolo potrebné upozorňovať

na osobité úskalia, ktoré v sebe predmetný druh tlmočenia ukrýva. Pre inšpiráciu tu uvedieme aspoň zopár najzásadnejších odporúčaní:

1. Pre tlmočníka sú spravidla záväzné informácie z akustického vstupu.
2. Pri prílišnom pridržíavaní sa písomnej formy textu dochádza k neprímerane dlhej dekaláži, z čoho plynie jednak nemožnosť včasného dokončenia tlmočenia a zároveň nemožnosť sledovať akustický vstup.
3. Písomná podoba prejavu nemusí v plnej miere korešpondovať s rečníkovou výpoveďou.
4. Prítomnosť vizuálnej podpory v kabíne kladie vyššie nároky na štiepenie pozornosti, a preto si vyžaduje systematický tréning.
5. Ak sa študent drží krčvito písaného textu, môže dochádzať k snahe pretlmočiť väčšie množstvo obsahu bez dôkladnejšej analýzy myšlienok originálu.

88 V reakcii na vyššie uvedené zistenia výskumu sme ako prvý krok uskutočnili interaktívne prednášky pre participantov zo španielskej a nemeckej sekcie, na ktorých sme ich upozornili na úskalia simultánneho tlmočenia s vizuálnou podporou vo forme uceleného textu. V nadväznosti na predmetný výskum plánujeme zrealizovať prednášku pre študentov OPT vedenú profesionálnymi tlmočníkmi, ktorí sa s týmto špecifickým typom tlmočenia stretávajú vo svojej každodennej praxi.

Zároveň by sme v budúcnosti chceli vytvoriť základný rámec pre navrhovanie nových metód výučby simultánneho tlmočenia, ktoré by zohľadnili špecifický fenomén práce s písomnou predlohou. Výsledkom našej práce by malo byť zlepšenie prípravy študentov na daný typ tlmočenia v praxi.

Zoznam použitej literatúry

- CHERNOV, G. V. Inference and Anticipation in Simultaneous Interpreting : A probability-prediction model. Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins Publishing, 2004, ISBN 9027216630, 9789027216632
- GILE, D. Basic Concepts and Models for Interpreter and Translator Training. Amsterdam/Philadelphia : John Benjamins B. V., 2009., ISBN 9789027224330.
- HALE, S. B. – NAPIER, J. Research Methods in Interpreting: A Practical Resource. Londýn: Bloomsbury, 2013, ISBN 97814411477079781441168511
- HANSEN, G. – CHESTERMAN, A. – GERZYMISCH-ARBOGAST, H. Efforts and Models in Interpreting and Translation Research. Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins Publishing, 2008, ISBN 9027216894, 9789027216892

- JONES, R. *Conference Interpreting Explained*. Manchester : St. Jerome Publishing, 2002, ISBN 9781900650571
- LAMBERT, S. Shared attention during sight translation, sight interpretation and simultaneous interpretation. In *Meta: Journal des traducteurs*. ISSN 0026-0452, 2004, roč. 49, č. 2, s. 294–306
- LAMBERT, S. – MOSER-MERCER, B. *Bridging the Gap: Empirical research in simultaneous interpretation*. Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins Publishing, 1994, ISBN 9789027221445
- NAIMUSHIN, B. et al. *Simultaneous interpretation with text: Is the Text ‘Friend’ or ‘Foe’?* Ženeva: Ecole de Traduction et d’Interprétation, Université de Genève, 2009
- NICODEMUS, B. – SWABEY, L. *Advances in Interpreting Research: Inquiry in Action*. Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins Publishing, 2011, ISBN 9-027283-02-8
- SETTON, R. *Simultaneous Interpretation: A Cognitive-pragmatic Analysis*. Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins Publishing, 1999, ISBN 9027216312, 9-789027216-31-1
- ŠVEDA, P. *Vybrané kapitoly z didaktiky simultánneho tlmočenia*. Bratislava : Univerzita Komenského, 2016, ISBN 9788022340694

O preklade lyrickej básne

Peter Žiak

91

PhDr. Peter Žiak, PhD. vyštudoval francúzsky jazyk a estetiku na Filozofickej fakulte Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre a v roku 2018 obhájil v odbore estetika dizertačnú prácu s názvom *Román ako estetická udalosť*. Venuje sa najmä francúzskej literatúre, teórii literatúry a spoločensko-kultúrnym aspektom literárnych textov. Vyučuje lingvistické disciplíny (v spojitosti s francúzskym jazykom) a prekladové semináre zamerané na vzťah textu a kultúrneho kontextu (najmä v beletrii, esejistike a publicistike).

PhDr. Peter Žiak, PhD. | peterziak90@gmail.com
Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre
Filozofická fakulta, Katedra translatológie

Abstrakt: Predmetom štúdie je problematika umeleckého prekladu, konkrétne prekladu lyrickej básne. V nadväznosti na recepcnú estetiku a tradíciu Nitrianskej školy, uvažujeme o preklade najmä v súvislosti s recepcno-interpretacným zakúšaním literárneho textu, ktoré tvorí východisko prekladu. V umeleckej literatúre sú totiž nevyhnutnou súčasťou estetickéj funkčnosti textu jeho výrazové kvality a prekladateľ ich dokáže identifikovať a zakúsiť ich pôsobnosť iba a práve na základe vlastnej čitateľskej empirie a interpretačného prieniku do textu.

92

Umelecký text kladie prekladateľovi náročné prekážky, nakoľko sa jeho preklad nevyčerpáva vo vytvorení lexikálnej a významovej ekvivalencie, ale vyžaduje aj špecifickú prácu na úrovni výrazových kvalít a konkrétneho tvarového usporiadania jednotlivých prvkov. Pri poézii sa pritom často stáva, že samotná významová rovina nie je natolko jednoznačná, aby sa dal rekonštruovať v inom jazyku/kóde, než je intencionálny význam konkrétnej textúry básne. Inak povedané, v prípade básne málokedy dospievame k jej plnému zmyslu pomocou parafrázy, kde sa z básne akoby čosi strácalo. Významy totiž v poézii nehľadáme len v jej základnej téme a obsahovej stránke výpovede básnického subjektu, ale aj vo forme, akú autor zvolil. Situácie a skúsenosti každodenného života, ako aj bežný (prirodený) jazyk nemusia byť spoľahlivou referenčnou rovinou básnickej výpovede. Neraz sa stáva, že čitateľ je zmätený, básni nerozumie a pokladá ju za absurdnú či nepreniknuteľnú. Netvrdíme, že pre poéziu platí táto situácia univerzálne, ale práve v básnickom umení dochádza často k významovej mnohoznačnosti a taktiež práve tu môže nadobudnúť sémantickú a estetickú hodnotu to, čo pri iných textoch ustupuje pred obsahom – fonické kvality, rytmus, typografia či dialektika písma a bieleho priestoru. Prekladateľ sa teda nezameriava len na obsahovú stránku, ale aj na formu a jej významové hodnoty.

O problematike prekladu lyrickej básne mienime v nasledovnom výklade uvažovať v nadväznosti na niektoré naše doterajšie výskumné aktivity. Pôjde najmä o oblasť estetiky, literárnej vedy a v rámci nej čitateľsky orientovanej teórie interpretácie. Na začiatku prekladateľského procesu je prekladateľ vždy najprv čitateľom, pričom musí byť čitateľom natolko pozorným a dôsledným, aby dokázal vnímať nielen poetiku textu – svojbytnú štrukturálnu výstavbu a jej estetickú pôsobnosť –, ale zároveň musí v súlade so svojím prekladateľským poslaním vedieť identifikovať tie vlast-

nosti textu a špecifické literárne postupy, ktorými autor originálu vyvolal v čitateľovi estetický zážitok. Potrebuje porozumieť textovým stratégiám, aby ich on sám mohol v preklade vytvoriť a vyvolať u čitateľa obdobný efekt. Prekladateľ umeleckej literatúry dokáže vytvoriť esteticky funkčný preklad vtedy, keď sám estetický zážitok dosiahne najprv ako pozorný a otvorený čitateľ.

V našom doterajšom výskume v oblasti estetiky a literárnej vedy sme uvažovali často o estetickom zážitku, prípadne o estetickej skúsenosti ako o špecifickej forme *udalosti*. Pojem sme si požičali zo súčasnej kontinentálnej filozofie (predovšetkým francúzskej proveniencie), pričom nebolo naším zámerom nahradiť zavedené pojmy zážitok či skúsenosť, ktoré sme taktiež používali v kontexte príslušných teoretických koncepcií (pragmatická estetika, Pražská, Kostnická či Nitrianska škola). Chceli sme v prvom rade poukázať na závažnosť estetického zážitku z pohľadu subjektivity; najmä tej sféry subjektu, ktorá je utváraná diskurzívne a preniká ňou kód určitej kultúry a tradície (nielen spoločenskej, ale aj literárnej). Nie každý zážitok pritom možno označiť pojmom *udalosť*. V našom ponímaní ide predovšetkým o skúsenosť s takými textami, ktorých porozumenie a interpretácia narážajú na prekážky, ktoré sú rezistentné voči vedeniu subjektu a ktoré môžu byť práve z toho dôvodu obohacujúce, nakoľko prinášajú nový pohľad na vnímanie skutočnosti a nový spôsob utvárania významov. V dejinách umenia existujú obdobia či slohy, kedy sa za esteticky príznakové pokladalo dodržiavanie ustálených estetických noriem (vhodným príkladom by bol klasicizmus) a naopak smery, kedy sa vysoko esteticky hodnotilo prekračovanie noriem (príkladom *par excellence* je modernizmus). Dodnes má v našej kultúre veľmi silné zázemie ohodnocovanie literárnych diel na základe ich originality a autenticity. Moderní básnici sa zväčša snažia naplniť túto ambíciu, pričom to netreba pokladať iba za prejav zámernej štylizácie, ale skôr za prirodzený dôsledok naplnenia najvlastnejšej povahy lyrickej poézie, ktorá sa orientuje predovšetkým na individuálne a subjektívne vnímanie skutočnosti a básnici majú navyše po oslobodení sa od formálnych požiadaviek tradičnej (klasickej) poézie možnosť zvoliť si ľubovoľnú formu písania a komponovania textu.

Samotní literárni teoretici, ktorí sa pokúšali vo svojich koncepciách prepojiť štrukturalistický výklad textu ako koherentného a funkčného celku a čitateľskej role pri jeho semióze, použili pri nachádzaní tohto prieniku neraz pojem *udalosť*. Wolfgang Iser (Kostnická škola) napríklad označuje pojmom *udalosť* moment, keď text „núti“ recipienta rekonfigurovať čitateľské dispozície a naučené normy, voči ktorým sú textové stratégie

rezistentné (1980, s. 70). Milan Jankovič (pokračovateľ v línii pražského štrukturalizmu a odkazu Jana Mukařovského) zas používa pojem udalosť v nasledovnom kontexte: „Bezúčelovou funkci umění lze pochopit jako nezanedbatelný moment lidského utváření světa, nejen jako útěk do světa iluzorního. Tím samozřejmě nemá být umění prohlášeno za přímý nástroj praxe, poučení, výchovy, propagace atd. Svůj podíl na utváření světa si určuje samo; určuje si jej z potřeb tvorby a z možností své vlastní řeči. Tou se také obrací k ‚pravdě‘. (...) Umění nemusí potom být pouhým nástrojem pravdy, pouhým sprostředkováním. Může se jevit (chceme-li již přistoupit na hledisko ‚pravdy‘, na něž má filozofie své právo) jako *událost* pravdy (zvýraznil P. Ž.) vyložená s maximálním ohledem na způsob existence díla, totiž s ohledem na mimořádnou roli, kterou hraje v uměleckém díle všechno, z čeho a jako je dílo zhotoveno“ (2005, s. 48). Jankovič ďalej uvažuje o zmysle diela ako o dianí, ktoré popritom, že sa orientuje na vnútornú výstavbu, preniká aj do vnímateľovej skúsenosti (ibid., s. 83). V jeho formuláciách je tak explicitne prítomný Mukařovského názor o dvojakej povahe umeleckého, respektíve literárneho diela, ktorej venoval známu štúdiu *Záměrnost a nezáměrnost v umění*. Umelecké dielo sústreďuje pozornosť samo na seba prostredníctvom svojho vnútorného významového zjednocovania (pozri Mukařovský, 2007, s. 361), zároveň ho však čitateľ vníma chtiac-nechtiac na pozadí svojho životného sveta (moment „nezámernosti“). Umelecké dielo dokáže rezonovať s životnou skúsenosťou, hodnotami a citmi čitateľa do takej miery, že recipientov životný kontext preniká do významňovania diela ako znaku, čím sa zvyšuje jeho pragmatický dosah a semióza sa rozširuje aj na oblasť vnímateľovej osobnosti¹ (ibid., s. 382).

Formalistický a štrukturalistický spôsob výkladu literárneho diela, ktorý mal v minulom storočí u viacerých autorov radikálne „textocentrickú“ povahu a odmietal uvažovať o významoch mimo samotného textu (zámer autora alebo čitateľa, odraz historicko-spoločenských pomerov), síce zásadne prispel k orientácii literárnej vedy na podrobné skúmanie textu a jeho vnútornej štrukturácie, avšak stratil neraz zo zreteľa životný

¹ Zodpovedá to aj povahe estetického zážitku vo všeobecnosti, kde na princípe vystávania figúry (text ako autoreferenčný znak) na pozadí (skúsenostný komplex recipientovej osobnosti) dochádza k rozštiepeniu vedomia, ktoré je zamerané na predmet, resp. obsah (fenomenologická téza o intencionalite vedomia) a zároveň vníma samotné vnímanie vlastného vedomia (pozri Zuska, 2001, s. 41). Estetický zážitok je tak v ideálnom prípade charakteristický vysokou mierou sebareflexie – vnímateľ si je vedomý nielen estetického predmetu, ale samotného vzťahu, ktorý si voči nemu vytvára.

kontext, nehovoriac o zásadnej metodickej námietke, že významy v texte môžu vznikať iba pri jeho čítaní a iba vo vedomí čitateľa, hoci text obsahuje inštrukcie a vytyčuje isté interpretačné hranice.

Sami sme v inom texte definovali udalosť ako stretnutie či skúsenosť subjektu so špecifickým predmetom, teda nielen ako predmet samotný: „Ak nastane udalosť (stretnutie so singulárnym), vzniká pochopiteľne paradox, pretože subjekt stretnutia je nútený uchopiť niečo, čo sa limitom jeho myslenia vymyká. Udalosť pritom nemôže byť klasifikovaná ako výnimka voči pravidlu, lebo odkazuje sama k sebe a jej vymedzovanie vo vzťahu k regulárnemu (normám, hodnotám, systémom) je motivované účelovým presadzovaním formy vedenia, ktoré čelí v takomto stretnutí hrozbe straty legitimity“ (Žiak, 2016, s. 140). Vo filozoficko-abstraktnej rovine možno hovoriť o udalosti v momente, kedy sa sproblematizuje vzťah všeobecného a jedinečného, presnejšie keď sa prestane zmysel jedinečného určovať na základe všeobecného, ale práve naopak – na základe jedinečného sa začne odvodzovať zmysel všeobecného. V životnej realite ide samozrejme o dočasný a dlhodobo neudržateľný stav, podobne aj v systematickej filozofii a teórii poznania, ktorá sa snaží formulovať všeobecné tézy.

V civilizačno-kultúrnej rovine dochádza k udalosti ojedinele a sporadicky, keď vplyvom istej situácie, objavu či krízy dôjde k spochybneniu etablovanej ideológie (Francúzska revolúcia), vedeckej teórie (Einstein) či filozofickej tradície (Descartes). Jedinečný prvok (odchýlka, anomália, náhoda, objav) môže radikálne zmeniť celý systém, prinajmenšom zmeniť usporiadanie jeho jednotlivých prvkov. Udalosť potom nie je eliminovaná (pretože nedávala v pôvodnom systéme zmysel), ale systém sa zmení sám, aby dával zmysel vo vzťahu k udalosti. Z pragmatických dôvodov sa systém samozrejme postupne stabilizuje.

Nedochádza však k podobnému otrasu aj pri oveľa „triviálnejšej“ situácii, akou je napríklad estetický zážitok pri čítaní lyrickej básne? Táto skúsenosť sa môže javiť triviálna z globálnej perspektívy, ale pre jednotlivca môže mať svoju závažnosť a životný dosah. Platí pritom opäť, že jej intenzita sa odvíja od toho, nakoľko sa dokáže subjekt „otvoriť“ jej jedinečnosti. Mnoho čitateľov nepochybne preferuje skôr takzvané projektujúce čítanie, keď hľadá v texte to, čo už zo svojej skúsenosti pozná alebo čo obľubuje a vyhľadáva v živote i umení. Niektorí ľudia hľadajú skôr istoty a neradi podrobujú kritickej reflexii svoje hodnoty, poznatky či vkusové preferencie. Možno to prirovnáť k recepcii abstraktnej maľby, kde divák hľadá usilovne ale márne figuratívne prvky (krajinku, postavu, konkrétne predmety), aby na plátne našiel nejaké záchytné body. Abstraktná maľ-

ba má však svoju vlastnú logiku a vyžaduje si zmenu vnímania a zmenu interpretačných postupov. Domnievame sa, že aj pri poézii dochádza neraz k analogickej situácii, kedy čitateľ sklamane konštatuje, že jej nerozumieme, ba dokonca vysloví názor, že báseň je nezmyselná. V istom zmysle môže mať pravdu, veď sami sme vyššie uviedli, že udalosť má zmysel sama v sebe a že svoj zmysel zakladá.

Keď mal napríklad slovenský básnik Ivan Štrpka v rámci kolektívneho zborníka autorských interpretácií interpretovať svoje vlastné básne, vyjadril sa nasledovne: „Je to čosi veľmi osobné, možno do detailov neopakovateľné. Tu ide o akési aktívne utvárajúce sa procesuálne ‚písocítanie‘ akcie na mieste činu, ad hoc, tu a teraz. Je to ‚live‘, deje sa to spolu s nami a my s tým. (...) A kde tu možno báseň číta nás, čosi nepomenované z nás. Báseň je predsa miesto sústredeného pomenovávaní a vnímania. Nie miesto, je to priestor, je to pulzujúca vlastná sieť významov, ktorú si záväzný text básne štýlovo čo najpresnejšie vytvára v priebehu svojho rozvíjania a naplňania sa“ (Štrpka, 2016, s. 144). Poeticky je tu vyjadrené to, o čom sme doposiaľ uvažovali aj my. Básnická výpoveď je čosi subjektívne, teda jedinečné a neopakovateľné. Dokonca možno hovoriť o takej forme jedinečnosti, ktorá je objavná aj pre autorský subjekt („a kde tu možno báseň číta nás“). Bez nánosov mysticismu možno uvažovať o tomto paradoxe v jazykovej rovine – báseň odhaľuje možnosti jazyka, ktoré ostávajú inokedy skryté, nepovšimnuté. Básnická tvorba vyžaduje sústredenosť, ktorá v bežných životných situáciách nie je požadovaná, ale tu dochádza k neobvykle intenzívnemu prieniku subjektivity a jazyka („je to miesto sústredeného pomenovávaní a vnímania“). Práve táto sústredenosť na „tu a teraz“ pri písaní zakladá neopakovateľný charakter finálneho textu („pulzujúca vlastná sieť významov“), čo problematizuje možnosť prerozprávať báseň a taktiež ju preložiť do iného jazyka, lebo zakaždým nevyhnutne stratí svoj pôvodný a neopakovateľný tvar.

Pri príležitosti písania tohto textu sme sa pokúsili preložiť báseň z francúzskeho jazyka. Jej autorom je Bernard Noël a báseň sa objavila v zbierke *Extraits du corps* (2006, pôvodne 1958). Názov zbierky možno preložiť ako „Úryvky tela“. Samotná báseň názov nemá.

La terre s'affaisse dans mon corps. Je suis la terre et l'affaissement de la terre. L'oesophage est le centre immobile de ce glissement. Il n'y a plus ni squelette ni nerfs. Je vois sans voir. La souffrance gîte dans les lézardes qui traversent ce lent éboulement, mais elle ne fait pas mal.

Zem sa prepadá do môjho tela. Som zemou
a prepadaním zeme. Pažerák je nehybným
stredom tohto kľzania. Už tu nie je kostra
ani nervy. Vidím bez videnia. Utrpenie ostáva
v trhlinách, ktoré prechádzajú tým pomalým
zosúvaním, ale neubližuje.

Bez interpretácie básne by nebolo možné pristúpiť k umeleckému prekladu, pretože by sme nedokázali hlbšie uvažovať o zmysle celku. Interpretácia napokon implicitne prebieha súbežne s recepciou, kedy čitateľ hľadá súvislosti, aby básni porozumel aspoň na elementárnej úrovni. To je v Noëlovom prípade neľahká úloha, nakoľko pri čítaní jeho básne nenachádzame oporu v jazyku bežnej komunikácie, ani v situáciách každodenného života. V básni sa napríklad popisuje istá metamorfóza tela, pri ktorej sa zjavne nejedná o bežný anatomický obraz tela – lyrický subjekt nielenže popisuje veľmi špecifickú telesnosť, ale predkladá aj originálny spôsob jej vnímania. Noëlova fenomenológia vnímania telesnosti samozrejme nemá objektívne poznávacie ambície ako súdobá fenomenologická filozofia, ale predstavuje jedinečnú básnickú výpoveď, ktorá zakladá sama svoju referenčnú realitu. Nanajvýš možno uvažovať o tejto básnickej výpovedi v kontexte celej zbierky *Extraits du corps*, kde možno predsa len nachádzať množstvo podobných obrazov, prípadne v ešte širšom kontexte celkovej poetiky autora (tam však už treba vzhľadom na väčší rozsah a tematickú rôznorodosť hľadať konkrétne afinity a rešpektovať rozmanitosť v rámci tvorby toho istého autora).

Noëla zaujímal vzťah textu a tela; pokúšal sa objavovať telo prostredníctvom slov a poézie. Ide, ako sme už uviedli, o veľmi osobný zápis a čitateľ možno ťažko nájde v jeho básňach to, čo pozná z vlastného prežívania. Napriek tomu musí sledovať „sémantické gesto“ (Mukařovský), ktoré sa v básni rozvíja, a to aj za cenu istej „cudzoty“, do ktorej vstupuje. Rešpekt voči textu a konkrétnemu tvaru pritom nemusí zákonite eliminovať aktívnu úlohu čitateľského subjektu pri zvýznamňovaní textu. Text ako estetický predmet, resp. ako literárne dielo existuje práve a iba v čitateľovom vedomí. V rámci tradície Nitrianskej školy sa zaužíval výraz *receptné bytie textu*, čím sa označuje fakt, že pokiaľ text nie je čítaný empirickým čitateľom, existuje ako literárne dielo iba potenciálne, nie však reálne. Nejde len o prosté prečítanie už vytvorených významov, ale o samotnú „produkciju významov“ na základe textových inštrukcií. V poézii sa to markantne prejavuje v podobe významovej mnohoznačnosti či nedourčenosti, kedy nie je úplne evidentné ani samozrejmé, čo jednotlivé slová a slovné spojenia

značia. Čitateľ (a v ešte väčšej miere potom prekladateľ) je konfrontovaný skôr s náznakmi (konotáciami) a v interpretačnej konkretizácii (ozmyslovaní) musí často zapojiť vlastnú intuíciu, rovnako ako schopnosť porozumieť slovám nielen na základe „slovníkovej“ znalosti ich významov, ale v prvom rade na základe porozumenia situácie, kedy sú slová použité.

Pre prekladateľa je interpretačný proces dôležitý z toho hľadiska, že jeho východiskom je text ako celok, nie iba jednotlivé lexikálne jednotky. Text nie je iba sumou slov, veršov a viet, ale svojbytnou štruktúrou, čím máme na mysli to, že jeho jednotlivé prvky vstupujú do vzájomných funkčných vzťahov. Prekladateľ potrebuje tieto vzťahy identifikovať a musí porozumieť tomu, akým spôsobom vzťahy vytvárajú určité estetické kvality. V súvislosti s tým rozlišoval napríklad Umberto Eco sémantickú a semiotickú či kritickú interpretáciu. Pri tej prvej recipient prisudzuje významy tomu, čo sa lineárne manifestuje v texte. V prípade druhej (semiotickej) preniká hlbšie pod jeho povrch, keďže je jeho cieľom popísať a vysvetliť formálne postupy, ktoré produkujú konkrétne efekty (2004, s. 64).

98

Prekladateľ sa musí usilovať nielen o zachovanie tematického a významového jadra, ale aj o zachovanie výrazových kvalít, ktoré umocňujú esteticko-zážitkovú pôsobnosť. Aby jej dobre porozumel, musí ju ako čitateľ sám zakúsiť, z čoho vyplýva, že jeho východiskom pri preklade nemôže byť len hotový text, ale aj vlastný zážitok z jeho čítania. Osobný čitateľský zážitok prekladateľa zaväzuje k tomu, aby vytvoril pre budúceho čitateľa jeho prekladu ekvivalent schopný vyvolať obdobný zážitok. František Miko tomuto aspektu pripisuje vysokú dôležitosť: „S čím prekladateľ v skutočnosti bezprostredne pracuje, je imagen v jeho vedomí. Prvá jeho veľká úloha potom spočíva v lektúre. Na jej základe utvára z textu imagen. Text s imagenom predstavuje preňho východiskové dielo, originál. Keď hľadá príslušné slová a príslušnú podobu viet v prijímajúcom jazyku, neriadi sa holým, mŕtvym textom originálu. Tento text musí v svojom vedomí mať spolu s imagenom“ (2011, s. 281). Pojem *imagen*, s ktorým Miko operuje, označuje istý obraz vo vedomí čitateľa – textovými znakmi vyvolanú predstavu. Ako je z citovanej pasáže zrejmé, Miko pokladá aj tento čitateľom vytvorený obraz za východisko prekladu, teda nielen samotný text originálu. Je to tak preto, lebo až na základe imagenu dokáže prekladateľ uvažovať o texte z hľadiska jeho funkčnosti.

Vráťme sa k našej básni. V súlade s našou interpretáciou, ktorú sme už vyššie načali, sa v tomto prípade akoby nežiadalo preniknúť do hĺbky; poza to, čo je napísané, k nejakej implicitne naznačenej a metaforicky zobrazenej skutočnosti. V súlade s poetikou Noëlovej zbierky zápis meta-

morfózy predstavuje konečnú významovú rovinu – rečovú udalosť, ktorá zakladá svoju vlastnú skutočnosť a neodkazuje k žiadnej inej; predmetné popisy nie sú metaforami konvenčne vnímanej telesnosti, umierania, zániku, či duševnej strasti, ale vytvárajú svoj vlastný obraz telesnosti, rozkladu a istého mentálneho stavu. Túto priamočiarosť umocňuje aj použitý jazyk, ktorý sa prieči literárnej štylistike forsírovanej v školskom vzdelávacom systéme – štylistike založenej na kvetnatom básnickom jazyku. V básni sa napríklad opakujú tie isté výrazy, čo sme v našom preklade zámerne zachovali. Forma nie je viazaná do veršov, ani rýmov (ide o báseň v próze). Možno vôbec hovoriť o umeleckom preklade? Bez toho, aby sme hodnotili estetickú kvalitu vlastného prekladu, pozrime sa na niektoré definície podstaty básnického umenia vychádzajúce zo situácie, kedy sa poézia úplne oslobodila od klasických konvencií.

Novú situáciu ohlásil Stéphane Mallarmé v texte *Kríza verša* (2005). Odkedy sa básnici prestali riadiť predpísanými normami, poéziu možno len ťažko definovať na základe všeobecných formálnych prvkov, pretože poézia prestala byť normatívna; neriadi sa podľa predpísaných schém. Čo je potom jej podstatou, ak vôbec má zmysel klásť si takto formulovanú otázku? Vychádzajúc z presvedčenia, že básnický jazyk ako taký vlastne nejestvuje, Gérard Dessons tvrdí, že „báseň je v prvom rade *prehovor* (*discours*), teda rečový akt realizovaný subjektom, ktorý si prisvojuje spoločný jazyk. Hodnotu básne definuje práve toto individuálne použitie spoločného lingvistického materiálu, ktoré konštituuje výpoveď“² (1994, s. 30). Uvedená téza pôsobí na prvý pohľad veľmi všeobecne a neposkytuje príliš jasné vymedzenie poézie. Domnievame sa, že kľúčovým je tu práve prispôsobenie si jazyka, maximálna snaha o prepojenie jazyka a subjektivity. Preto napríklad Henri Meschonnic, francúzsky básnik, teoretik a prekladateľ, tvrdí, že básnické písanie (*écriture*) je zároveň epistemológiou jazyka (2006, s. 182). Poézia poukazuje na možnosti jazyka, ktoré sú v bežnej komunikácii skryté a ktoré odhaľujú potenciál historicky situovať subjekt. Každá báseň má totiž tým, že v nej básnik všeobecné (*langue*) pretvára na jedinečné (*parole*), svoj historický rozmer – bola vytvorená v konkrétnom období, v konkrétnom kultúrnom prostredí a konkrétnym subjektom. Na základe toho Meschonnic uvažuje aj o preklade: „Pokiaľ je preklad vystavaný a recipovaný ako text, teda funguje ako text, musí byť

2 „... un poème est d’abord un *discours*, c’est-à-dire un acte de langage réalisé par un sujet en s’appropriant la langue commune. C’est ce réemploi individuel d’un matériau linguistique commun qui constitue l’énonciation, et qui fonde la valeur d’un poème“ (Dessons, 1994, s. 30 – prel. P. Ž.).

zápisom (écriture) procesu recepcie a tvorby zároveň (écriture-lecture) – musí byť preniknutím subjektu do histórie. Vo vzťahu k originálu potom preklad nie je transparentný³ (2006a, s. 307).

Prekladateľ hľadá adekvátny jazyk vo vzťahu ku kultúrno-historickému kontextu pôvodného i prekladového textu. Sprostredkovanie estetickej informácie, ktorá tvorí invariant umeleckého prekladu, tak podlieha historickému porozumeniu textu. Podľa Meschonnic je často deklarovaná nepreložiteľnosť básne vlastne tým, čo ju ako báseň určuje a čo má byť priznané aj v preklade. Poetika básne totiž spočíva v prepojení subjektivity a reči. Toto prepojenie možno dekódovať práve v historickom rozmere jazyka. Nejde len o tematickú orientáciu, ale aj o formálne-štylistickú stránku, ktorú básnici v rôznych obdobiach rôznym spôsobom využívajú a sami spoluutvárajú pomyselnú dobovú poetiku a inštitúciu literatúry. Štylistické posuny v preklade potom predstavujú nielen zohľadňovanie čitateľa prekladu a jeho možností porozumieť textu, ale opätovne vytvárajú aj poetiku básne, lebo sa v nej objavuje historický a subjektívny rozmer.

100

V prípade našej básne možno hovoriť o súčasnej poézii, ktorej jazyk momentálne nepôsobí zastaralo a ktorej forma taktiež pôsobí aktuálne. Jazyk ani forma nepôsobia poeticky v tom zmysle, že by využívali prvky vzdialené každodennému jazyku, ale tým, že tu jazyk vstupuje do špecifického systému básnickej výpovede, ktorý je neopakovateľný. V našom preklade sme pochopiteľne zrealizovali isté posuny, ktoré však neboli vo významovej rovine výrazným narušením pôvodnej intencie. Táto variantnosť, domnievame sa, zásadne nenarušila významovú koherenciu, nech je akokoľvek bizarná aj v pôvodnej verzii. Vychádzali sme z istej mentálnej predstavy, ktorá nemala výslovne vizuálny charakter, ale skôr pozostávala z intuitívnych konotačných spájaní. Intuitívne tu neoznačuje iracionálne, naopak išlo o sústredené hľadanie v polysémických poliach slov a slovných spojení prítomných v básni. V poézii to niekedy inak ani nemôže fungovať, keďže sa tu jazyk stáva výrazne subjektívnym a kontextuálne veľmi špecificky situovaným prostriedkom.

Literatúra

- ECO, U. *Meze interpretace*. 1. vyd. Praha : Karolinum, 2004. ISBN 80-246-0740-9.
DESSONS, G. *Introduction à l'analyse du Poème*. 1. vyd. Malakoff : Dunod, 1994. 158 s. ISBN 2-04-019801-6.

3 „Si la traduction d'un texte est structurée-reçue comme un texte, elle fonctionne texte, elle est l'écriture d'une lecture-écriture, aventure historique d'un sujet. Elle n'est pas transparence par rapport à l'original“ (Meschonnic, 2006a, s. 307 – prel. P. Ž.).

- ISER, W. *The Act of Reading: A Theory of Aesthetic Response*. 1. vyd. London : The John Hopkins University Press, 1980. 239 s. ISBN 0-8018-2371-4.
- JANKOVIČ, M. Dílo jako dění smyslu. In *Cesty za smyslem literárního díla*. 1. vyd. Praha : Karolinum, 2005. ISBN 80-246-1013-2. s. 9 – 100.
- MALLARMÉ, S. Crise de vers. In *Poésies et autres textes*. 1. vyd. Paris : Librairie Générale Française, 2005. ISBN 2-253-08102-7. s. 345 – 361.
- MESCHONNIC, H. Pour une épistémologie de l'écriture. In *Pour la poésie II*. 1. vyd. Paris : Gallimard, 2006. ISBN 2-07-028410-7. s. 19 – 301
- MESCHONNIC, H. Poétique de la traduction. In *Pour la poésie II*. 1. vyd. Paris : Gallimard, 2006a. ISBN 2-07-028410-7. s. 305 – 454.
- MIKO, F. Fenomenológia čítania a dielo. In VALENTOVÁ, M. – REŽNÁ, M. (eds.). *Aspekty prekladového textu*. 1. vyd. Nitra : Univerzita Konštantína Filozofa, 2011. ISBN 978-80-558-0010-3. s. 269 – 284.
- MUKAŘOVSKÝ, J. Záměrnost a nezáměrnost v umění. In *Studie I*. 2. vyd. Brno : Host, 2007. ISBN 978-80-7294-239-8. s. 353 – 388.
- NOËL, B. *Extraits du corps*. 1. vyd. Paris : Gallimard, 2006. 321 s. ISBN 2-07-033696-4.
- ŠTRPKA, I. Ako sa číta báseň? In MILČÁK, P. – MILČÁK, M. (eds.). *Ako sa číta báseň II. (Dvadsaťdva autorských interpretácií)*. 1. vyd. Levoča : Modrý Peter, 2016. ISBN 978-80-89545-53-7. s. 144 – 150.
- ZUSKA, V. *Estetika: Úvod do současnosti tradiční disciplíny*. 1. vyd. Praha : Triton, 2001. 132 s. ISBN 80-7254-194-3.
- ŽIAK, P. Estetická udalosť ako východisko interpretácie literárneho diela. In *Studia humanitatis – Ars hermeneutika: metodologie a theurgie hermeneutické interpretace VI*. 1. vyd. Ostrava : Ostravská univerzita, 2016. ISBN 978-80-7464-857-1. s. 139 – 149.

Police Transinterpreting or when Legal Translation and Interpreting Meets

Arben Shala

103

Arben Shala is a PhD student at Charles University in Prague, Czech Republic. For more than 18 years he worked as a language assistant with different units of police component of the United Nations Mission in Kosovo (UNMIK) and European Union Rule of Law Mission in Kosovo (EULEX). His research interests are legal translation and interpreting, intercultural communication and history of translation. His ongoing PhD research focuses on the role of language assistants in international (peacekeeping and peacebuilding) police missions. He is a freelance translator and works as public relations officer at Glogoc Municipality in Kosovo.

Arben Shala | ben.shala@gmail.com
Charles University, Prague, Czech Republic
Faculty of Arts, Institute of Translation Studies

***Abstrakt:** Police transinterpreting covers an area circumvented until recently by the research in Translation Studies. The deployment of international police in (post)conflict zones either in field police training programs or peacekeeping missions requires language assistance and mediation for a successful communication in order to become operational. Although this form of communication is generally included within the field of legal translation/interpreting, considering the purpose and the nature of police work it involves other elements that fall within what Chesterman (2009) referred to as Translator Studies.*

Introduction

This work presents an attempt to identify the divergent points between the military and legal (court) translation and interpretation types by giving emphasis to operational activities and approach towards the actors in the process in order to find convergent points relevant to police transinterpreting.

104

For this purpose, Kosovo's case is used to illustrate the application of the three types of transinterpreting (military, legal and police) within one territory as a part of large scale peacekeeping operations. In this line, it is essential to differentiate between the mandate the international security sector is vested with in relation to peacekeeping and peacebuilding process to determine the types of translation and interpreting and the prevalence of one form over the other. Furthermore, peacebuilding process brings in different actors vested with the authority to implement the negotiated mandate. The term transinterpreting indicates both the process of translation and interpreting carried out by the same person(s). In international civilian police missions they are known as language assistants who fill the permanent language gap and assist with translation and interpreting at all stages. They shadow police officers when responding to and dealing with people involved in cases, during the interaction and communication with the local police, when recording statements, interviewing or interrogating victims/witnesses or perpetrators, in a word, throughout all the processes.

Security sector arena: International Police and transinterpreting in Kosovo

The security sector consists of organizations or units vested with the authority to use either physical or coercive force in order to implement their mandate (Schnabel & Ehrhart 2006:6).

Among the many actors of international security sector in Kosovo were/are the international military presence (KFOR), gendarmerie forces such as French National Gendarmerie, the Italian Carabinieri, the Spanish Guardia Civil plus some seven other similar Formed Units and civilian international police forces (UNMIK CIVPOL) who worked jointly with Kosovo Police to give way later, in 2009, to the European Union Rule of Law Mission in Kosovo (EULEX) in assisting the peacekeeping and peace building process. To this list, international prosecutors and judges are added and whose work, same as that of the aforementioned, depended heavily on translation and interpretation. They heard cases filed by the police and worked in a hybrid domestic-international court system (see Dickinson 2003).

Police translation and interpretation is related to police work and depends on police nature of work, happens in various institutional and social contexts and of course, especially international police, at different stages (depending on authorities) aims at different goals they consider they could provide assistance such as serving the community, fighting the crime and prevention of interethnic conflicts and crimes focusing on specific “operational objectives” as in the case of Kosovo (Consilium Press Release 322/18). In addition, police discourse employs different types of speech and interviewing techniques to elicit the necessary information needed to achieve the aforementioned objectives in order to build cases that later may go to the court.

Police translation and interpreting in a mission, in addition to fulfilling the criteria of human rights enacted in laws and other regulations, takes place as a result of peacebuilding. It is part of the activities taken by international and/or national actors to institutionalize peace following negotiated settlements (Call & Cousens 2008:1). The international police focused on enforcing the local law and on police reforms by providing an impartial police force to maintain the law and order and to ameliorate the overall security environment. This task was carried out by international police deployed following the international military actions against the former Yugoslavia (Serbia and Montenegro).

In Kosovo, the initial stage involved taking over the police component and entire policing by UNMIK mission and at the same time establishing of local police forces to follow with a transitional authority towards the local counterparts. Policing represents one of the many segments of the international presence in Kosovo because the UNMIK mission consisted of four pillars covering all legislative, executive and judicial matters (Murphy 2007:79).

Until the international police deployed and became operational, the policing work was conducted by KFOR who were in a situation that did not require the use of maximal force (Sebastian 2015:29). Then upon their deployment the policing work was conducted shortly only by international police forces in cooperation with language assistants in the role of communication facilitator and then in joint teams with Kosovo Police.

In relation to police reforms, the entire process beginning from hiring of local police forces, training at the police academy, primary field training as well as joint walk the beat tasks, community policing and more specialized work such as the investigation of crimes such as organized crime and war crime required language mediation (Council of Europe 2001:14) between the international police, local police, witnesses/victims and perpetrators. The police tasks involved interviewing witnesses and perpetrators, searching premises, applying covert actions, escorting prisoners etc., standard tasks for a police officer, all the time shadowed and assisted by language assistants. They interpreted and translated everything said or written throughout the executive mandate, including as well the advising and mentoring stages to the final monitoring stage though some exclusive authorities were retained and were delegated to EULEX mission in 2009 handing them over to the local counterparts from the Kosovo Police every other year. This process ended in 2018 (Consilium Press Release 322/18).

The Mission's police component was organized in teams and consisted of local police officers and of international police officers who joined the mission from all over the world. Altogether they formed an interesting and challenging habitus as the international police officers brought with them their culture and social stratification, and as well attitudes towards other cultures including superiority and inferiority complexes, policing models and more. In their countries they held different ranks, positions, were part of a different organizational structure and had different attitudes towards their subordinate staff including language assistants. The communication was conducted in English, the official language of the mission, a foreign language to the majority of the international police officers and language assistants. The inability to communicate effectively in the official language of the mission affected the workflow in general (Duncanson 2015:87).

Up to the present time, the research on police interpreting usually has been included either within the community interpreting (Phelan 2001, Hale 2007) or Forensic Linguistics (Gibbons and Turrell 2008; Coulthard and Johnson 2010) covering the process related to linguistic matters associated to police and courts, generally considered part of legal translation.

The research on police interpreting has been oriented towards specific elements of interest for translation studies such as politeness (Krouglov 1999); power asymmetry and discursive practices (Nakane 2014); understanding problems that render the interaction vulnerable (Komter 2005); the difference between trained interpreters and untrained bilinguals (Hale, Goodman-Delahunty & Martschuk 2018); the need for competent and impartial interpreters (Lee 2014); the discourse and the use of police officers in the role of interpreters (Seligsson 2009). The research so far has left aside the individualism of language assistants in police settings although some of the issues have been addressed by court interpreting as such as “emotional stress” (Schweda-Nicholson 2010) and war crimes translation and interpretation, trauma and arguing about translation and interpretations (Elias-Bursac 2015). In terms of translation, this takes the language towards “uneasy places” (Kujamäki & Footitt 2016:49) and brings to attention matters covered by what Chesterman referred to as Translator Studies.

Chesterman (2009:19) suggests that translator studies involve three branches: cultural, cognitive and sociological while when the fourth branch is added i.e. textual, then they altogether constitute the Translation Studies. Wolf (2007:4) emphasizes the need to conduct more research on sociology of translation as a process conditioned by two factors namely cultural and social. Cultural involves factors such “power, dominance, national interests religion or economics” while the social factors involve actions “culturally connotated values systems and ideologies.”

The three branches of translator studies noted by Chesterman and the sociological factors listed by Wolf investigate basic human values of any interpreter that may become a site of violent conflict with the principles of professionalism and accuracy (see Stahuljak 2010). In the recent years, this has been the subject of several research involving military interpreting in conflict zones. The research falls in the branch of translator studies as they deal with interpreters positioning and their narration, the implied support or sides taken or assigned by others in relation to the parties in conflict and their motivation to engage in war zones. The interpreters in war zones by accepting to interpret, risk their lives to implement what is considered a foreign political agenda by becoming “mouthpieces” to spread the dominant ideology which at different times may receive mixed reaction by the citizens of a particular country and even may change over the time (Tymoczko 2009). In police terms, this research is focused in seeking an answer to the question “why” and less to other questions that

would provide comprehensive evidence where the translation and interpretation takes place.

Inghilleri (2009), Inghilleri and Harding (2010), Baker (2010), Kelly and Baker (2013) write about interpreters in war zones acting as fixers, mediators or free agents and about their status within military units translated in terms of policies, payment and the overall treatment they receive by the different national military contingents they interpret for. In addition to the pressure of their interpreting task they have to deal with their divided loyalties, increased visibility, the lack of trust by the international forces and by their “own people” as well as their safety while accompanying military in the field and additionally live with the burden of post appointment safety (and employment) concerns as a result of their work, consequently their allegiance given to the international troops or organizations. An important factor to underline is that army forces are not police to use proportional force in order “to protect and to serve” because they are trained to “engage and destroy” and “when in doubt, [to] shoot first and ask questions later” (Rizer 2017), so in this line, when these tasks are conducted through interpreters the risk for their life is constant. The mission of the international armies in conflict zones, namely in Iraq and Afghanistan, is principally limited to duties such as controlling the territory to prevent and deter terrorism, to follow then with the training of national army and police (NATO and Afghanistan; S/RES/1546 (2004). In this line, their main focus is peacekeeping which is to be followed by peace building. In conclusion, military engagement rules are different from those of police, so is the language used in the process and for that reason the military in the role of police cannot properly pursue crimes and injustice (S/1999/779:2).

108

Legal translation and interpreting, on the other hand, is usually associated with courts and is considered more of a technical process referring to law related language and texts including the language used during the communication process (Cao 2010:78). It is already an established field within the Translation Studies and it does not entail risks in terms of security. The legal translation focuses in challenges related to existing cultural and lexical lacunae, deceptive cognates, literal translation, near synonyms and neologisms, as well as synonymy and polysemy, especially the existence of quasi-doublets (Stern 2004, Chromá 2014). The research has extended to the need for cultural intervention (Kelly 2000) and to the inequality of interaction of parties as a result of insufficient interpretation (Kadrić 2000). Accordingly, the research focus is more on “how” and less

on “who”, “when”, “where”, “why”. At present, however, legal interpreting in addition to courtroom interpreting covers the interpreting that takes place in different settings such as police, prison and asylum settings (Hertog 2015:230).

Police transinterpreting milieu and stakeholders

As we can see from the above examples although the three types of international presence with executive powers in the security sector (military, police and courts) may happen to be deployed at the same time in the same territory, the range of tasks they are expected to carry out is different and consequently the translation and interpreting process. They differ in habitus, settings, actors involved and communication.

Habitus

Due to enormous need for translation and interpretation, pools of language assistants within specific units were established. In order to increase the consistency and facilitate the communication process they were assigned to specific teams and became integral part (including the chain of command) of police teams. This empowered the creation of a habitus made up of different experience acquired in a given field, including translation, in teams and units made up of people coming from different national backgrounds and education i.e. intellectual and circumstantial education (Guanvic 2010:119-129). Likewise, bearing in mind that police missions are a result of political decisions, this enabled the formation of a political (activist) habitus which is a combination of translatorial habitus and politics, consequently facilitating the “promotion and legitimizing particular discourses” in service of the mission, and as such helping to “create values and produce knowledge related to the action” (Wolf 2014:15). In Kosovo’s case that meant the use of politically promoted discourse what would encourage strengthening the trust on police and law and as well as the interethnic tolerance by being a role model.

Settings

Police officers worked in the field and office, always accompanied by their language assistant(s). In this way, they form a team that includes a civilian person among uniformed people. This reveals two consequential concerns: one is the increased visibility by exposure and the other is security. The general expectation is that police officer will afford him/her protection yet the prospects may be daunting when police officer’s life is in dan-

ger and fights for his life. The lack of training to act in certain situations may jeopardize the situation, however, considering that their work consisted of joint teams with Kosovo Police officers, the language assistants learned a lot about acting in various scenarios (same as with army), and this often inclined them to act and think like police officers. They felt like fictive equals (Inghilleri and Harding 2010:179), inclined to mirror the police officers conduct, use same acronyms, jargon even swearing habits.

In addition to regular police work, in post conflict zones there are mass graves and missing people cases to deal with. This presents a difficult task and requires additional skills and entails additional risks and several obstructions (Ball 2015:37). The locations where war crimes happen most of the times are in difficult places to reach and attend. The remains found may be disturbing, not only because of bodies recovered but also because of the tools used to perpetrate the crime and often buried with the victims. Of course, police are trained and it is part of their job, but language assistants are not and many a times may find it disturbing.

110

Actors

Actors involved in the process of policing in an international mission are many and can be grouped into international & local (local police, language assistants and other lay and institutional parties).

International police

First of all, the international police join the mission from all over the world and work under the flag of the hiring organization. They have different culture values, different governmental structure, model of governance, and different level of development (developed, underdeveloped, totalitarian, and post-communist). In addition, they may be part of a tribal organization or come from countries with official recognized state religion and consequently may bring different attitudes to other religions and other religious issues related to gender and the like. Furthermore, the economic status of the country they come from provides them with the opportunity to maintain and display superiority and inferiority complexes. Consequently, bearing in mind the abovementioned, like the army they turn into 'representatives of their respective states' (Kujamäki & Footitt 2016:49) and serve as representative sample into the eyes of their local counterpart and language assistants which further may result in formation of stereotypes about particular states and people (Fejzullahu, personal communication 2019).

Local Police (Kosovo Police)

Basically, in Kosovo's case, all were beginners and had different level of education, different ages (21 to 55) at the time of recruitment (OSCE Factsheet 2005) and came from different mono-ethnic and multi-ethnic areas, and had different occupational background civilian, military and former police. They had different approach to foreigners and their culture, and demonstrated openly their personal preferences in relation to officers coming from a particular country, often giving the interpreter the unpleasant feeling due to the absence of political correctness. The former police officers appeared superior towards their colleagues, gave signs of lack of trust on language assistants and questioned the prospects to learn from the international police officers coming from underdeveloped and semi-democratic countries.

Language Assistants

They have(d) different level of education and their language skills provide them the advantage of “institutional power” (Mason 2015:315), as almost everything has(d) to go through them. They display sometimes the feeling of doing a favour to international police and local police officers because they translate conversations other than related to the work, yet this gives them the chance to become “partners in interlocution” as Stahuljak (2010:411) notes. Furthermore, they come from different areas, rural and urban, and elements of superiority and grouping have been observed (Fejzullahu, personal communication 2019). They also have different approach to foreigners and their culture showing preference for police officers coming from friendly and powerful countries, yet feeling more comfortable working with police officers coming from countries with similar socioeconomic status.

Other parties

The parties (victims, witnesses, perpetrators, lawyers and other representatives) police deal with could practically be any one with different social status and education, health and mental situation. In post conflict countries, in addition to usual reporting parties, there are people who have been witness to atrocities, have been subject to torture, survivors of summary executions, rape etc. According to Matti Raatikanen (personal communication 2018) police work in war crimes involves dealing with stressful situations and with people who have a lot of troubles as a result of war related trauma so consequently the language assistants need some

social and emotional intelligence yet at the same time they have to be familiar with legal terminology. Additionally for the proper flow of the work they need to pay attention to minor details such as being attentive with elements related to culture such as spelling of proper names and other details. Frank Mielke (personal communication 2018) noted that linguistic education of the language assistants is crucial and they should have good personal qualities and skills and recognize that people are different from each other and comport themselves accordingly.

Communication

Translation and interpretation for police remains a challenging enterprise as basically all written, audio-visual and electronic evidence, at some stage may become subject to translation analysis for the multinational police mission. The language assistants work in both language directions and “are prone to become insensitive to differences between the two languages structures, consequently using awkward expressions more frequently” (Osgood and Sebeok 1954 in Levý 2011:56). Interviewing is one of the areas where the language assistant’s understanding of the legal function and techniques of the interviewing process is crucial for a clear and coherent translation/interpretation considering that communication process in interpretation and translation between the police and other party has an immediate and obvious purpose and function, i.e. eliciting information from sources or witnesses and prosecution of the perpetrators (Hartwig et al. 2014:223, Nakane 2014:9).

112

Conclusions

Even though police interpreting (and translation) is considered part of community interpreting and matters related to police discourse and speech are covered by forensic linguistics, transinterpreting for police remains complex. Police transinterpreting, in addition to language and mediation skills, involves elements of individualism of the language assistants and constitutes an intermediary area oscillating (depending on the nature of the case) between both the military and legal types or translation and interpretation. In addition, it entails risk factors, unequal treatment, and lack of trust relating to the language staff covered by military interpreting, and matters related to the law language used in court documents and communication process covered by legal translation and interpreting. Furthermore, police settings in international missions provide a good opportunity to study the role language assistants play in filling the language

gap and in overcoming the cultural barriers. They work in a milieu that consists of a multinational habitus and takes place in various socio-economic contexts, and depends on several actors that altogether contribute to the peacebuilding process by promoting the trust on police and promoting the rule of law and interethnic tolerance. To conclude, this area remains understudied and deserves a more in-depth study.

References

- BAKER, M. Interpreters and Translators in the War Zone Narrated and Narrators. In *Studies in Intercultural Communication*. ISSN: 1757-0409, 2010. vol. 16, no. 2, pp. 197-222.
- BALL, H. *Working in the killing fields: Forensic science in Bosnia*. Washington: Potomac Books, 2015. 232 p. ISBN-13: 978-1612347189.
- BERK-SELIGSON, S. *Coerced confessions: The discourse of bilingual police interrogations*. Berlin: Mouton de Gruyter, 2009. 276 p. ISBN-10: 3110213486.
- CALL, C. T., & COUSENS, E. M. Ending Wars and Building Peace: International Responses to War-Torn Societies. *International Studies Perspectives*, vol. 9, no.1, 2008. pp. 1-21.
- CAO, D. Legal translation. Translating legal language. In M. Coulthard and A. Johnson (eds.), *The Routledge Handbook of Forensic Linguistics*, London, and New York: Routledge, 2010. ISBN-10: 9780415837231. pp.78-91.
- CHESTERMAN, A. The name and nature of Translator Studies. *Hermes-Journal of Language and Communication Studies*, 42, ISSN, 0904-1699, 2009. pp. 13-22.
- CHROMA, M. The role of translation in professional communication. In Bhatia, V. K., & Bremner, S. (eds.). *The Routledge handbook of language and professional communication*. Abingdon: Routledge 2014. ISBN-10: 0415676193. pp. 147-164.
- CONSILIUM PRESS RELEASE 322/18. *EULEX Kosovo: new role for the EU rule of law mission*. 08/06/2018 [cited 2019.02.15] Available at: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2018/06/08/eulex-kosovo-new-role-for-the-eu-rule-of-law-mission/pdf>
- COUNCIL OF EUROPE. *Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment (CEFR)*, CUP, Cambridge [cited 2019.03.10] 2001. ISBN: HB 0521803136 Available at: www.coe.int/lang-CEFR.
- DICKINSON, L. A. The relationship between hybrid courts and international courts: The case of Kosovo. *New England Law Review*. 37, ISSN: 0028-4823, 2003. pp. 1059-1072.
- DIXON, D. Regulating police interrogation. In Williamson, T. *Investigative Interviewing*. Willan Pub, 2006. ISBN-10: 1138861472. pp. 318-351.
- DUNCANSON, J. *Same Planet, Different Worlds*. Andrews UK Ltd. 2015. 284 p. ISBN-10: 1908336757.

- ELIAS-BURSAC, E. *Translating evidence and interpreting testimony at a war crimes tribunal: Working in a tug-of-war*. 2015. 311 p. ISBN-10: 1137332662.
- FEJZULLAHU, M. *Personal interview* (2019, January 21).
- GIBBONS, J. - M. TERESA TURELL. *Dimensions of Forensic Linguistics*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins 2008. 316 p. ISBN-10: 9027205213.
- GOUANVIC, Jean-Marc. *Outline of Sociology of Translation Informed by the Ideas of Pierre Bourdieu*. *MonTI* 2. ISSN: 1889-4178, 2010. pp. 119-129.
- HAJDU, S. *Personal interview*. (2018, September 20).
- HALE, S., GOODMAN-DELAHUNTY, J., & MARTSCHUK, N. Interpreter performance in police interviews. Differences between trained interpreters and untrained bilinguals. *Interpreter and Translator Trainer*. <https://doi.org/10.1080/1750399X.2018.1541649>, 2018.
- HARTWIG, M., MEISSNER, C. A., & SEMEL, M. D. Human intelligence interviewing and interrogation: Assessing the challenges of developing an ethical, evidence-based approach. In R. Bull (Ed.), *Investigative interviewing*, New York NY: Springer Science Media Business, 2014. ISBN-10:1461496411. pp. 209–228.
- HERTOG, E. Legal Interpreting. In *Routledge Encyclopedia of Interpreting Studies*, ed. F. Pöchhacker. London: Routledge, 2015. ISBN-10: 9780415634328. pp. 230-235.
- INGHILLERI, M. Translator in War Zones: Ethics under Fire in Iraq. In Bielsa, E., Hughes, C. W., & Palgrave Connect (Online service) *Globalization, Political Violence and Translation*, ISBN-10: 0230218814 2009. 207-221.
- INGHILLERI, M. Translation and violent conflict. In *the Translator*, vol. 16, no. 2, 2010. ISSN 1355-6509. pp. 165-173.
- KADRIĆ, M. Interpreting in the Austrian courtroom. In R. Roberts, S. Carr, D. Abraham and A. Dufour (eds), *The Critical Link 2: Interpreters in the Community*, Amsterdam and Philadelphia: John Benjamins, 2000. ISBN 9789027284488. pp. 153-164.
- KELLY, A. Cultural parameters for interpreters in the courtroom. In R. Roberts, S. Carr, D. Abraham and A. Dufour (eds), *The Critical Link 2: Interpreters in the Community*, Amsterdam and Philadelphia: John Benjamins, 2000. ISBN 9789027284488. pp. 131–148.
- KELLY, M., & BAKER, C. *Interpreting the peace: Peace operations, conflict and language in Bosnia-Herzegovina*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2013. 237 p. ISBN-10: 1137029838.
- KOMTER, M. Understanding Problems in an Interpreter-Mediated Police Interrogation. In *Ethnographies of Law and Social Control*, (Sociology of Crime, Law and Deviance) Emerald Group Publishing Limited. vol. 6, 2005. ISBN: 9780762311286. pp. 203-224.
- KROUGLOV, A. Police Interpreting: Politeness and Sociocultural Context. *The Translator*, vol. 5, no. 2, 1999. ISSN 1355-6509. pp. 285-302.

- KUJAMÄKI, P. & FOOTITT, H. Military history and translation studies. In Gambier, Y., & Van, D. L. *Border crossings: Translation studies and other disciplines*. Amsterdam and Philadelphia: John Benjamins, 2016. ISBN-10: 9789027258724. pp. 49-72.
- LEVÝ, J. *The art of translation* Amsterdam and Philadelphia: John Benjamins, 2011. 350 p. ISBN-10: 9027224455.
- MASON, I. Power. In *Routledge Encyclopedia of Interpreting Studies*, ed. F. Pochacker. London: Routledge, 2015. ISBN-10:9780415634328. pp. 314-316.
- MIELKE, F. *Personal interview* (2018, July 13).
- MURPHY, R. *UN peacekeeping in Lebanon, Somalia and Kosovo: Operational and legal issues in practice*. Cambridge: Cambridge Univ. Press, 2009. 392 p. ISBN-10: 110700411X.
- NAKANE, I. *Interpreter-mediated police interviews resource: A discourse-pragmatic approach*. (Palgrave connect e-books.) 2014. 235p. ISBN-10: 9780230355149.
- NATO AND AFGHANISTAN [cited 2019.02.25] Available at: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_8189.htm
- OSCE FACTSHEET MARCH 2005 [cited 2019.02.25] Available at: <https://www.osce.org/kosovo/37595?download=true>
- PHELAN, M. *The interpreter's resource*. Clevedon: Multilingual Matters, 2001. 232 p. ISBN-10: 1853595152.
- RAATIKANEN, M. *Personal interview* (2018, June 05).
- RIZER, A. *Asking Our Soldiers to Do Police Work: Why It Can Lead to Disaster?* 2012, Jan 17, [cited 2019.02.25] Available at: <https://www.theatlantic.com/national/archive/2012/01/asking-our-soldiers-to-do-police-work-why-it-can-lead-to-disaster/251380/>
- S/RES/1546, 2004 [cited 2019.01.03] Available at: <http://unscr.com/en/resolutions/1546>
- ŠARČEVIĆ, S. *New approach to legal translation*. The Hague: Kluwer Law International, 1997. 324 p. ISBN-10: 9041104011
- SCHNABEL, A., & EHRHART, H.-G. *Security sector reform and post-conflict peacebuilding*. Tokyo: United Nations University Press, 2006. 329 p. ISBN-10: 9280811096.
- SCHWEDA, N. N. (2010). Interpreting at the International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia (ICTY). In *The translator as mediator of cultures*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company, 2011. ISBN-10:9027228345. pp. 37-52.
- SEBASTIÁN, S., & HENRY L. STIMSON CENTER. *The role of police in UN peace operations: Filling the gap in the protection of civilians from physical violence*. 2015.
- STAHULJAK, Z. War, translation, transnationalism. Interpreters in and of the war (Croatia, 1991-1992). In M. Baker (ed.) *Critical Readings in Translation Studies*. 2010, ISBN-10: 0415469546. pp. 391-414.

- STERN, L. *Interpreting Legal Language at the International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia: overcoming the lack of lexical equivalents, the journal of specialized translation*, Issue 01 January 2004, [cited 2019.01.03] Available at: https://www.jostrans.org/issue02/art_stern.pdf
- TYMOCZKO, M. Why Translators Should Want to Internationalize Translation Studies. In *the Translator*, vol. 15, no. 2, 2009. ISSN 1355-6509. pp. 401-422.
- WOLF, M. The emergence of sociology of translation. In Wolf, M., & Fukari, A. *Constructing a sociology of translation*. Amsterdam: J. Benjamins Pub. Co, 2007. ISBN-10: 9027216827. pp. 1-36.
- WOLF, M. The sociology of translation and its “activist turn”. In Angelelli, C.(ed.). *The Sociological Turn in Translation and Interpreting Studies*. Amsterdam/ Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2014. ISBN: 9027242542. pp. 7-21.

Assessing Active Listening and Discourse Analysis Skills in Consecutive Interpreting from English into Romanian in Undergraduate Students. A Study on Linguistic and Paralinguistic Elements

Ina Sîtnic

117

Ina Sîtnic holds a MA in Applied Linguistics, certified translator and university lecturer with the Department of Translation, Interpretation and Applied Linguistics, Moldova State University. As a PhD student, her domain of research is the didactics of consecutive interpreting. Other areas of interest are translation studies, interpreting studies and psycholinguistics, interpreter training.

Ina Sîtnic, Master's degree | inasitnic@gmail.com

Moldova State University

Department of Translation, Interpretation and Applied Linguistics

Abstrakt: *The paper is a didactic approach to consecutive interpreting from English into Romanian aimed at assessing second year undergraduates' active listening and discourse analysis skills. This is an experimental study based on the analysis of the following errors of interpretation: language mistakes, lexical errors, grammatical errors, ambiguities, mistranslation, incorrect meaning, nonsense, pragmatic errors, additions, omissions, inappropriate comments, approximations addressed by H. Barik (1971), B. J. Delisle (2003), R. D. Gonzales et.al. (2012), and G. Lungu-Badea (2012) and paralinguistic elements like filled pauses, silent pauses, alternants, differentiators, primary qualities through the prism of the classification of paralinguistic features by Fernando Poyatos (1993) and B. Tissi (2000).*

On linguistic errors and paralinguistic features in consecutive interpreting

118

Although there is a rich body of research dedicated to the theory and practice of translation and interpreting, the literature devoted to the domain of didactics of interpreting and especially to consecutive interpreting (CI) is rather scarce and there is even much less literature related to linguistic errors and paralinguistic elements in this domain. Researchers like H. Barik (1971), R. D. Gonzales *et. al.* (2012), G. Lungu-Badea (2012) addressed linguistic errors in their experimental studies but again, their approach is rather a combination of simultaneous and consecutive or translation and interpretation rather than purely consecutive oriented. From an interdisciplinary perspective '*paralinguistic features*' have been addressed in detail by F. Poyatos in "*Paralanguage*" (1993). The author describes the conditioning factors, the status, nature, meaning and iconicity of the paralinguistic phenomena providing examples for each category and thorough analysis from a physiological, emotional and psychological perspective.

In this study I looked at the paralinguistic features from the standpoint of elements associated with audible constructs, vocalic and non-vocalic, that are not produced by the speaker but occur in students' interpretation versions and, consequently, may alter the quality of the product of interpretation and disturb the listener. Based on the existing material in the sphere of error analysis in translation and interpreting as well as analysing the corpus of translation versions provided by the students as a result of their CI of the speech for this experiment, I identified and examined

the following error categories: (1) *language mistakes*, (2) *lexical errors*, (3) *grammatical errors*, (4) *ambiguities*, (5) *mistranslation*, (6) *incorrect meaning*, (7) *nonsense*, (8) *pragmatic errors*, (9) *additions*, (10) *omissions*, (11) *inappropriate comments*, (12) *approximations*. As for the paralinguistic elements that occur in students' translations I identified and analysed the categories of (1) *filled pauses*, (2) *silent pauses*, (3) *alternants*, (4) *differentiators* and (5) *primary qualities*. Elements like *filled pauses* and *silent pauses* were approached in this paper based on the taxonomy proposed by B. Tissi (2000).

The categories of the CI linguistic errors and the paralinguistic elements tackled in this study are described from the perspective of any mismatches between the SD and the TD.

Linguistic error categories:

(1) *Language mistakes* are determined by insufficient knowledge of grammar and lexis of the target-language (TL). They do not distort the meaning of the speech but may cause some alteration at local level. Among the most encountered types of language errors should be noted *barbarisms*, *solecisms*, *inappropriate expressions* and *language interferences*. (2) *Lexical errors* lead to inappropriate translation, with a possibility of distorting the meaning of the speech. They are triggered by weak or inadequate access to synonyms, poor linguistic abilities, literal translation and time constraint. (3) *Grammatical errors* are associated with poor rendering of grammatical categories of tense, number, mood or errors of syntax that result in distortion of meaning. Reasons for committing such errors are poor grammatical knowledge and lack of attention. (4) *Ambiguity* is an impediment towards understanding the target-discourse (TD). It is lexical, syntactical and semantic-pragmatic in nature, usually associated with homonymy, polysemy, elements of coordination, phrases, ellipsis, pronouns, etc. (5) *Mistranslation* resides in attributing to a word or syntagm a wrong meaning which is opposite to the one intended by the speaker (Delisle 2003, 33). Causes of mistranslation are related to lack or poor understanding of the source-discourse (SD) and problems with listening to it. (6) *Incorrect meaning* is the result of an erroneous appreciation of the meaning of a word or utterance in a given context but does not lead to opposite meaning (Delisle 2003, 42). Reasons causing incorrect meaning are the same as with mistranslation. (7) *Nonsense* resides in attributing an erroneous meaning to the source utterance resulting in absurd expression in the TL (Delisle 2003, 50). Nervousness and problems with understand-

ing the SD are among causes of nonsense. (8) *Pragmatic errors* are mostly associated with mixing language registers, omitting cohesive elements at intra- and/or inter-utterance level, using inappropriate pragmatic connectors that result in incoherence. (9) *Addition* consists in the unjustified creation and introduction in the TD of information that does not exist in the SD. Misunderstanding the SD and the desire of not keeping silent while interpreting when some segments are misunderstood, poor attention and concentration motivate additions. (10) *Omission* means to unjustifiably not render in the TD information that appears in the SD which results in loss of meaning. They occur at word level, phrase level or even entire utterances may be omitted due to the students' inability to reformulate the meaning into the TL because of time constraints, lack of understanding of the SD, rendering numbers and enumerations without focus to their co-text, slow information processing capacity, lack of attention and concentration. (11) *Inappropriate comments* occur as language units in the result of the cognitive processes that one verbalises in interpreting. Such interventions interfere with the TD and distract the listener. Inappropriate comments are triggered by memory failures, poor linguistic knowledge or they may act like stimulus for the activation of information retrieval. (12) *Approximation* or *imprecision* are used to avoid exactness in determining the real value of the information, or the truth value of an assertion, etc. in the process of CI. Causes of this type of error are short-term memory retrieval failure and insufficiency or lack of linguistic knowledge.

Paralinguistic features:

(1) *Filled pauses* include vocalised hesitations transcribed [ää], [ii], [mm] as well as vowel and consonant lengthening regardless of their duration produced voluntarily or involuntarily. Filled pauses may be motivated by students finding it difficult to process the information and recreate the message in TL, to switch from one language system to another, leading thus to a disfluent speech and affecting its comprehension. (2) *Silent pauses* correspond to non-vocalic interruptions in language production. In this study each silence between two articulated sequences was considered a silent pause. Pauses associated with the segmentation of the SD, the ones used to end an utterance and pauses that produce a stylistic effect were left out. (3) *Alternants* include hesitations, non-semantic repetitions of syllables, words or phrases, self corrections, reformulations, memory search, ingressive and egressive sounds, lip smacking, alternants like [blah-blah-blah], sometimes being used involuntarily, other times strate-

gically, to gain time in order to retrieve words or syntagms from memory. A high frequency of alternants in interpretation hinders the fluency of the discourse. (4) *Differentiators* comprise a group of sound constructs that characterise and differentiate physiological reactions as well as psychological states and emotional reactions (Poyatos 1993, 245). Coughing, laughing, smiling, sighing, whispering, throat-clearing belong to this category. (5) *Primary qualities* include voice characteristics that are always present in speech and individuate speakers. I looked at the following elements: low voice volume, quick tempo rate, interrogative intonation, staccato rhythm of the voice.

On the importance of active listening and discourse analysis in CI

To 'listen actively' means to fully concentrate on what is being said and this is an asset for CI. Being able to focus on the key-information and discriminate it from secondary information as well as to analyse the discourse for details in order to add to the product of translation are skills that can be acquired and developed with practice. According to H. Kirchhoff (1976/2002), W. Wilss (1978), M. Lederer (1978, 1981), G. Chernov (1979, 1994, 1996, 2004) training active listening abilities contributes to reasonable use of cognitive resources in the process of CI, activates interpreter's linguistic, semantic, contextual and thematic knowledge and, at the same time, it is beneficial for the cognitive memory. Practising active listening and text/speech analysis first in isolation from CI, both in class under the teacher's supervision as well as outside of the classroom as an independent activity without the time pressure of interpreting, will contribute to the automation of the task before the interpreter-to-be will make use of this skill in the heat of the action of interpreting.

121

Aims and hypothesis of the study

This study *aims* at assessing second year undergraduates' active listening and discourse analysis (ALDA) skills in CI by analysing and comparing students' CI performance from a linguistic and paralinguistic perspective based on CI errors and paralinguistic elements.

The experimental study resides in applying a CI exercise to a group of students – the Experimental Group (EG) while another group that is not subject to the same treatment serves as the Control Group (CG). The pre-consecutive interpreting (pre-CI) exercise is aimed at identifying the main ideas and the secondary information of the speech during its lis-

tening. By applying the pre-CI exercise to the EG I hypothesize that EG students will perform better semantically and will have less additions and omissions in comparison with their counterparts from the CG. Also, this study attempts to determine possible sources of CI errors and to suggest practice activities for the development of ALDA skills.

Methodology of study, sample and materials

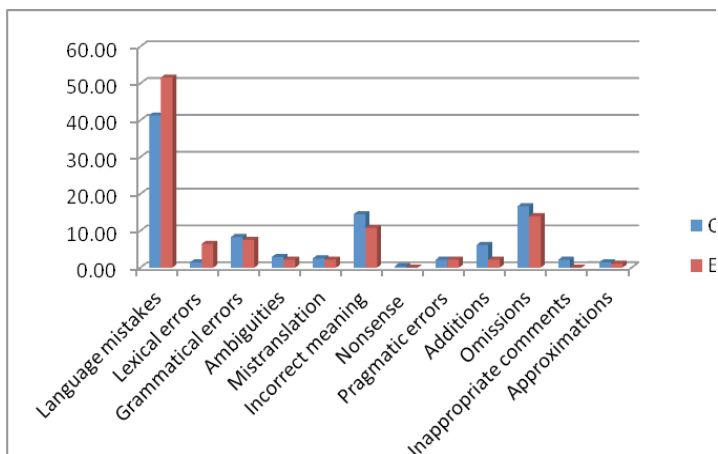
The experimental study was carried out at the Department of Translation, Interpretation and Applied Linguistics during the first semester of the second year of studies when students are introduced to the subject of *Consecutive Interpreting*. In order to have access to the translation versions for further assessment of the quality of the product of CI, students recorded their translation using *Audacity audio recorder*.

The subjects for this study were selected from 3 groups of students that have English as their active language and Romanian as mother tongue. Twenty students took part in the study and they were divided into two groups of 10 students each. An identification code was attributed to substitute for the students' names: A1 to A10 for students in the CG and B1 to B10 for students in the EG. They had to interpret a 3-minute speech of 442 words entitled "Cycling in cities" traced from the DG SCIC Speech Repository of the European Commission. The pre-CI exercise is an "Identify the key and the secondary information" exercise adapted from the practice activities suggested by A. Gillies in his "Conference Interpreting: A Student's Practice Book".

EG students had to accomplish the following tasks: 1) Listen to the discourse and note down the main ideas based on the keywords. 2) Listen to the discourse for the second time. 3) Add secondary information to the main ideas. 4) In pairs discuss and compare the noted information. CI of the discourse was performed using *very short CI mode without note taking* (Setton, Dawrant 2016, 135). The speech was divided into 24 logical segments that last 5-10 seconds each. For the CI of the speech each segment was played once only. The qualitative and quantitative analysis the audio recordings were transcribed manually.

Data analysis of linguistic errors and paralinguistic elements

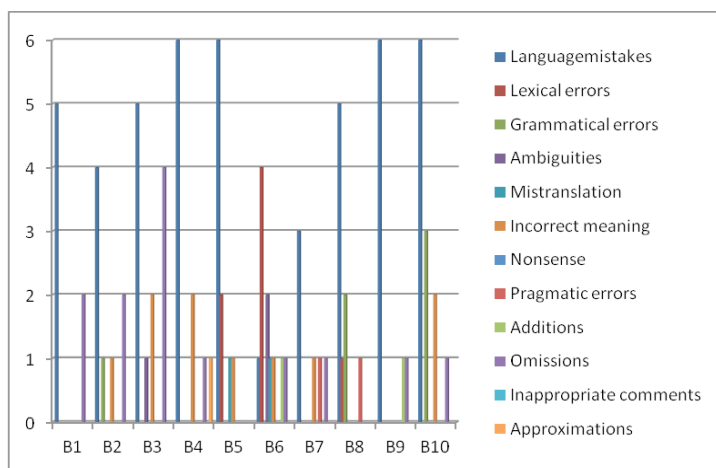
Figure 1 below presents the share of the total number of CI errors for each category in the groups. The comparative analysis of errors shows that *language mistakes* (51.61%) prevailed in the EG, most probably because the students in this group concentrated more on rendering a semantically correct speech rather than on TL correctness.

Figure 1. Share of CI errors in EG and CG

On the other hand, a smaller number of errors attributed to the rest of the categories was identified in the EG. *Semantic errors* (12.9%), *additions* (2.15%) and *omissions* (13.98%) were in smaller shares in EG compared with 17.51% of *semantic errors*, 6.2% of *additions* and 16.79% of *omissions* in CG, which validates the idea hypothesised in the paragraph “Aims and hypothesis of the study”.

Figures 2 and 3 below show the distribution of each category of errors per student. Apparently, each student produces errors in different ways. However, there are a few error categories that are very much prominent in many students, such as language mistakes, omissions and incorrect meaning.

Figure 2. Share of CI errors per student in EG

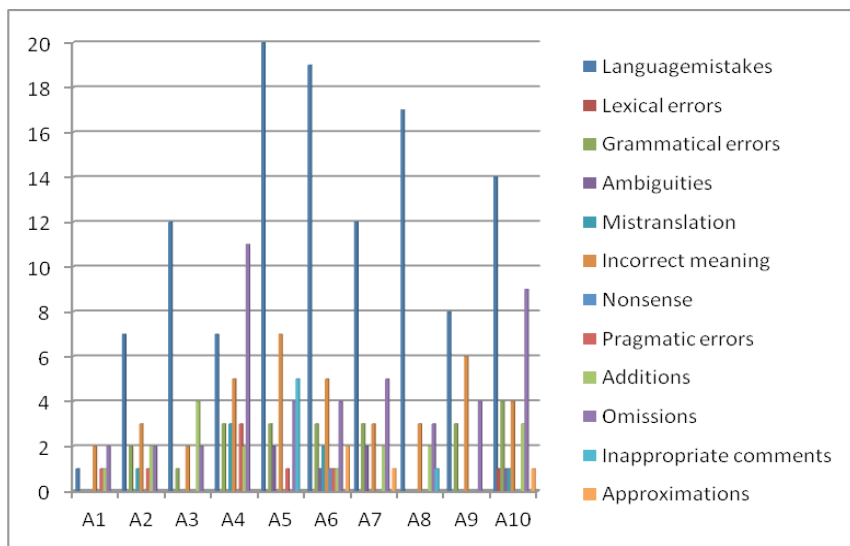

Figure 3. Share of CI errors per student in CG

124

A total number of 93 linguistic errors associated to the CI were found in the EG and 274 linguistic errors were identified in the CG. As follows we provide examples that pertain to each category of errors. The examples were extracted from both groups under study and are followed by an analysis that includes their explanation from a linguistic and translation perspective.

Error category	Source-language unit	Translation
Language mistakes	(1) You can pick up your bike and deposit your bike at any terminal around the city. It's the perfect solution. (2) It was a lovely day. [...] ideal for cycling.	(1) A6 – Tu îți poți lua o bicicletă sau o poți lăsa la orice terminal din oraș și acesta este <i>cel mai perfect</i> lucru. (2) B5 – A fost o zi destul de plăcută. [...] Era perfect pentru <i>ciclare</i> .

The mistake in example (1) resides in using the superlative degree for the adjective “*perfect*” which does not have a degree of comparison. In example (2) the mistake is related to the incorrect choice of the correspondent for “*cycling*” which should be “*ciclism*” not “*ciclare*”. It happens that both words exist in Romanian and the problem is that, most probably, the student is not aware of difference in their meaning.

Lexical errors	(3) [...] a lot of <i>schemes</i> also exist in cities like Paris [...]. (4) It's healthy, it's environmentally friendly, you avoid the traffic <i>congestion</i> .	(3) A10 – Astfel de <i>scheme</i> sunt și în Paris. (4) B8 – Poți evita <i>congestia</i> pentru a deveni un--o problemă majoră.
-----------------------	--	--

In example (3) the incorrect use of the word “*schemă*” as translation for the English “*scheme*” resides in the formal association of the two lexemes. Indeed, one of the translation versions for “*scheme*” in Romanian is “*schemă*”, but such a translation version depends on the context and in this linguistic context the word should translate as „*sistem de folosire în comun a bicicletelor*”. In example (4) the error resides in using the word “*congestie*” as a translation version for “*congestion*” that would be appropriate in a medical-related speech but not in the given linguistic context. The student should have concentrated on the syntagm „*traffic congestion*” and translate it accordingly – „*ambuteiaj*”.

125

Grammatical errors	(5) You <i>can pick up</i> your bike and deposit your bike at any terminal around the city. (6) [...] and I noted that there <i>were</i> an awful lot of people riding bicycles everywhere in that country. Most people <i>were riding</i> their bikes clearly for pleasure, to look at the landscape and they <i>were</i> always on specially designated tracks.	(5) A10 - <i>Ia-ți</i> bicicleta și <i>fă</i> o plimbare în jurul orașului! (6) B2 – [...] și am observat că <i>sunt</i> foarte multe persoane care se plimbă cu bicicletele în acea țară (1) peste tot. Majoritatea dintre ei <i>se plimbă</i> cu bicicletele pentru plăcere și pentru a admira priveliștile și mereu <i>sunt</i> pe traseuri special destinate.
---------------------------	--	--

In example (5) the error consists in altering the meaning of the utterance by using an incorrect grammatical mood. Although the SD makes use of the indicative mood, the student translated the verbs via imperative. In example (6) the error is attributed to incorrect translation of tenses. While in the SD *past simple* and *past continuous tenses* were used, in the translation version provided by student B2 we notice the use of *present simple*.

Ambiguities	<p>(7) It's good for your health, as I said before. You avoid congestion becoming a major issue and now <i>a lot of schemes</i> also exist in cities like Paris, in London and even Brussels, <i>where you share cycles</i>.</p> <p>(8) The bikes are free for 30 minutes. <i>You pick them up</i> at a terminal, <i>you ride</i> for as long as you like and after 30 minutes you pay a certain <i>amount</i>. <i>You can pick up your bike</i> and deposit your bike at any terminal around the city.</p>	<p>(7) A10 - Este bine pentru sănătatea ta cum am mai menționat. Așa poți minimaliza ambuteiajele din oraș. <i>Asfel de scheme</i> sunt și în Paris de așa- de asemenea și în Bruxelles [...].</p> <p>(8) B6 – <i>Ei pot lua bicicletele</i> pentru 30 de minute iar pentru aceasta <i>poți</i> să achiți o sumă de- o sumă respectivă. <i>O poți lua</i> dintr-un loc și să o returnezi în oricare alt loc al orașului.</p>
--------------------	---	--

In example (7) the ambiguity resides in not making previous reference to what kind of “*scheme*” the student refers to. No concretization of the syntagm leads to vagueness. Example (8) contains a grammatical ambiguity. While the first sentence starts with the third person plural pronoun the student switches to the second person singular pronoun in the second sentence. Also, it is not very clear what the word combination “*O poți lua*” refers to. According to the student’s translation it refers to the noun “*sumă*” which makes no sense. If the student referred to the noun “*bicycle*” s/he should have adapted the verb conjugation to the plural number of this noun.

Mistranslation	<p>(9) <i>If you are a driver you start to hate the cyclists</i> because they never obey any rules here.</p> <p>(10) Here a lot of <i>bike-riders</i> don't travel with lights at night [...].</p>	<p>(9) A4 – <i>Dacă ești șofer iubești cicliștii</i> deoarece ↓nurespectă nicio regulă.</p> <p>(10) B5 – <i>Aici [...] mulți șoferi</i> nu folosesc luminile în timpul nopții.</p>
-----------------------	--	--

A parallel analysis with the SD shows that the segment “*Dacă ești șofer iubești cicliștii*” in example (9) is in opposition with the same linguistic segment in the source-language. Specifically, the error consists in translat-

ing the verb “to hate” by its antonym “a iubi” (“to love”). The same applies to the second example selected for this category of errors. Rendering the word “bike-riders” via its contextual opposing “șoferi” as shown in example (10) distorts the meaning of the speech.

Incorrect meaning	(11) If you are a driver you start <i>to hate</i> the cyclists because they never obey any rules here. (12) The bikes are free for 30 <i>minutes</i> .	(11) A1 – [...] dacă ești un conducător auto îi (1) <i>invidiezi</i> pe bicicliști deoarece ei nu- nu se conduc după nici o regulă de circulație. (12) B7 – Bicicletele sunt gratis timp de 40 <i>de minute</i> .
--------------------------	---	--

Incorrect meaning in the examples above is associated with wrong verb (11) and wrong numbers (12).

Nonsense	(13) <i>We do have cycle tracks in the city but there are not many of them.</i>	(13) A6 – <i>Noi facem ciclisme dar nu sunt atât de dese.</i>
-----------------	---	---

127

One example of nonsense (13) which is characterised by total lack of coherence was identified in the two groups.

Pragmatic errors	(14) So, it's not too easy here in Brussels, but it is true that cycling is good for you. It's healthy, [...], you avoid the traffic congestion. (15) It's good for <i>your</i> health [...]. <i>You</i> avoid congestion [...]. <i>You pick</i> them (bicycles) up at a terminal, <i>you ride</i> for as long as you like and after 30 minutes <i>you pay</i> [...].	(14) A4 – Nu este ușor în Bruxelles dar este adevărat că ciclismul este sănătos și ecologic <i>care</i> reduce ambuteiajele. (15) B7 – Este bine pentru sănătatea <i>dumneavoastră</i> [...]. [ăă] <i>Dumneavoastră</i> evitați ambuteiajul [...]. <i>Poți</i> lua bicicletele de la un terminal iar după o perioadă mai îndelungată <i>achiți</i> [...].
-------------------------	--	--

The error in example (14) consists in using the relative pronoun “care” (“that”) when the student had to use instead the coordinating conjunction

“și” (“and”). In example (15) the error is associated with the inconsistency of language registers and namely the polite form of address “*dumneavoastră*” and verbs in the second person singular “*poți*” and “*achiți*”.

Additions	(16) Now, it was a lovely day. It was sunny, the countryside was very attractive, [...]. (17) Red lights don't appear to affect the cyclists much either.	(16) A2 – <i>Într-o zi am practicat și eu ciclismul era o zi însorită [ăă] (2) [...].</i> (17) B6 – <i>Lumina roșie a semaforului nu-i influențează așa ca pe conducătorii auto.</i>
------------------	--	---

A comparison with the SD shows that examples (16) and (17) above contain segments of added information that cause alteration of meaning.

Omissions	(18) Best examples are certainly in Scandinavia and in the Netherland. <i>In Copenhagen</i> , for example, <i>37% of journeys are done on bicycles.</i> (19) <i>If you are a cyclist you hate drivers because they push you out of the way.</i>	(18) B2 – <i>Ca de exemplu (2) țările ca Scandinavia și Olanda [...] Spre exemplu în Copenhaga 47%, [...]</i> (19) A4 – <i>Dacă ești un biciclist [...]</i>
------------------	--	--

Examples (18) and (19) above include missing information which causes speech fragmentation and loss of meaning.

Inappropriate comments	(20) <i>In Copenhagen</i> , for example, <i>37% of journeys are done on bicycles.</i>	(20) A5 – <i>În Scandinavia de exemplu 40 [în Copenhaga nu?] în Copenhaga de exemplu 40 de-- [Dar nu-s 37? 37?] 40% din oameni f.:folosesc bicicleta ca un post de transport. [...].</i>
-------------------------------	---	--

Example (20) comprises two interventions of student A5 under the form of a dialogic conversation with one of the colleagues in an attempt to clar-

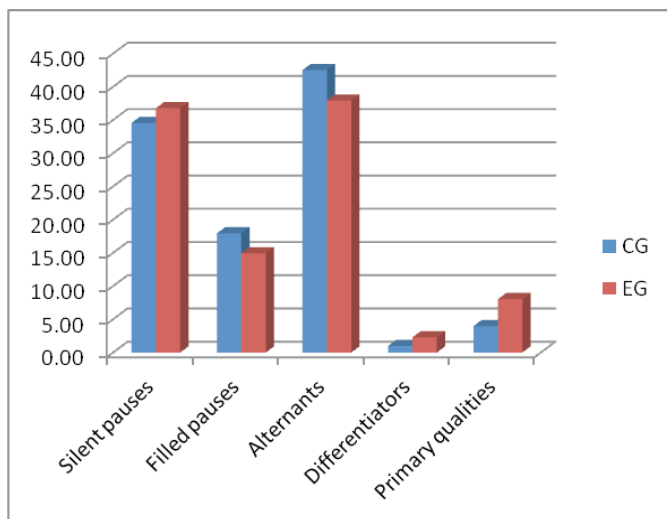
ify the information to be translated. That is why comments appear as interrogative segments.

<p>Approximations</p>	<p>(21) The one that's working in Paris has 25.000 bicycles now.</p> <p>(22) Here a lot of bike-riders don't travel with lights at night; can't see them at all...They don't have <i>fluorescent jackets</i>, no helmets, [...].</p>	<p>(21) A6 – Parcul de biciclete [...] situat în Paris are <i>aproximativ peste 1000 de biciclete</i>.</p> <p>(22) B4 – Aici mulți bicicliști nu traversează [ăă] cu <i>lucruri fluorescente</i> în timpul nopții [...].</p>
------------------------------	--	--

Excerpt (21) contains a vivid example of unsuccessful approximation. What student A6 managed to do by saying “*aproximativ peste 1000 de biciclete*” (“*approximately over 1000 bicycles*”) was to cast vagueness over the speech. The approximation in example (22) is attributed to the generic noun “*lucruri*” (“*things*”) that substitutes in translation the concrete noun “*jackets*” which in Romanian is “*jachete*”. Although the two words “*jackets*” and “*jachete*” are very similar in pronunciation, apparently the student found it difficult to recall the Romanian version.

Figure 4 below illustrates the share of **paralinguistic elements** in the studied groups. While 87 paralinguistic features were registered in the EG, the number of these elements accounted for 301 in the CG, the highest share being represented by alternants – 37.93% in the EG and 42.52% in the CG and the lowest share being attributed to differentiators – 2.30% in the EG and 1% in the CG.

Figures 5 and 6 illustrate the distribution of each of the five categories of paralinguistic features per student. As we can notice each student produces sound constructs but in different ways. However, silent pauses, filled pauses and alternants make up for the majority of paralinguistic elements.

Figure 4. Share of paralinguistic features in EG and CG

To illustrate the incidence of paralinguistic features that occurred in students' speeches we attributed symbols to each type of paralinguistic element and inserted them in the transcripts right in the place where they occurred. As follows we present some examples of different types of paralinguistic elements extracted from students' transcripts to illustrate how their (un)conscious use interrupt the speech fluency.

(23) A2 "O bună parte din oameni *foloseau-bicicleta-doar-pentru-a-sa-vura* timpul de afară și peisajele. Și ei *practicau-ciclismul-pe-pistele-specializate*." This example contains instances of staccato speech that interrupt the flow of the speech.

(24) B5 "Dacă ești cicli- biciclist urăști [ăă] [bla bla bla]"

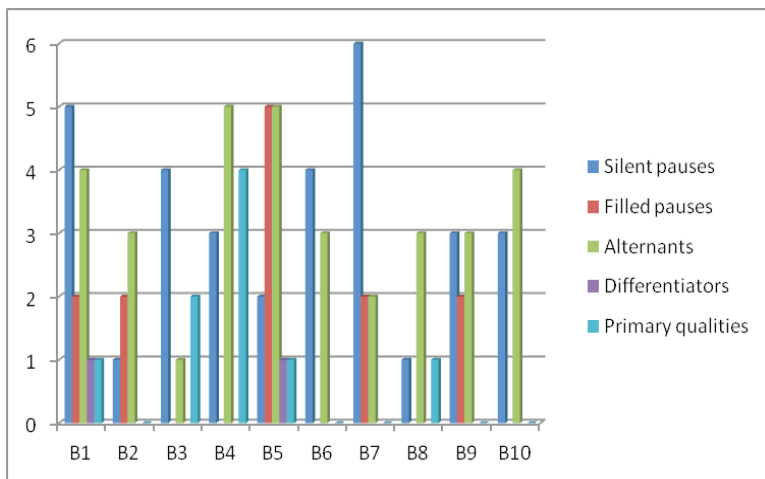
(25) B5 "Călătoritul este sănătos pentru sănătatea ta [oi!] este bun pentru sănătatea ta cum am spus mai înainte."

(26) B5 "Aici mulți cicliști [nu!] mulți șoferi nu folosesc lumini în timpul nopții." Examples (24), (25) and (26) contain alternants that interrupt the speech. The one in (24) was used to substitute for the information that the student could not or did not have time to retrieve from the memory while [oi!] in (25) which stands for [oops!] in English and [nu!] in (26) which stands for [no!] are vocal sound constructs that mark a stop for correction of information.

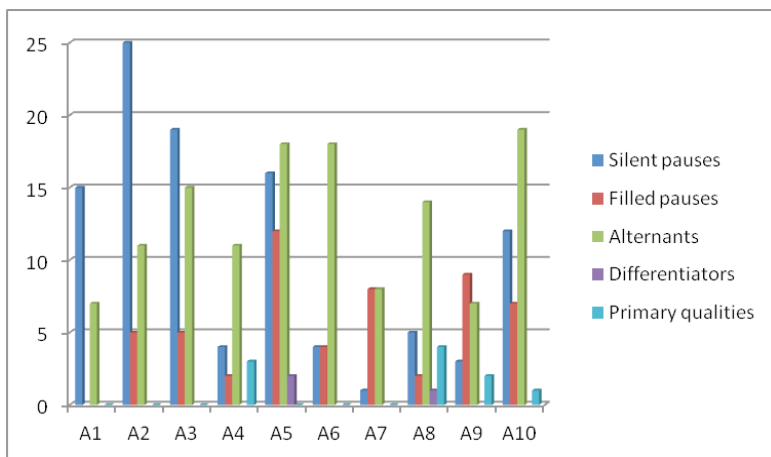
(27) A10 "Paris acum (2) numără 250 de bicicliști?" The question mark in example (27) is used to indicate interrogative intonation and is due to the student-interpreter's uncertainty about the correctness of information.

(28) B2 “Cel mai bun exemplu de:: de bi- de oraș- de țări pentru bicicliști ~ este Olanda și:: Scandinavia.” There are two corrections in one utterance of 15 words. Even if it is necessary for the interpreter to correct the information which by mistake was translated in a wrong way, constant corrections would discredit a professional interpreter.

(29) B7 “Era o zi frumoasă era însoțit în (2) partea la țară erau lacuri (3) oriun-- oriunde ideal pentru ciclism.” Silent pauses are related to moments of appropriate word search or may serve as strategy for information retrieval.

Figure 5. Share of paralinguistic features per student in EG

Figure 6. Share of paralinguistic features per student in CG

(30) A2 “De obicei pistele pentru cicliști sunt-- [ăă] sunt (3) [ăă] amplasate în afara carosabilului astfel asigurând cicliștilor [ăă] siguranță.” The utterance in this example contains 15 words, 3 filled pauses and 1 silent pause. Most probably, pauses are used as word-search strategies.

Suggested practice activities for improved active listening and discourse analysis

The following ALDA activities suggested for the improvement of CI are adaptations of exercises suggested by A. Gillies in his “Conference Interpreting: a Student’s Practice Book”.

(i) Focused listening can be improved through listening to speeches or news broadcast in the foreign language. Students should stay fully concentrated on every single word without allowing their attention to be distracted by any thoughts while being in a quiet environment. After practicing in a quiet environment, students may try to listen to speeches in places where there are distracters like background music playing, TV, people speaking, etc.

132

(ii) Learning how to identify main ideas while conscientiously listening to speeches. The listener should listen to a speech and then provide a short summary answering the questions: who, when, what, why? An alternative jotting down, for example 3 keywords, while listening to a speech and recreating the speech in the TL based on the keywords. A suggestion is that students start with relatively short speeches. Reading the news and then providing the summarised information in one, two, or three sentences in the TL is very helpful as well. These activities can be done monolingually and then switched to the bilingual code.

(iii) Discriminating main ideas from secondary information can be accomplished by having the transcript of a speech, reading it, and for each paragraph underlying the key sentence that contains the essential of the paragraph. A follow-up of this activity would be the recreation of the underlined information into the TL.

(iv) Organising ideas on paper before having them organised in mind can be useful for analysis skills and can be achieved via the so-called “mind maps” (graphical structure of the speech). There are various examples of mind-maps online that may serve as an inspiration for the creation of student’s own.

Here are some exercises aimed at improving public speaking techniques via controlling paralanguage in the process of interpreting:

(v) Making students aware of the paralinguistic features that are a hindrance to the quality of the speech by making them record the CI of speeches and then listen to them.

(vi) Improving proper articulation of words, giving clarity to speech and exercise to speech organs using tongue twisters in both languages.

(vii) Talking to a mirror or speaking in front of a person in order to observe the nonverbal language and raise awareness about how the speaker appears to others.

(viii) Improving speaking skills by listening to speeches delivered by native speakers and imitating their oratory techniques, intonation, rhythm, how they pause for breath, etc.

(ix) Projecting the voice inside and outdoors for the quiet speakers.

(x) Fluent delivery under time pressure exercised via sight translation with a time limit and public speaking under time pressure.

Conclusions

In the result of carrying out the experiment and the subsequent data analysis it was determined that the most frequently committed errors in EG and CG are language mistakes and lexical errors, with these two categories prevailing in the EG. The causes of CI errors are diverse, and they may differ from student to student and are generally associated with poor language abilities, the psychological stress caused by time pressure, poor or lack of SD comprehension, etc. A substantially smaller number of errors were recorded in the EG compared with the CG. At the same time, the share of semantic errors, additions and omissions registered in the CG outnumbered the share of the same errors in the EG which validates our hypothesis enunciated in the paper.

The number of paralinguistic features was also less in the EG which makes us believe that students in the EG produced more fluent speeches due to the fact that they had the chance to process the text via the pre-CI exercise. Nevertheless, further studies should be carried out for more accurate data and for the reinforcement of the arguments. One suggestion would be the application in class of different ALDA-related pre-CI exercises during a longer time frame and the subsequent comparison of results as well as observing what exercises and approaches suit students better.

Bibliography

- BARIK, H. A Description of Various Types of Omissions, Additions and Errors of Translation Encountered in Simultaneous Interpretation.” In *Meta*. ISSN 1492-1421, 1971, vol. 16, no. 4, pp. 199-210.
- DELISLE, J. *La traduction raisonnée: manuel d'initiation à la traduction professionnelle, anglais, français: méthode par objectifs d'apprentissage*, University of Ottawa Press, 2003, 608 p. ISBN: 2760305686.
- GILE, D. *Basic Concepts and Model for Interpreter and Translator Training*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 1995. 274 p. ISBN 978-902-7224-330.
- GILLIES A. *Conference Interpreting: a Student's Practice Book*. New York: Routledge, 2013. 288 p. ISBN 978-0-415-53234-1.
- GILLIES A. *Note-taking for Consecutive Interpreting: A Short Course*. Manchester/Northampton: St. Jerome Publishing, 2005. 239 p. ISBN 1-900650-82-7.
- GONZÁLEZ, R. D., VÁSQUEZ V. F., MIKKELSON H. *Fundamentals of Court Interpretation. Theory, Policy, and Practice*. Durham: Carolina Academic Press, 2012. 1612 p. e-ISBN 978-1-5310-0242-8.
- LUNGU-BADEA, G. *Mic dictionar de termeni utilizati în teoria, practica și didactica traducerii*. Timișoara: Editura Universității de Vest, 2012. 221 p. ISBN 978-973-125-362-6.
- MEAD, P. Exploring hesitation in consecutive interpreting. In *The Interpreters Newsletter*. ISSN (online) 2421-714X, 2000, vol. 11, no. 10, pp. 89-102.
- POYATOS, F. *Paralanguage. A Linguistic and Interdisciplinary Approach to Interactive Speech and Sound*. Amsterdam/ Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 1993. 478 p. ISBN 90-272-3527-9.
- SELESKOVITCH, D., LEDERER, M. *Pédagogie raisonnée de l'interprétation*. Paris: Didier Erudition, 1989. 281 p. ISBN 2-86460-138-9.
- SETTON, R., DAWRANT A. *Conference Interpreting: a Complete Course*. Amsterdam: Benjamins Translation Library, 2016. 470 p. ISBN 90-272-5862-7.
- TISSI, B. Silent pauses and disfluencies in simultaneous interpreting: A descriptive analysis. In *The Interpreters Newsletter*. ISSN (online) 2421-714X, 2000, vol. 11, no. 10, pp. 103-127.

Kolektív autorov

Tradícia a inovácia v translatologickom výskume VII:
Inovácia tradície, tradícia inovácie?

Editori

Mgr. Zuzana Jánošíková, PhD.
Mgr. Mária Koscelníková
Mgr. Jana Ukušová

Vydavateľ

Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre
Filozofická fakulta
Katedra translatológie

Jazykoví redaktori

Mgr. Zuzana Jánošíková, PhD.
Mgr. Mária Koscelníková
Mgr. Jana Ukušová

Technická úprava, grafický redaktor

Mgr. Peter Horváth

Recenzenti

prof. PhDr. Edita Gromová, CSc.
doc. PhDr. Martin Djovčoš, PhD.

Náklad: 150 ks

Vydanie: prvé

Počet strán: 135

Rok vydania: 2019

ISBN 978-80-558-1459-9